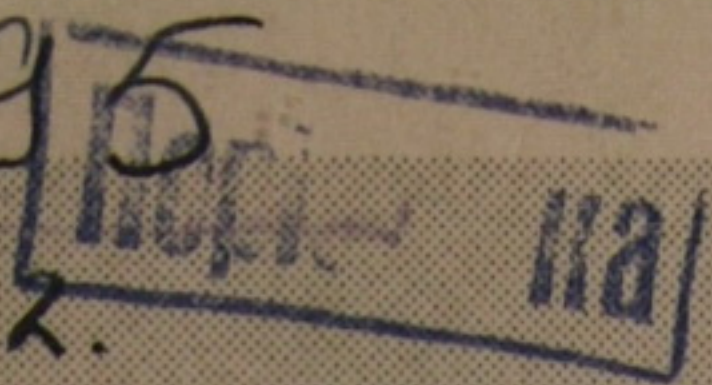

14595

2002. 2.

97X

ISSN 1029-7200

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

LIBRARY NEWS

У НОМЕРІ

*Доля бібліотеки Оссолінеум
в історії України та Польщі
у документах 1945–1946 рр.:
повертаючись до питань
спільної історико-культурної спадщини*

*Структура, формування та збереження
документних фондів президентських
бібліотек США*

*Автоматизація бібліотечних процесів
(з досвіду роботи на пункті
запису читачів
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського)*

2'2002

Шановні колеги!

Запрошуємо Вас взяти участь у роботі міжнародної наукової конференції
«Професійний імідж бібліотекаря інформаційного суспільства»,
яка відбудеться в м. Києві 8–10 жовтня 2002 р.

Організатори конференції:

- ❖ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
- ❖ Асоціація бібліотек України
- ❖ Рада директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук

На пленарному та секційних засіданнях, семінарах і круглих столах передбачається обговорити такі проблеми:

Секції:

1. Інформаційна місія бібліотекаря.
2. Бібліотекар як технолог і організатор інформаційної індустрії.
3. Менеджмент і маркетинг в інформаційній сфері: функції бібліотекаря.
4. Бібліотекар – хранитель і носій історичної пам'яті.
5. Бібліотекар і користувач у системі інформаційних комунікацій.
6. Бібліотечна освіта: відповідь на виклик інформаційного суспільства.

Круглі столи:

- Бібліотечна періодика та її вплив на формування бібліотечної професії.
- Соціальний і правовий захист бібліотечних працівників.
- Інтеграція знань і професій у діяльності бібліотекаря.

Семінар-практикум:

Комп'ютерна культура бібліотекаря.

Під час конференції відбудуться:

Засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук: «Партнерство і взаємодія бібліотек та бібліотекарів».

Конференція Асоціації бібліотек України.

Виставки продукції провідних видавництв та книготорговельних організацій країни, видань НБУВ та бібліотек – членів Асоціації бібліотек України, демонстрація інформаційних ресурсів.

Заїзд та реєстрація учасників з інших міст і країн – 7 жовтня 2002 р.

Початок роботи конференції – 8 жовтня 2002 р. о 10 год. у конференц-залі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Заявку на участь у конференції, доповіді та повідомлення обсягом не менше 10 – 12 сторінок стандартного машинописного тексту (необхідно додати комп'ютерний файл у форматі RTF) з короткими відомостями про авторів (прізвище, ім'я, по батькові; науковий ступінь, звання; посада, місце роботи, телефон, факс, E-mail) надсилати до організаційного комітету до 1 серпня 2002 р. за адресою:

Україна, 03039, м.Київ-39, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; факс: (38044) 264-33-98; E-mail: confer@csl.freenet.kiev.ua

Матеріали, що відповідають темі конференції та схвалені редколегією випуску, будуть надруковані в збірнику «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського».

Робочі мови конференції: українська, російська, англійська.

Координатори: Солоїденко Галина Іванівна

(вчений секретар координаційної групи)

Кулаковська Тетяна Леонтіївна

Баркова Ольга Валентинівна

Свобода Алла Антонівна

Арсеєнко Тетяна Іванівна

(38044) 264-35-92

(38044) 264-35-92

(38044) 264-95-01

(38044) 264-91-17

(38044) 267-48-47

Оргкомітет

Головний редактор

академік НАН України О. ОНИЩЕНКО

Редакційна колегія

Г. Боряк, д. і. н.; *А. Бровкін*, к. і. н.; *С. Гриша*, д. т. н.; *М. Пещак*, д. ф. н.; *В. Попроцька*, к. п. н. (заст. головного редактора); *П. Тронько*, акад. НАН України, д. і. н.; *А. Чекмарьов*, к. е. н.; *В. Чишко*, д. і. н.; *О. Додонов*, д. т. н.; *Л. Дубровіна*, д. і. н.; *С. Зубков*, д. ф. н.; *О. Корінний*, д. т. н.; *Л. Костенко*, к. т. н.; *В. Широков*, д. т. н.; *Ліліана Біглоу* (директор Британської Ради в Україні); *Мілена Клімова* (Народна бібліотека, Прага, Чехія); *Ханнелоре Гоншіор* (Державна бібліотека, Мюнхен, Німеччина); *Ханна Ласкажевська* (Бібліотека Народова, Варшава, Польща); *Л. Крушельницька*, д. і. н.; *О. Литвиненко*, д. т. н.; *Н. Маслакова* (відп. секретар); *М. Наснко*, д. ф. н.; *В. Немошкаленко*, акад. НАН України, д. ф.-м. н.; *А. Непокупний*, чл.-кор. НАН України, д. ф. н.; *В. Німчук*, чл.-кор. НАН України, д. ф. н.; *В. Омельчук*, д. і. н.; *Т. Павлуша*, к. п. н.;

Засновники

Національна академія наук України

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Зміст**ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕК
І БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ**

Онищенко О., Дубровіна Л. Доля бібліотеки Оссолінеум в історії України та Польщі у документах 1945–1946 рр.: повертаючись до питань спільної історико-культурної спадщини 2

БІБЛІОТЕКИ СВІТУ

Чепуренко Я. Структура, формування та збереження документних фондів президентських бібліотек США 22

**ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ**

Вергунов В. Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук в інформаційному просторі 37

Пивоваров Ю. Роль ІНІСН в інформаційному забезпеченні соціальних і гуманітарних наук у Росії 41

Чабан І. Автоматизація бібліотечних процесів (з досвіду роботи на пункті запису читачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) 46

**ОСОБИСТОСТІ
В НАУЦІ ТА КУЛЬТУРІ**

Рева Н., Рева Л. Бібліограф Олена Павлівна Довгопола 53

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

Соляник А. Аналітичний огляд змісту бібліотекознавчих розділів «Вісника Харківської державної академії культури» (1999–2002) 56

Матяш І. Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Історико-біографічні нариси / Під. ред. В. Смоля. Національна академія наук України, Ін-т історії України. – К., 2001. – 342 с., іл. 60

Гончар О. Петренко С. М. Археографічна спадщина Миколи Костомарова. – Київ; Полтава: АСМІ, 2000. – 192 с. 61

Олексій Онищенко, Любов Дубровіна

Доля бібліотеки Оссолінеум в історії України та Польщі у документах 1945–1946 рр.: повертаючись до питань спільної історико-культурної спадщини

Проблема прав власності різних держав на культурну спадщину, зокрема на бібліотечні, музейні та архівні колекції та зібрання, в останнє десятиліття широко обговорюється у зв'язку з актуалізацією проблеми реституції незаконно переміщених культурних цінностей під час Другої світової війни. З іншого боку, гостро постає питання і про опрацювання концепції переміщених фондів і спільної культурної спадщини, що актуалізувалося після радикальних соціально-політичних змін на карті Європи. Тому особливий інтерес становить вивчення різних міжнародних ситуацій щодо переміщення культурних цінностей, і, зокрема, прецедент передачі Польщі історичних культурних цінностей з території України за директивними рішеннями радянської влади у 1945–1947 рр. Серед них важливе місце посідає зібрання Оссолінеум із Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка — спільна культурна спадщина України та Польщі, частину котрого було вивезено з території України вже під час окупації у 1944 р. Наслідком воєнних подій та передачі зібрання у 1945–1947 рр. стало те, що воно опинилося на території двох держав — України та Польщі. Запропонована публікація нових документів з історії передачі бібліотеки виходить з того, що вивчення таких ситуацій становить не лише історичний інтерес, а й прямо впливає на сучасний розвиток міжнародного права, ініціює наукову й культурну співпрацю України та Польщі в царині спільної історії та культури.

Коротка історична довідка*

Оссолінеум як музейно-бібліотечне зібрання був заснований у 1817 р. ученим-магнатом

* Складено на основі «Доповідної записки про Львівську наукову бібліотеку ім. В. Стефаніка» директора Львівської наукової бібліотеки, д-ра іст. наук Л. І. Крушельницької, поданої на ім'я посла України у Польщі п. Теодезія Старака 28 травня 1992 р., та інших документів, що увійшли до збірника: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка НАН України: Документи, факти, коментарі / Автор вступ. ст. та упор. Л. І. Крушельницька. — Львів, 1996. — С. 73–76.

Онищенко Олексій Семенович, д. філос. н., проф., акад. НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,

Дубровіна Любов Андріївна, д. і. н., проф., директор Інституту рукопису НБУВ.

Юзефом Максиміліаном Оссолінським, директором Цісарської бібліотеки у Відні. У 1827 р. значна частина особових фондів бібліотеки за дозволом австрійського уряду була перевезена до Галичини і за заповітом Ю. М. Оссолінського відписана в дар столиці цього регіону — місту Львову. У складі цього зібрання зберігалися рідкісні експонати, рукописні та книжкові колекції, збірки карт, медалей, ікон, старожитностей тощо. Галицький сейм, на баланс котрого було прийняте зібрання, забезпечив його чудовим будинком (нині там розміщується Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка НАН України). Весь наступний період зібрання активно поповнювалося рукописами, архівами та книжковими зібраннями Галичини — як приватними колекціями, так і зібраннями різних наукових та просвітницьких товариств цього краю — і перетворилося на одне з найвеличніших зібрань музейно-бібліотечно-архівного типу. У 1939–1940 рр., з організацією Львівської наукової бібліотеки (ЛНБ), Оссолінеум, разом з іншими численними бібліотеками та рукописними збірками Львова, бібліотекою Народного Дому і Наукового товариства імені Шевченка, Львівського Ставропігійського братства та ін., став основою ЛНБ. На час передачі до Польщі книжно-рукописно-архівний фонд Оссолінеуму становив 430 тис. одиниць зберігання.

У період нацистської окупації Львова (1941–1944 рр.), з огляду на загальну політику Німеччини щодо вивезення культурних цінностей з окупованих територій, академік Польської Академії наук Мечислав Гембарович, тодішній завідувач Оссолінеуму, плануючи переміщення зібрання на територію Польщі, організував вивезення першої партії рідкісних та цінних рукописів і книг (18 860 од.) на Захід¹. І хоча влітку 1945 р. фонд було знайдено у м. Аделін (Нижня Силезія), проте до Львова не повер-

¹ Щодо кількості вивезених рукописів в історіографії існують різні відомості. Г. Савін і В. Щурат пишуть про 60 тис. (див. док. № 23), М. Матвіюв вказує близько 10 тис. Історія вивезення рукописів у Німеччину під час нацистської окупації та уявлення про цінність ви-

нувся: спочатку він потрапив до Бібліотеки Народової у Варшаві, а незабаром — до Вроцлава, де було утворено Народовий заклад імені Оссолінських і де цей фонд зберігається і сьогодні.

У 1945—1947 роках значну частину фондів — 217 393 книги і рукописи — за розпорядженням Голови Ради Народних Комісарів (з 1946 р. — Ради Міністрів УРСР) М. С. Хрущова було передано Польській республіці. При цьому, в обстановці поспіху та тиску, разом з Оссолінеумом було передано й інші архіви та зібрання, що не мали стосунку до нього (наприклад, архів І. Вагилевича), а також, за твердженням Л. І. Крушельницької, — значну кількість книжок та рукописів, що були таємно передані поза офіційними актами передачі.

У 1987 р., під час перебування голови ПНР Й. Ярузельського в Україні в дар Польщі було передано 58 цінних книжок із зібрання Оссолінеуму. Тоді ж, без широкого розголосу, М. В. Лизанець (на той час директор ЛНБ АН УРСР) перевіз у Польщу 2400 книжок з бібліотеки Оссолінеуму.

* * *

Передача Україною зібрання Оссолінеум Польщі і складні обставини переміщення його найціннішої частини відомі в історіографії переміщених під час Другої світової війни та у повоєнний період культурних цінностей в Європі. В Україні це питання неодноразово розглядалося в публікаціях директора Львівської наукової бібліотеки, д. і. н. Л. І. Крушельницької, яка, захищаючи національно-державні права України на Оссолінеум, залучила до наукового обігу важливі документи з історії зібрання Оссолінських, обґрунтувала права України на цю бібліотеку і розглянула її долю у радянський період, залучаючи документи численних комісій, що підтверджували права України, і пропонувала розвиток наукових контактів². Крім того, питання переміщення Оссолінеуму на базі польських документів ґрунтовно опра-

везених матеріалів детально викладені у статті Мацея Матвіюва «Евакуація польських зібрань зі Львова у 1944 р.», опублікованій у «Львівському щорічнику» (Rocznik Lwowski. — Warszawa, 1996. — С. 31—46), а також в українському перекладі у: Архіви України. — 2001. — № 4—5. — С. 149—163.

² Серед найзначніших слід назвати наукові публікації: Крушельницька Л. Правдиво про Оссолінеум // Пам'ятки України: історія та культура. — 1994. — № 3—6. — С. 85—86; Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України: Документи, факти, коментарі / Автор вступ. ст. та упор. Л. І. Крушельницька. — Львів, 1996. Вона ж. К вопросу о собрании Оссолінеум // Электронный журнал «Военные трофеи». — 1998. — № 5.

цьоване польським істориком М. Матвіювом, який розкрив роль польської інтелігенції у переміщенні фондів у період війни та їх сучасний стан³. Питання щодо долі цього зібрання в контексті переміщених та трофейних фондів висвітлено у монографії П. К. Грімстед, яка розглянула загальні правові аспекти стосовно цього зібрання, спираючись на законодавство України та публікації Л. І. Крушельницької і М. Матвіюва⁴.

Спільність історичної долі Польщі та України і глибокий зв'язок бібліотеки Оссолінеум за змістом і складом, як з польською, так і українською культурами, що співіснували у Галичині, спричинилося до того, що впродовж півстоліття це питання збурювало громадські та наукові кола обох держав. Жодна зі сторін, як польська, так і українська, не визнала акт часткової передачі фондів правомірним. Польська наполягала на передачі їй усього зібрання, оскільки вважала його виключно своєю національною спадщиною, українська — заперечувала не лише саму ідею остаточного переміщення зібрання до Польщі, а й посилювалася на порушення міжнародних норм, що мали місце в умовах тоталітарного режиму, коли директивні рішення переважували закон. Стан внутрішньої конфронтації хоча й не набуває офіційного характеру, однак відчувається у відносинах між українськими та польськими вченими і громадськими діячами.

Отже, питання вивчення історичної долі Оссолінеуму й сьогодні не втрачає наукового значення. Післявоєнний період 1945—1947 рр. є досить драматичною сторінкою в історії Оссолінеуму, а його об'єктивне висвітлення можливе лише за умови публікації якомога більшої кількості документів, що зберігаються як у Польщі, так і в Україні. Втім, крім претензій щодо права на спадщину, вивчення тих подій та долі Оссолінеуму важливе й тому, що вони органічно вписуються в соціально-політичний контекст розвитку України і Польщі ХХ ст. і доповнюють історичну панораму міжнародної

³ Matwijów, Maciej. Ewakuacja zbiorów ze Lwowa w 1944 r. — Rocznik Lwowski 1995/1996: 31—46; Lwowskie Ossolineum w listach Mieczysława Gębarowicza z lat 1943—1946 // Czasopismo Zakładu narodowego im. Ossolińskich. — 1992. — N 1. — С. 159—162; Mieczysław Gębarowicz (1893—1984), ostatni dyrektor lwowskiego Ossolineum // Czasopismo Zakładu narodowego im. Ossolińskich. — 1993. — N 2. — S. 9—71; Walka o lwowskie dobra kultury z lat 1945—1948. — Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, 1996.

⁴ Patricia Kennedy Grimsted. Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution / Ukrainian Research Institute, Harvard University. — Cambridge (USA), 2001. — P. 429—445.

ситуації 1945—1947 рр., зокрема загальну картину відносин СРСР з Польщею у світлі формування післявоєнного устрою Східної Європи, утворення держав народної демократії і соціалістичного табору, що ще належить глибоко вивчити історикам.

У післявоєнній історії України, Академії наук УРСР, Бібліотеки АН УРСР та її Львівської філії (нині Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР) передача Тимчасовому Уряду Національної Єдності Польщі і Польській республіці історичних культурних цінностей, що зберігалися на території України, має непересічне значення не лише з політичної, що була, природно, головною, а і з моральної точки зору. У період післявоєнної руїни та голодомору, нарощування культу особи, зважаючи на колосальні моральні та матеріальні втрати, зокрема і культурних цінностей під час Другої світової війни, Україна передає Польській республіці з музеїв та бібліотек велику кількість речей з державних музеїв і картинних галерей Києва, Львова (картини, зброя, історико-етнографічні експонати і витвори декоративного мистецтва, одяг, монети і медалі, кераміка, меблі тощо), бібліотечну частину зібрання Оссолінеум, а також знаходить матеріальну можливість відправити ці скарби у Польщу⁵. Передача здійснювалася в урочистій обстановці, вагони зі скарбами Оссолінеуму разом з творами мистецтва, в тому числі і Рацлавської панорами, відправлялися під здравиці «На знак дружби і солідарності між двома братськими країнами», про що із захопленням писала «Київська правда» (25 червня 1946 р.)⁶. Загалом, на кінець 1946 р. було відправлено 150 069 книжок. У 1947 р. — 67 381 книгу, 7041 стародрук, 60 340 книг, виданих у період до 1914 р.⁷ Цей дар був високо оцінений у подячному листі Болеслава Берута⁸.

⁵ Щодо переданих музейних експонатів, то автори даної статті, не ставлячи перед собою завдання висвітлювати це питання, відсилають зацікавлених у цій інформації дослідників до справи «Документи з передачі художніх цінностей з музеїв УРСР» Комітету у справах мистецтв при РНК УРСР: ЦДАВО України, ф. 4763, оп. 1, спр. 31. Крім того, важливим є додаток до опублікованого в цій статті документа № 4, що з міркувань скорочення обсягу не публікується: лист заступника Львівського обкому КП(б)У з пропаганди І. І. Мазепи заступнику Голови Ради Народних Комісарів УРСР М. П. Бажану та Академії наук УРСР щодо пересилки списків літератури та музейних експонатів, виділених з фондів Львівських бібліотек для передачі Польському урядові від 20 липня 1945 р. (ЦДАВО, ф. 2, оп. 7, спр. 2750, арк. 133—154).

⁶ Документи и материалы по истории советско-польских отношений. — М., 1976, — Т. 9. — С. 131 — 179.

⁷ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 684, арк. 79.

⁸ Цей лист було опубліковано М. Матвіювим у: *Walka o lwowskie dobra kultury* (t. 280—281).

Особливе ставлення Сталіна до «польського питання», крім іншого, коштувало Україні втрати одного з найцінніших бібліотечних зібрань, що належало їй на законних підставах і яке як дар українського народу польському перебуває сьогодні у власності двох країн — України та Польщі — завдячуючи директивним рішенням радянського уряду. Ці події мали свою передісторію та наслідки, що й сьогодні ще «маються на увазі» при обговоренні питань реституційних претензій, які час від часу виникають між Польщею та Україною — як з боку Польщі щодо переміщення залишеної «україніки» Оссолінеуму, так і з боку України щодо повернення вивезених під час Другої світової війни зібрань Наукового товариства ім. Шевченка, бібліотек Холмської та Перемиської Капітул, зібрання митрополита Іларіона (Івана Огієнка) тощо.

З іншого боку, докорінні соціально-політичні зміни 90-х років, руйнація політичного устрою всієї Східної Європи створили нові політичні умови, коли новими державами- правонаступницями без жодного конфлікту визнано право володіння тими культурними цінностями, що були створені або зберігалися на певний момент установами кордонів їхніх територій⁹. Визнається цей принцип і щодо періоду возз'єднання територій України в 1939 р. у рамках СРСР. Принцип *status quo i glebae adscripti* (приписаний до території), визнаний міжнародним правом для випадків, коли пересуваються державні кордони, за дотепним виразом Адама Тадеуша Боньковського «є феноменом неприємним, але банальним»¹⁰. Зважаючи на цей принцип Україна мала і має повне право на це зібрання, і лише добра воля народів та керівників держав могла змінити одного власника на іншого.

Разом з тим, доля Оссолінеуму стала міжнародним прецедентом, що буде неодноразово розглядатися в теорії та практиці питань переміщення культурних цінностей. І хоча американська дослідниця питань реституції Патриція К. Грімстед вважає цей випадок прикладом того, як не треба здійснювати переміщення

⁹ Ці питання детально розглядаються у монографіях відомого вченого, дослідниці долі культурних цінностей Східної Європи у період Другої світової війни Патриції Кеннеді Грімстед: *Доля українських культурних цінностей під час Другої світової війни: Винищення архівів, бібліотек, музеїв.* — Львів, 1992 (спільно з Г. В. Боряком); *Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution/ Ukrainian Research Institute, Harvard University.* — Cambridge (USA), 2001.

¹⁰ *Adam Tadeusz Bąkowski. Odpowiedzi redakcji // Kultura.* — 1994. — № 11. — S. 159.

(оскільки це спричинило розпорошення цілісного за походженням колосального за історичною значущістю зібрання і тим самим створило умови для подальших взаємних претензій)¹¹, однак історичні реалії сьогодення вже вважаються усталеними. Вони фіксують принцип пертиненції як норму міжнародних стосунків, а відповідно — рішення «об'єднання» Оссолінеуму з плану фізичного переміщується на план вирішення проблеми інтелектуального доступу.

З розпадом соціалістичної системи та СРСР Польща та Україна мають рівноправні партнерські відносини як дві незалежні держави. Відкрилися нові можливості цивілізованого вирішення цього питання на рівні інтелектуального доступу та спільного наукового опрацювання культурної спадщини. Сьогодні відбуваються й масштабні інформаційно-технологічні процеси. Нові інформаційні технології дають змогу в короткий строк зробити цифрові копії рукописів та рідкісних видань, створити віртуальну бібліотеку Оссолінеум або поповнити її необхідними електронними копіями оригіналів, спільними зусиллями створити електронні каталоги на усе зібрання. Цим вирішується, передусім, болюче питання інтелектуального доступу до усіх необхідних дослідникам матеріалів.

Спеціальною Постановою Президії НАН України від 1 червня 1999 р. (протокол № 6) щодо розвитку міжнародного співробітництва між Україною та Польщею передбачено співпрацю у науковому освоєнні спільної культурної спадщини, в тому числі і фондів Оссолінеуму. Цей документ повністю узгоджується із Договором між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини та співробітництво, підписаним 18 травня 1992 р., де принципи додержання рішень ЮНЕСКО, вільного доступу та вивчення бібліотечних і архівних фондів спільного походження зафіксовані у ст. 5, § 1, 2.

Позитивний досвід наукової співпраці мають Бібліотека Народова у Варшаві та Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Спільними зусиллями за кілька років підготовлено капітальний каталог «Королівської бібліотеки» (Regia) Станіслава Понятовського, що зберігається в НБУВ, на базі повної реконструкції складу і змісту рукописного каталогу, складеного королівським бібліотекарем Яном Батистом Альбертранді.

* * *

Представлені в публікації документи з історії передачі бібліотечних фондів Оссолінеуму практично не потребують коментарів та роз'яснень: вони, зібрані разом, досить повно розкривають обставини передачі за участю українських державних і громадських діячів, учених і працівників культури. Пропонуючи цю публікацію, автори усвідомлюють неповноту розкриття усього питання переміщення, проте розглядають його як частину власної історії в документах, джерело не лише з історії переміщення фондів Оссолінеуму, а й як фрагмент соціально-політичної історії України, її науки та культури, ролі окремих осіб в історичному процесі.

Ці документи нам вдалося виявити у фондах Архіву Президії Національної академії наук України (далі — Архів Президії НАН), Архіву Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України (далі — Архів НБУВ), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО), а також залучено деякі документи з фондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, що були опубліковані Л. І. Крушельницькою у виданні «Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України: Документи, факти, коментарі» (Львів, 1996).

Абсолютна більшість документів (20 із 24) публікується вперше. Документи подано в хронологічному порядку, вказується місце їх створення. У разі необхідності у кінці документа подаються примітки і коментар, зокрема іменний (це передусім представники АН УРСР, що були задіяні у передачі фондів і відомості про котрих не містяться у документі), а також робляться посилання на публікацію, якщо документ вже публікувався.

Збережено мову документів, за винятком помилок, що виправлені згідно з сучасними нормами правопису, скорочення розкриваються у квадратних дужках. Якщо документ зберігається в різних архівах, публікується або оригінал, або краща копія, однак вказується на місце зберігання усіх примірників. У легенді перше посилання стосується документа, що публікується. Всі документи представлені у машинопису, тому це не застерігається. Зазначається оригінальність та копійність документів; якщо копія завірена, на цьому спеціально наголошується.

¹¹ Патріція Кеннеді Грімстед. Вказ. праця. — С. 435.

**Довідка Президії АН Української РСР про листування з директором
Львівської філії Бібліотеки АН Української РСР В. Г. Щуратом
щодо термінового складання списків рукописів та раритетних книг
видатних польських діячів з фондів Бібліотеки АН УРСР у Львові
від 16 червня 1945 р., Київ**

Довідка

Перша термінова телеграма академіку Щурату* з пропозицією терміново скласти списки рукописів та раритетних книг видатних польських діячів з фондів Бібліотеки АН УРСР у Львові і надіслати ці списки до Києва для вирішення питання про передачу їх у Варшаву — надіслана 2.VI. ц.р.

6.VI ц.р. акад. Щурат телеграмою просив Академію Наук УРСР вказати термін, на який треба виготовити списки та вказати розміри та кількість [книг].

Того ж дня 6 червня акад. Щурату надіслана друга термінова телеграма з пропозицією скласти списки на свій розсуд і надіслати до Києва не пізніше 15.VI. ц.р.

9.VI. ц.р. Президія Академії Наук УРСР одержала листа акад. Щурата, який до цього додаємо.

Учений Секретар Відділу
Суспільних Наук АН УРСР (підпис)

Є. П. Кирилюк**

Прим.: У верхньому лівому куті — штамп експедиції РНК УРСР: Ордер від 19 червня 1945 р., 161/165; вх. 1033, 21/VI—45. У нижньому куті чорнилом зафіксований реєстраційний запис: № 150/16.VI. 45 р.

* *Щурат Василь Григорович*, літературознавець, фольклорист, академік АН УРСР з 1929 р., директор Львівського відділення БАН УРСР у 1944—1948 рр.

** *Кирилюк Євген Прохорович*, літературознавець, у 1944—1974 рр. — зав. відділу шевченкознавства Інституту літератури АН УРСР.

Додаток до № 1

**Лист директора Львівської філії Бібліотеки АН Української РСР
академіка Академії наук УРСР В. Г. Щурата до Президії АН УРСР
з приводу передачі Польщі бібліотеки Оссолінеум
[8 червня 1945 р.], Львів**

До Президії Академії наук УРСР

У відповідь на Вашу телеграму про необхідність терміново скласти списки літератури Бібліотеки Оссолінеум для передачі Польщі доводимо до Вашого відому, що в Бібліотеці Оссолінеум зареєстровано 11000 рукописів, незареєстрованих 8000 рукописів. Стародруків зареєстрованих і незареєстрованих є 102000. Вибирати найдорогоцінніші з них і передати Польщі — було в несправедливо по відношенню до української науки та українського народу, якого слід вважати власником цих скарбів. Вибирати рукописи за другим принципом означало би необхідність складання списків з тисячами назв, що технічно важко і заняло би багато часу.

На випадок радикальної постановки питання про долю Бібліотеки Оссолінеум та про право власності українського народу на неї подаєм коротку характеристику цієї Бібліотеки.

Бібліотека Оссолінеум, яка містить в собі понад 1 000 000 книжок, являє собою універсальну бібліотеку на усіх мовах цивілізованого світу. Значна частина книжок (50—60%) польською мовою, але з них половина (щонайменше) присвячена Галичині й складають неоцінні скарби до вивчення цього краю.

Рукописні фонди Бібліотеки з рукописів українських і польських громадських діячів та письменників, які жили та діяли на терені Галичини. Ці рукописи тако само є дорогоцінними матеріалами для вивчення історії нашого краю. Стародруки у значній своїй частині друковано латинською, французькою та німецькою мовами і до території Польщі ніякого відношення не мають. З ста тисяч стародруків надруковано польською мовою та трактують проблеми, пов'язані з Польщею, понад 30 000 стародруків. Велика кількість книжок з Бібліотеки Оссолінеум друковані

українською та російською мовами. Відділ журналів та газет містить в собі все, що будь-коли виходило в Зах[ідній] Україні і являє собою збірку по кількості і добору незрівняну і незаміниму.

Отже, передавати цілу Бібліотеку Оссолінеум Польщі ні в якому разі не можна. Цим самим було б підірвано дальніший розвиток української науки в Зах[ідній] Україні, українські вчені у Львові позбавились би таких матеріалів, яких нічим не можна компенсувати або замінити. Передавати бібліотеку по частинам — означало би порушити цілісність Бібліотеки Оссолінеум і розпорошувати дорогоцінні скарби.

Єдиний раціональний вихід полягає в тому, щоб за один раз вилучити й передати Польщі книжки, рукописи й стародруки польською мовою, за виключенням тих з них, які пов'язані з проблемами вивчення історії Зах[ідної] України та історії всієї України. Для цього треба скласти компетентну комісію з істориків та літераторів українських, а також польських.

Разом з тим сповіщаємо Вас, що Бібліотека та друкарня Академії наук мають на своїх складах тиражі видань т. зв. «Народного закладу ім. Оссолінських». Переважна більшість цих видань — твори польських письменників класиків. 75% тиража кожної назви можемо передати Польщі. Загалом це складає два вагони книжок. Загальна кількість назв — біля тисячі.

Директор бібліотеки АН*

(Акад. Шурат В. Г.)

* Звичайно уживали назву «Бібліотека Академії наук у Львові», однак у 1945 р. короткий час вона називалася «Львівський відділ Бібліотеки Академії наук УРСР», а з 1946 р. до 1951 р. мала офіційну назву «Львівська філія БАН АН УРСР».

ЦДАВО, ф. 2, оп. 2, спр. 2738, арк. 179. Оригінал. Додаток на арк. 180—181. Завірена копія.

№ 2

**Лист заступника Голови Ради Народних Комісарів УРСР М. П. Бажана
Президенту Академії наук УРСР О. О. Богомольцю
з проханням дати вказівку директору Львівської філії Бібліотеки АН УРСР
щодо передачі в дар польському народові рукописів і стародруків польською мовою
від 4 липня 1945 р., Київ**

Президенту Академії наук УРСР
товаришу Богомольцю О. О.*

Ознайомившись з листуванням Академії наук УРСР, що надійшло до Раднаркому УРСР від 16. VI. 1945 за № 150, прошу Вас дати вказівку директорів бібліотеки АН УРСР в м. Львові — академіку Шурату В. Г. вилучити з бібліотеки, для передачі в дар польському народові, рукописи і стародруки польською мовою, за винятком тих з них, що зв'язані з проблемами вивчення історії Західної України та історії всієї України.

Потрібно також передати Польщі твори польських письменників-класиків — 75% кожної назви всіх видань, що знаходяться на складах бібліотеки та друкарні Академії наук УРСР в м. Львові. Треба скласти відповідні акти і заактовані для передачі книги дбайливо запакувати, підготувати їх для перевезення.

Заступник Голови Ради Народних Комісарів УРСР

(підпис)

М. Бажан**.

Прим.: У верхньому правому куті реєстраційний запис: 50-3056-804; 4/VII—45.

* *Богомолец Олександр Олександрович, патофізіолог, акад. АН УРСР з 1929 р., Президент АН УРСР у 1930—1946 рр.*

** *Бажан Микола Платонович, поет, державний і громадський діяч, акад. АН УРСР з 1951 р.*

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 1; спр. 657, арк. 61. Завірена копія на бланку; ЦДАВО, ф. 2, оп. 2, спр. 2738, арк. 178. Копія з правками.

№ 3

Лист Президента Академії наук УРСР академіка О. О. Богомольця
до Директора Львівського відділу Бібліотеки Академії наук УРСР, дійсного члена
АН УРСР В. Г. Щурата від 15 липня 1945 р., Київ

Директору Львівського відділу Бібліотеки Академії наук УРСР,
дійсному чл. В. Г. Щурату

Надійслані Вами списки рукописів та раритетних книг видатних діячів культури слід переробити. Всі рукописи та книги, зв'язані з проблемами вивчення історії Західної України та історії всієї України, повинні бути залишені у Львівському відділі Бібліотеки АН УРСР. Списки рукописів та книг для передачі в дар польському народові прошу скласти і подати на затвердження Президії АН УРСР не пізніше 1 серпня ц. р.

Також необхідно 75 % кожної назви всіх видань польською мовою (бібліотеки Оссолінських)* вилучити з бібліотеки і за відповідним актом переслати до Києва для передачі в дар польському народові.

Президент Академії наук УРСР

академік О. О. Богомолець

* Тут помилково вказано «75% кожної назви всіх видань польською мовою бібліотеки Оссолінських вилучити». У листі заступника Голови Ради Народних Комісарів УРСР М. П. Бажана Президенту Академії наук УРСР Богомольцю О. О. сказано: «Потрібно також передати Польщі твори польських письменників-класиків — 75% кожної назви всіх видань, що знаходяться на складах бібліотеки та друкарні Академії наук УРСР в м. Львові» з Народного закладу ім. Оссолінських. Див. док. № 2.

Архів Президії Р-251, оп. 1, спр. 219, арк. 128. Копія.

№ 4

Лист заступника Львівського обкому КП(б)У з пропаганди І. І. Мазепи
заступнику Голови Ради Народних Комісарів УРСР М. П. Бажану
та Академії наук УРСР щодо пересилки списків літератури та музейних експонатів,
виділених з фондів Львівських бібліотек для передачі Польському уряду
від 20 липня 1945 р., Львів

Заступнику голови РНК УРСР тов. Бажану

Львівський обком КП(б)У при цьому надсилає списки літератури та музейних експонатів, виділених з фондів Львівських бібліотек та музеїв для передачі польському уряду.

Музейні експонати відібрані ті, що відносяться до польської держави в основному в межах етнографічних кордонів.

Просимо дати вказівки про порядок передачі відібраних музейних експонатів та літератури польському уряду.

Секретар Львівського обкому КП(б)У

по пропаганді

(підпис)

Мазепа

Додаток: Список музейних експонатів та літератури, призначених для подарунка Польщі — на 22 арк.*

* У додатку надано перелік книжок зі складів Бібліотеки та друкарні Академії наук — наклади видань т. зв. «Народного закладу ім. Оссолінських», що залишилися непроданими. Серед них видані польською мовою (Мольєр, Шекспір, Аристофан, Горацій, Руссо, Байрон, Пушкін, Ларошфуко та ін.), однак абсолютна більшість — твори польських письменників, поетів, публіцистів (Сенкевича, Крашевського, Крачковського, Потоцького, Міцкевича та ін.).

ЦДАВО, ф. 2, оп. 7, спр. 2750, арк. 132. Оригінал. Додаток: арк. 133—154.

№ 5

Лист заступника Голови Ради Народних Комісарів УРСР М. П. Бажана заступнику Львівського обкому КП(б)У з пропаганди І. І. Мазепі та Академії наук УРСР щодо підготовки літератури та музейних експонатів, виділених з фондів Львівських бібліотек, для відправки до Польщі від 28 липня 1945 р., Київ

На Ваш лист від 20/VII—1945 р. за № 774/04 повідомляю, що на літературу та музейні експонати, виділені для передачі польському урядові, слід скласти повні списки і підготувати ці речі до відправки — відібрати і упакувати їх.

Заступник Голови
Ради Народних Комісарів УРСР

М. П. Бажан

ЦДАВО, ф. 2, оп. 7, спр. 2750, арк. 131. Копія.

№ 6

Розпорядження № 779 про створення Міжвідомчої Комісії для відбору, підготовки і відправки історичних і культурних цінностей польського народу Тимчасовому Урядові Національної Єдності демократичної Польської республіки від 28 липня 1945 р., Київ

Для відбору, підготовки і відправки історичних і культурних цінностей польського народу зі всієї території УРСР, що їх народ Радянської України передає Тимчасовому Урядові Національної Єдності демократичної Польської республіки, утворити Міжвідомчу Комісію в складі:

1. тов. Пашина М. П. — Голови Комітету в справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР (Голова Комісії).

2. тов. Пашенка О. С. — Заступника Голови Комітету в справах мистецтв при РНК УРСР.

3. тов. Кирилюка Є. П. — Вченого секретаря відділу суспільних наук АН УРСР.

4. тов. Компан О. С. — Наукового співробітника Історичного музею м. Києва.

Наркомфінансів УРСР (тов. Сахновському Г. Л.) забезпечити фінансування заходів цієї Комісії в справах відбору і підготовки експонатів до відправки.

Комісії закінчити роботу до 15 серпня 1945 р.*

Голова Ради Народних Комісарів УРСР

М. Хрущов.

* Приписано на арк.: Надіслати: Наркомфінансів УРСР, Комітету в справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР, Академії наук УРСР — відділ суспільних наук, Київському історичному музею, сектору науки і культури. І. Фоменко (?).

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2235, арк. 93. Оригінал на бланку РНК УРСР з правками.

№ 7

Витяг з Протоколу № 16, § 8 засідання Президії АН УРСР від 3 серпня 1945 р., Київ

Слухали: По відбір культурних цінностей польського народу для передачі їх Урядові Національної Єдності. Допов[ідає] дійсний член АН УРСР Л. А. Булаховський*.

Ухвалили: Доручити директору Львівського відділу Бібліотеки Академії наук УРСР, дійсному члену АН УРСР В. Г. Щурату відібрати стародруки та рукописи для передачі в дар польському народові.

Президент Академії Наук УРСР

академік О. О. Богомолець

Тво Ученого Секретаря Президії

Г. В. Карпенко**

Згідно: Зав. Секретаріату Президії АН УРСР (підпис) (Козакевич)

* *Булаховський Леонід Арсенович*, мовознавець, славіст, акад. АН УРСР з 1939 р. У 1944—1961 рр. — директор Інституту мовознавства АН УРСР.

** Карпенко Георгій Володимирович, вчений-механік, з 1945 р. — тимчасово виконуючий обов'язки, а у 1946—1950 рр. — Головний учений секретар Президії АН УРСР.

Архів Президії НАН України, ф. 1, спр. 251-Р, № 183, арк. 150, 160. Завірена копія.

№ 8

Наказ № 62

по Академії наук УРСР щодо складу Комісії з відбору культурних цінностей
зі Львівського відділу Бібліотеки Академії наук УРСР від 15 серпня 1945 р., Київ

Призначити такий склад Комісії по відбору культурних цінностей з Львівського відділу Бібліотеки Академії наук УРСР для передачі Польщі за розпорядженням Голови Ради Народних Комісарів УРСР товариша М. С. Хрущова від 28.VII. ц[ього] р[оку] за № 779.

1. Кирилюк Є. П. — (Голова комісії).
2. Зданевич Б. І.* — Ст[арший] науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні (секретар комісії).
3. Меженко Ю. О.** — Директор Бібліотеки АН УРСР.
4. Щурат В. Г. — Дійсний член АН УРСР — директор Львівського відділу Бібліотеки АН УРСР.
5. Возняк М. С.*** — Дійсний член АН УРСР.
6. Свенціцький І.**** — Зав. Львівського відділу Інституту мовознавства.
7. Пархоменко М. — Заступник директора Львівського відділу БАН УРСР.

Президент Академії Наук УРСР академік — О. О. Богомолець

Згідно: Зав. Секретаріату Президії АН УРСР (Козакевич)

Вх. 139. До відому. Ю. Меженко. 1945.08.28.

Тир. 16 пр. 15.VII. 1945 р. зч.

---

* *Зданевич Борис Іванович*, філолог, літературознавець, бібліотекознавець і бібліограф. Працював у Бібліотеці АН УРСР до війни зав. відділу стародруків, у період евакуації АН УРСР в Уфі під час війни (1941—1944) — виконувач обов'язків директора Бібліотеки АН УРСР, кандидат філологічних наук. З грудня 1943 р. — співробітник Інституту літератури АН УРСР.

** *Меженко Юрій Олексійович*, літературознавець, бібліографознавець, діяч бібліотечної справи, директор Бібліотеки АН УРСР у 1945—1946 рр.

*** *Возняк Михайло Степанович*, літературознавець, акад. АН УРСР з 1929 р., у 1944—1951 рр. — зав. кафедри Львівського університету.

**** *Свенціцький Іларіон Семенович* — мовознавець, мистецтвознавець, діяч музейної і бібліотечної справи, книгознавець, організатор Львівського музею українського мистецтва, з 1944 р. — зав. Львівського відділу Інституту мовознавства АН УРСР.

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 654, арк. 26. Архів Президії ф. Р-251, оп. 1, спр. 219, арк. 161.

№ 9

Постанова Ради Народних Комісарів УРСР № 1673 «Про передачу з музеїв України історичних та культурних цінностей польського народу Тимчасовому Уряду Національної Єдності Польської Республіки» від 18 жовтня 1945 р., Київ

Для надання допомоги музеям демократичної Польської республіки, Рада Міністрів УРСР постановляє:

1. Відібрані міжвідомчою комісією з музеїв України історичні та культурні цінності польського народу передати Тимчасовому Урядові Національної Єдності Польської Республіки, згідно з додатком № 1.

2. Зобов'язати Держплан при РНК УРСР (тов. Валуєва) негайно виділити в розпорядження Комітету в справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР матеріали, потрібні для пакування виділених цінностей, згідно з додатком 2.

3. Зобов'язать Наркомфінансів УРСР (тов. Сахновського) асигновати Комітетові в справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР 207700 карбованців, за рахунок невикористаних асигнувань по розділу «Освіта» для оплати роботи по пакуванню та відправки цінностей.

М. Бажан

Додаток 1

до Постанови РНК УРСР № 1673 від 18 жовтня 1945 р.
Список культурних цінностей польського народу, які передаються
з музеїв і бібліотек України Урядові Польської Республіки

Історичний музей м. Львова	169 експонатів
Обласна картинна галерея м. Львова	116 — « —
Етнографічний музей м. Львова	63 — « —
Львівський філіал бібліотеки Академії наук УРСР	50000 книжок і рукописів
Київський музей російського мистецтва	175 експонатів
Київський музей західного мистецтва	24 — « —
Київський музей українського мистецтва	30 — « —
Разом: музейних експонатів	557
книжок і рукописів	50000

Керуючий справами [РНК]

В. Власенко*

Додаток 2

до Постанови РНК УРСР № 1673 від 18 жовтня 1945 р.
Відомість на матеріали, потрібні для пакування
музейних цінностей, що надсилаються до Польської Республіки

Дошки для скринь	54 кв. м.
Полотно і брезент	160 мтр.
Папір	650 кгр.
Цвяхи	145 — « —
Картон	250 — « —
Клей	11 — « —
Дріт	190 — « —
Шпагат	8000 мтр.

Керуючий справами

В. Власенко**

* У чернетці документа, що збереглася у ЦДАВО України, цей документ підписаний Миколою Бажаном і відредагований олівцем, де дописано: Голова Ради Народних комісарів УРСР М. Хрущов; Керуючий справами РНК УРСР В. Власенко.

** Приписано олівцем.

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2147, арк. 121—123. Чернетка з правками.

Опубл.: Культурне будівництво в Українській РСР: Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського Уряду: Зб. док. і матер. Червень 1941—1960 р. — К., 1961. — С. 86. Частково опубл. (без додатка 2): Документи и материалы по истории советско-польских отношений. — М., 1974. — Т. 8. — С. 583 (№ 337).

№ 10

Постанова № 776

Ради Міністрів Української РСР «Про передачу історичних і культурних цінностей
польського народу Тимчасовому Уряду Національної Єдності Польської Республіки»
від 6 травня 1946 р., Київ

На додаток до Постанови РНК УРСР від 19 жовтня 1945 р. № 1673, Рада Міністрів Української РСР постановляє:

1. Дозволити передачу Тимчасовому Урядові Національної Єдності Польської Республіки

культурно-історичних цінностей Польського народу, що додатково виявлені в фондах Львівського Історичного музею (32 експоната) та Львівської картинної галереї (31 картину).

Академії наук УРСР додатково передати з Львівського філіалу Академії наук УРСР 100 тис. книг і рукописів.

2. Зобов'язати Міністерство Лісової Промисловості УРСР (тов. САМУЙЛЕНКА) до 1 червня 1945 р. виготовити на Львівських підприємствах 950 ящиків для пакування цінностей, що відправляються до Польщі.

Укрголовпостачлісу (тов. ЮРИНОВУ) витрати на фанери для виготовлення зазначених ящиків провести за рахунок фондів Ради Міністрів УРСР.

3. Держплану при Раді Міністрів УРСР (тов. ВАЛУЄВУ) виділити, за рахунок фондів II кварталу 1946 року, матеріали для пакування цінностей, що відправляються до Польщі згідно з додатком.

4. Асигнувати з коштів республіканського бюджету на 1946 рік 165 000 карб. на оплату вартості робіт по відбору, пакуванню та відправки додатково відібраних цінностей до Польської Республіки за таким розподілом:

Комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР	13700 карб.
Комітету в справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР	11550 карб.
Академії наук УРСР	139750 карб.

Голова Ради Міністрів УРСР
Керуючий справами Міністрів УРСР
Печатка Академії наук УРСР
Згідно: Оробієвська*

М. Хрушов
В. Власенко

Додаток до Постанови: Перелік матеріалів, що потрібні для пакування цінностей, які додатково відправляються до Польської Республіки.

* *Оробієвська Тетяна Миколаївна*, учений секретар Бібліотеки АН УРСР у Києві у 1945 р.
Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 3. Завірена копія.

Див. також: *Архів Президії НАН України. Постанови Ради Міністрів Української РСР та СРСР. 1946 рік.* — Арк. 29—30.

№ 11

Розпорядження № 1069* Академії наук Української РСР щодо пакування та відправки культурних цінностей до Польщі від 15 травня 1946 р., Київ

Директору Львівського філіалу Бібліотеки Академії наук УРСР
Дійсному члену АН УРСР В. Г. Щурату
Копія: Директору Бібліотеки Академії наук УРСР
Ю. О. Меженко

Надсилаючи при цьому копію Постанови № 776 Ради Міністрів Української РСР від 6.V. 1946 р.* м. Київ «Про додаткову передачу історичних та культурних цінностей польського народу Тимчасовому Уряду Національної Єдності Польської Республіки», за дорученням Президента прошу Вас:

1) негайно зв'язатися з Львівським обласним Управлінням Міністерства Лісової Промисловості і скласти угоду на виготовлення до 1 червня 1946 р. 950 ящиків для пакування цінностей, що відправляються до Польщі.

Ящики для книг за порадою Ю. О. Меженка прошу замовляти розміром 0,75 x 0,75 мтр. Щодо ящиків для 32 експонатів Львівського Історичного Музею, та 31 картини Львівської картинної галереї, — розміри ящиків для них просимо одержати в вищезазначених установах, і в угоді відповідно їх замовити. Після виготовлення видати без оплати, оскільки вартість виготовлених ящиків Львівського Історичного Музею і Львівської картинної галереї увійшла в загальну суму коштів, що асигнують Академії наук УРСР.

2) Потрібно форсувати відборку 100 тис. книжок для передачі і відправки в Польщу, відповідно до вказівок Директора Бібліотеки Академії наук УРСР Ю. О. Меженка, з тим, щоб в найближчий час всю роботу було закінчено і разом з експонатами Львівського Історичного Музею і Львівської Картинної Галереї було відправлено до Польщі.

3) Належні за Постановою Ради Міністрів УРСР 139750 карб. зараз одержуються в Міністерстві Фінансів УРСР і цими днями Вам будуть переказані.

Прошу необхідні витрати по відборці книг і по виготовленню ящиків провадити за рахунок власного кошторису, до одержання асигнувань з Києва.

4) Полотно, картон, папір, дріт і цвяхи одержати на місці по нарядам, які цими днями ми одержимо в Держплані і надійшлемо до вас.

Додаток: Постанова № 776 Ради Міністрів УРСР.

Керуючий справами АН УРСР

Сільвестров

Прим.: Вх. 709. 10.VI.46.

* У документі помилково вказано «від 6.IV.1946 р.»

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 4—4 зв. Завірена копія. На бланку Академії наук Української РСР.

№ 12

**Телеграма директора БАН АН УРСР Ю. О. Меженка
до заступника директора Львівської філії Бібліотеки П. І. Гнипа
від 4 червня 1946 р., Київ**

Львів, Оссолінських, два. Бібліотека Академії наук. Гнипові.

Пакування треба закінчити протягом тижня. На допомогу надсилаємо п'ять співробітниць. Забезпечте трьох приміщенням.

Директор Бібліотеки АН УРСР (Меженко).

Київ, Володимирська 58. Бібліотека Академії наук УРСР 4.VI.1946 року.

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 5. Копія.

№ 13

**Лист директора БАН УРСР Ю. О. Меженка до П. І. Гнипа,
заступника директора з наукових питань Львівської філії БАН УРСР
від 5 червня 1946 р., Київ**

Відряджую до Вас на допомогу 4-х співробітниць. Всі вони остільки знають польську мову, що можуть досить добре орієнтуватися в ній при підборі.

Принципи відправки ви знаєте і можемо їх не півторювати.

Основне це те, що щоб не було віддано матеріал змісту «Україніка» та щоб серед відправлених книжок не було книг антирадянського змісту.

Періодика, яка почала виходити перед 1917 р. і пізніше продовжувалася, не повинна ділитися: вона або йде або не йде. Якщо вона за якийсь період являється потрібною для нас, то вона цілком залишається у нас.

Микола Платонович* з огляду на спішність справи погодився на те, щоб не перепакувувати попередніх 50 тис.** Але для того, щоб надати ящикам пристойного вигляду, потрібно їх пофарбувати, щоб не було видно різних написів.

Ціла робота має бути закінчена на протязі кількох днів.

Микола Платонович по декілька раз на день запитує про хід роботи.

Прошу Вас тримати мене в курсі всіх справ і по можливості щодня зв'язуватися зі мною телефоном по урядовій лінії. Мене завжди можна застати вранку від 10 до 1 г. Інші питання, про які зручніше говорити, Вам має розповісти тов. Венгржановська Н. С.***, яку я належним чином проінформував.

З привітом

Меженко.

* *Микола Платонович Бажан.*

** Перша партія книжок складалася з книжок, що були відібрані переважно з дублетів «Народного закладу ім. Оссолінських».

*** *Венгржановська Надія Семенівна*, співробітник БАН УРСР в Києві. Під її керівництвом до Львова було відряджено співробітників БАН УРСР: Р. Б. Портон, О. М. Данченко, К. О. Коваленко. Перед цим у Львові була А. Г. Адаменко. — *Архів НБУВ, оп. 1, спр. 654, арк. 19; спр. 657, арк. 50—51.*

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 10.

№ 14

Протокол засідання Комісії з відбору книжок зі Львівської філії Бібліотеки Академії наук УРСР для відсилки в Польщу, що відбулося 4 червня 1946 р. в кабінеті директора Бібліотеки по вул. Оссолінських, № 2. Львів

Присутні: Уповноважений Президії АН УРСР Проф. Савін Г. М.*, доцент Гнип П. І., акад. Возняк М. С., акад. Гембарович М. Т.**, Генсьорський А. І.***, Карпинець І. І., Луцик Р. Я., Янчак Я. В., Ярема Я. Я.

Комісія заслухала інформацію [заст.] Дир. Гнипа П. І. про відбір книжок для відсилки в Польщу, та про оформлення для цієї цілі комісії. За розпорядженням члена урядової комісії по відборі книжок для Польщі, професора [Є. П.] Кирилюка, в склад львівської комісії по відборі книжок входять:

Гнип П. І., Возняк М. С., Генсьорський А. І., Карпинець І. І., Луцик Р. Я., Янчак Я. В., Ярема Я. Я.

Акад. Гембарович М. Т. проінформував комісію про хід дотеперешніх робіт по відборі книжок для Польщі. Співробітники II сектору Бібліотеки АН в числі 16 чоловік проводять відбір книжок і рукописів. Праця проходить в 3-х групах, а саме у Відділі стародруків, у відділі рукописів, у Відділі нових книжок. Частина книжок і рукописів (театральні рукописи) вже готові для перевірки і пакування.

Акад. Возняк М. С., Генсьорський А. І., Карпинець І. І., Луцик Р. Я. висловлюють свою думку в справі організації праці по відборі та пакуванню книжок до Польщі.

Комісія постановила відібрати для відсилки в Польщу всю літературу, яка відноситься до історії, економіки, культури, і т. ін. Польщі, де б ця література не друкувалася і на якій би вона не була мові, натомість літературу, яка відноситься до України, не відбирати, хоча б вона була друквана в Польщі.

Комісія постановила періодики поки ще не відбирати та поставити перед Урядовою комісією в Києві питання, якими критеріями руководитись при відборі періодики для Польщі.

Комісія постановила поділити працівників бригади по відборі книжок на групи і до кожної групи прикріпити членів комісії для перевірки робіт.

Комісія доручила т. т. Гнипу П. І., Генсьорському А. І. зложити список працівників, які будуть приділені до бригади по відборі книжок для Польщі, та організувати поділ роботи між ними.

Проф. Савін Г. М. обіцяє, в разі потреби, приділити співробітників Інститутів АН для допомоги бібліотеці в цій роботі.

На цьому засідання закривається.

Львів. 4 червня 1946 р.

[Підписи]

Секретар

П. Гнип.

Роман Луцик.

* *Савін Гурій Миколайович*, вчений в галузі механіки, чл.-кор. АН УРСР з 1945 р. У 1945—1948 рр. очолював Львівську філію АН УРСР, одночасно — проф. (з 1948 р. — ректор) Львівського політехнічного інституту.

** *Гембарович Мечислав*, мистецтвознавець, діяч музейної та бібліотечної справи, культуролог, академік Польської Академії наук, директор Бібліотеки ім. Оссолінських під час нацистської окупації Львова і після війни — у складі Львівської філії БАН УРСР (1944—1946). У 1947 р. (?) емігрував до Польщі.

*** *Генсьорський Антон Іванович*, мовознавець, книгознавець, доцент, к.ф.н. з 1951 р., наук. співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові (1945—1970).

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 10—10 зв.

№ 15

Лист директора Бібліотеки АН УРСР Ю. О. Меженка
до заступника директора П. І. Гнипа щодо кошторису
для відправлення бібліотеки Оссолінських до Польщі від 15 червня 1945 р.

Шановний Павло Івановичу!

Мене попередив Микола Платонович*, що невдовзі після відправлення 150 тисяч книжок доведеться відправити Бібліотеку Оссолінських в цілому, залишаючи у себе те, що стосується Українціки.

В зв'язку з цим треба підрахувати скільки це коштуватиме і скласти кошториси. Оскільки Ви знаєте в цій справі досвід прошу Вас в найкоротшому часі надіслати до мене такого кошториса з тим, щоб ми тут своєчасно встигли передати його до Ради Міністрів.

Я вже писав до Вас як розглядати періодику. Прошу Вас і надалі дотримуватися такого принципу.

З привітом

Директор Бібліотеки АН УРСР

(Меженко)

* *Бажан.*

Архів НБУВ, оп. 1, спр, 656, арк. 11.

№ 16

Доповідна записка* Голові Урядової Комісії з відправки культурних цінностей
для Польської Республіки Пашину М. П. від заступника директора Бібліотеки Академії наук
у Львові П. І. Гнипа щодо неможливості відправлення до Польщі «Україніки»
зі складу бібліотеки Оссолінських
[Не пізніше 25 червня 1946 р.], Львів

На підставі офіційних даних Польського органу за 1938/1939 рік (дивись офіційний** часопис польських бібліотекарів [«Orzegląd Biblioteczny», 1939, № 1, стор. 60] бібліотека бувшого «Оссолінеум» нараховувала творів 207 122 (інвентарний № 217900), або 309 576 томів книг, інкунабулів (найстаріших стародруків) 318; а стародруків з XVI століття 5067 творів, або 5170 томів.

Необроблених і не заінвентаризованих було біля 100 000 томів. Рукописна збірка (разом з неопрацьованими) нараховувала 13 500 томів. Разом з стародруками і рукописними матеріалами збірка «Оссолінеум» нараховувала 428 564 книг. Коли закруглити, то можна сказати, що в 1939 р. бібліотека «Оссолінеум» нараховувала 430 000 томів книг.

З них за часів німецької окупації вивезено на захід більше 60 000 томів. Зараз упаковано і підготовлено до відправки до Польської Республіки 150 000 томів і таким чином залишається з фондів бувшого «Оссолінеум» 220 000 томів книг. Основну частину книг які залишились, 220 000 томів, складає «Україніка», цебто література: українська, польська, французька, англійська, німецька і інші, в якій пишеться що небудь про Україну, її нарід, територію, її багатства і т. ін.

Сюди відноситься і періодика, зокрема польською мовою, яка виходила в більшості на території Західної України, а то навіть і в центральних областях Польщі, але насичена матеріалом про Україну і СРСР. Багато є таких книжок про Україну, яких більше в бібліотеках УРСР і СРСР нема і звичайно відправити їх не можна. Щодо рукописів, то ті з них, вже 7038 томів запаковано до відправки, а решта складають в основному акти про Україну і листування українських та російських діячів (приклад, персональне листування Богдана Хмельницького з польськими діячами). Крім цього, ця частина рукописів, яка залишається, ще не опрацьована і скоріше має вигляд архіва, якого ні в якому разі зараз відсилати до Польської Республіки не можна.

Звертаючи Вашу увагу на теперішній стан решти книг бувшої бібліотеки «Оссолінеум» прошу дати комісії по відборі літератури певні вказівки, щодо «Україніки» і рукописів, яких Комісія відправити не може.

Заступник Директора Бібліотеки Академії наук

(Гнип П. І.)

* Копію доповідної записки було передано з супровідним листом Комітету у справах культурно-просвітницьких установ при Раді Міністрів УРСР за підписом зав. Секретаріатом Комітету Коноваленка для ознайомлення директору БАН УРСР Ю. О. Меженку.

Вх. 813, 25.VI, 1946 р.

** У тексті помилково *професійний*.

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 13. Завірена копія.

№ 17

**Витяг з Протоколу засідання Академії наук УРСР № 9 від 7.VI. 1946 р.
про виконання доручення Уряду щодо повернення Польській Республіці
літератури з книжкових фондів бібліотеки АН УРСР у Львові від 24 червня 1946 р.**

Слухали: Повідомлення Президента Академії наук УРСР академіка О. О. Богомольця про те, що до нього звернувся Заступник Голови Ради Міністрів УРСР М. П. Бажан з запитанням — чому Бібліотека Академії наук УРСР до цього часу не виконала доручення Уряду щодо повернення Польщі 150 тис. томів літератури, що її належить повернути Польській Республіці з книжкових фондів бібліотеки АН УРСР у Львові.

Ухвалили: Доручити директорові Бібліотеки АН УРСР тов. Ю. О. Меженку на протязі одного тижня повернути 150 тис. томів, що їх належить повернути Польській Республіці з книжкових фондів бібліотеки АН УРСР у Львові. Про виконання доповіді Президії Академії Наук УРСР і Заступника Голови Ради Міністрів УРСР тов. М. П. Бажана.

Ор. п. Президент АН УРСР
Вчений секретар Президії АН УРСР

академік О. О. Богомолець
Г. В. Карпенко

Згідно зав. секретаріату Президії АН УРСР

Козакевич

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 14. Завірена копія.

№ 18

**Постанова Ради Міністрів № 1182 «Про передачу історичних і культурних цінностей
польського народу Тимчасовому Уряду Національної Єдності Польської Республіки»
від 5 липня 1946 р., Київ**

На додаток до Постанови РНК УРСР від 18 жовтня* 1945 р. № 1673 та Постанови Ради Міністрів Української РСР від 6 травня 1946 р., № 776, Рада Міністрів Української РСР постановляє:

1. Дозволити Академії наук УРСР відібрати з філіалу Бібліотеки Академії в м. Львові для передачі Тимчасовому Урядові Національної Єдності Польської Республіки весь фонд колишньої бібліотеки «Оссолінеум», за винятком книжок, рукописів і архівних матеріалів, що мають безпосередньо відношення до історії, науки, літератури, мистецтва та господарства України.

2. Зобов'язати Міністерство Лісової промисловості УРСР (тов. Самуйленка) до 1 серпня 1946 року виготовити на своїх Львівських підприємствах додатково 150 ящиків для пакування книг, що відправляються до Польщі.

Укрголовпостачлісу (тов. Юринову) витрати на лісоматеріали для виготовлення зазначених ящиків провести за рахунок фондів Ради Міністрів УРСР.

3. Держплану при Раді Міністрів УРСР (тов. Валуєву) врахувати в фондах, що виділяються Академії наук УРСР на III квартал 1946 р., матеріали на пакування книжок, згідно з додатком, а також виділити Міністерству Лісової промисловості УРСР цвяхи, що потрібні для виготовлення додаткової кількості ящиків.

4. Додатково асигнувати Академії наук з коштів Республіканського бюджету на 1946 рік,

90000 (дев'яносто тисяч) карбованців на сплату вартості робіт по відборі, пакуванню та відправці додаткової кількості книг до Польської Республіки.

5. На часткову зміну п. 1 постанови РНК УРСР від 19 жовтня 1945 р. № 1673 та п. 1 Постанови Ради Міністрів УРСР від 6 травня 1946 р. № 776 затвердити передачу Тимчасовому Уряду Національної Єдності Польської Республіки такої остаточної кількості музейних цінностей:

з Львівської обласної картинної галереї	208 експ.
з Львівського історичного музею	197
з Львівської виставки художньої промисловості	65
з Київських художніх музеїв	272

Голова Ради Міністрів УРСР
Керуючий справами Ради Міністрів УРСР

М. Хрущов
І. Джигомон

Згідно: [секретар Бібліотеки АН УРСР] К. Д[зюбенко]

* У попередній постанові — 19 жовтня.

Опубл.: Культурне будівництво в Українській РСР: Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського Уряду: Зб. док. і матеріалів. Червень 1941—1960 р. — К., 1961. — С. 341.

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 17. Завірена копія. Печатка Академії наук УРСР.

№ 19

Розпорядження № 1502 Академії наук УРСР Уповноваженому Президії Академії наук УРСР по Львівських установах чл.-кореспонденту АН УРСР Г. М. Савіну від 11 липня 1946 р., Київ

- Копії: 1) Директору Бібліотеки АН УРСР тов. Ю. О. Меженко.
2) Директору Львівської Бібліотеки АН УРСР академіку Ф. М. Колесса*.
3) Керуючому справами по Львівських установах АН УРСР тов. Є. О. Борисенко.
4) Начальнику Техпостачу АН УРСР тов. Ю. З. Резниченко.
5) В. о. Начальника Фінансового відділу АН УРСР тов. М. Д. Богачик.

Додаючи до цього копію постанови Ради Міністрів УРСР № 1182 від 5.VII. 1946 р. «Про передачу історичних і культурних цінностей польського народу Тимчасовому Уряду Національної Єдності Польської Республіки», Президія Академії Наук УРСР пропонує:

1. Відповідно до п. 1 постанови почати підбір фонду колишньої бібліотеки «Оссолінеум» для відправки їх до Польщі.

2. Керуючому справами Львівських установ АН УРСР тов. Борисенко негайно скласти угоду з Обласним Управлінням Міністерства Лісової промисловості УРСР про виготовлення 150 ящиків для пакування та відправки книг.

3. Начальнику Техпостачу АН УРСР тов. Ю. З. Резниченко негайно добиватися додаткових нарядів від Держплану на одержання перелічених в додаткові матеріалів, потрібних для пакування та відправки книжок, наряди брати на одержання безпосередньо на місці у Львові.

4. В. о. начальника Фін[ансово] Планового відділу тов. М. Д. Богачик негайно одержати в Міністерстві Фінансів додаткові асигнування в сумі 90 000 крб. і не пізніше 15.VII. переказати до Львову.

В разі, коли з одержанням кредитів у Міністерстві Фінансів буде затримка, 90 000 карб. телеграфно переказати з резерву Президії, а потім, по одержанні кредитів від Міністерства Фінансів, покрити це запозичення.

5. Про хід виконання постанови Ради Міністрів № 1182 та цього розпорядження Президія Академії наук УРСР просить інформувати не пізніше 25.VII.1946 р.

Додаток: Копія Постанови Ради Міністрів № 1182 від 5.VII.1946 р.

Віце-Президент АН УРСР академік
Керуючий справами АН УРСР

Є. О. Патон**
І. І. Сільверстов

Прим.: Вх. 893, від 13 липня 1946 р.

* Колесса Філарет Михайлович, фольклорист, музикознавець, літературознавець, акад. АН УРСР з 1929 р. Як директор Бібліотеки вказаний помилково: він у 1940—1947 рр. — директор Етнографічного музею у Львові.

** Патон Євген Оскарович, вчений в галузі електрозварювання і мостобудівництва, акад. АН УРСР з 1929 р., віце-президент АН УРСР у 1945—1952 рр.

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 18—18 зв. Оригінал.

Опубл.: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України: Документи, факти, коментарі / Автор вступ. ст. та упор. Л. І. Крушельницька. — Львів, 1996. — С. 31—32.

№ 20

**Витяг з протоколу № 11, параграф 2, засідання Президії АН УРСР від 23 липня 1946 р.
«Про передачу урядовій комісії для Польської Республіки 150 тис. томів з бібліотеки
Львівського філіалу» від 27 липня 1946 р., Київ**

Слухали: Лист директора Бібліотеки АН УРСР Ю. О. Меженка про виконання постанови Президії АН УРСР про передачу урядовій комісії для Польської Республіки 150 тис. томів з бібліотеки Львівського філіалу. (Доповідає Вчений секретар Президії АН УРСР Г. В. Карпенко).

Ухвалили: Прийняти до відому повідомлення директора Бібліотеки АН УРСР Ю. О. Меженка про те, що передано урядовій комісії для Польської Республіки 150 тис. томів з бібліотеки Львівського філіалу АН УРСР та списати з рахунку Академії ці книжки.

Ор. п. В. о. Президента АН УРСР академік
Вчений секретар Президії АН УРСР

О. В. Палладін
Г. В. Карпенко

Згідно: Зав. секретаріату Президії АН УРСР
Підпис. Г. Плеського* про отримання витягу 5 серпня 1946 р.

Козакевич.

* Плеський Георгій Михайлович — Вчений секретар БАН АН УРСР з 1946 р.
Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 19. Завірена копія.

№ 21

**Лист Голови Комітету в справах культосвітніх установ при Раді Міністрів УРСР М. Пашина
директору Бібліотеки Академії наук України Ю. О. Меженку
з проханням повідомити про надіслані в Польщу книжки
від 24 жовтня 1946 р., Київ**

Комітет в справах культосвітніх установ при Раді Міністрів УРСР просить повідомити Заступника Голови Ради Міністрів УРСР тов. Бажана, надійславши нам копію про те, скільки, яких саме книжок підготовлено для відправки до Польщі і стан їх упаковки (кількість скринь і т. д.).

Голова Комітету в справах культосвітніх установ
при Раді Міністрів УРСР

М. Пашин

Прим.: на листі приписано чорнилом «58 тис. упаковано в 127 скриньках».
Вірчий підпис Г. Плеського про отримання витягу 5 серпня 1946 р.
Вх. 2327 від 25 жовтня 1946 р.
Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 20. Оригінал.

**Лист директора Бібліотеки Академії наук Ю. О. Меженка
Голові Комітету в справах культосвітніх установ при Раді Міністрів УРСР М. Пашину
з повідомленням про відправлені в Польщу книжки від 10.11.1946 р. (м. Київ)**

Голові Комітету в справах культосвітніх установ при Раді Міністрів УРСР М. Пашину

На Ваш лист за № 821 від 24. X. 1946 р. повідомляю, що для відправки до Польщі підготовлено 58000 книг, які упаковані в 127 скринь; залишилось тільки зробити написи на скринях та їх перенумерувати.

Директор Бібліотеки АН УРСР

Меженко.

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 20. Копія.

**Лист-звернення
Уповноваженого Президії АН УРСР члена-кореспондента Г. М. Савіна
та Директора Львівської філії Бібліотеки АН УРСР В. Г. Щурата
до Заступника Голови Ради Міністрів УРСР М. П. Бажана
з приводу передачі бібліотеки Оссолінеум Польщі
від 12 грудня 1946 р., Львів**

Дирекція Львівської Філії Бібліотеки АН УРСР, виконуючи постанову РНК УРСР за № 1679 від 19 жовтня 1945 р. та постанови Ради Міністрів РНК УРСР за № 776 від 6 травня 1948 р., і за № 1182 від 5 липня 1946 р., а також директиву Президії Академії наук УРСР за № 1069 від 13 травня 1946 р. про передачу історичних та культурних цінностей польського народу Тимчасовому Урядові Польської Республіки, провела роботу по відбору, упаковці і висилці до Польщі книжок та рукописів з фондів б[увшого] Національного інституту ім. Оссолінських у Львові.

На підставі офіційних даних Польського періодичного органу з 1938/1939 рік (дивись офіційний часопис польських бібліотекарів «Orzegląd Biblioteczny», 1939, № 1, стор. 60) бібліотека б[увшого] «Оссолінеум» нараховувала творів 207 122 (інвентарний № 217900), або 309 576 томів книг, 318 інкунабулів (найстаріших стародруків) і 5067 стародруків з XVI сторіччя в 5170 томах. Необроблених і не заінвентаризованих було біля 100 000 томів. Рукописна збірка (разом з неопрацьованими) нараховувала 13 500 томів. Разом з стародруками і рукописними матеріалами збірка б. «Оссолінеум» нараховувала 428564 книг. Коли цю цифру заокруглити, то можна сказати, що в 1939 р. бібліотека «Оссолінеум» нараховувала 430 000 томів книг.

З цих книг за часів німецької окупації вивезено на Захід більше 60 000 томів. Зараз упаковано і підготовлено до відправки до Польської Республіки 150 069 книг, а приготовлено до відправки і упаковано, але ще не вислано 67381 книг.

Основну частину книг, які залишились, становить українська, тобто література: українська, польська, французька, англійська, німецька і інші, в яких мова йде про Україну, її народ, територію, її багатства і т. ін.

Сюди відноситься і періодика, зокрема польською мовою, яка виходила в більшості на території Західної України, а то навіть і в центральних областях Польщі, але яка насичена матеріалом про Україну і територію СРСР взагалі. Велика кількість книг — це також книги про Україну, яких в інших бібліотеках УРСР і СРСР взагалі немає і яких, звичайно, в Польщу відправити не можна.

Щодо рукописів, то ті з них, які залишились, складають в основному акти про Україну і листування українських та російських діячів (напр[иклад], персональне листування Богдана Хмельницького з польськими діячами). Крім цього, ця частина рукописів, яка залишилась, в великій мірі не опрацьована і має швидче вигляд архіву, якого зараз відсилати до Польщі не можна.

Представляючи Вам свої міркування в справі теперішнього стану решти книг б. бібліотеки «Оссолінеум» просимо дати певні вказівки щодо дальшої роботи по відсилці книжок до Польської Республіки.

Уповноважений Президії А. Н. УРСР,
член кореспондент
Директор Львівської Філії Бібліотеки
АН УРСР

проф. Савін Г. М.

акад. Щурат В. Г.

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 656, арк. 13. Копія.

№ 24

**Акт Комісії з вибіркової перевірки відібраних для передачі
Уряду Польської Республіки книжок із зібрання Оссолінеуму*
від 31 грудня 1946 р., Львів**

м. Львів, 31 грудня 1946 року. Ми нижчепідписані: Комісія у складі уповноважених Львівського Облліту Мостіцької А. В. и Гуменюка М. П., заступника директора бібліотеки по наук. част. Львівського філіялу АН УРСР Гнипа П. І., завідувача відділу комплектування бібліотеки філіялу АН Янчак Я. В., завідувача спецфондів філіялу АН Горленко І. Т., завідувача музею книги Генсьорського А. І., головного бібліотекаря бібліотеки Львівського філіялу АН Луцик Р. Я. виборочно перевірили відібрані спеціальною комісією філіялу АН з фондів бібліотеки бувш. Оссолінеуму книги в кількості 67 381 прим., які за рішенням Ради Міністрів УРСР передаються Уряду Польської Республіки. Ця література складається:

7041 — стародруків (розміщених в 36 ящиках),

60340 — книг, виданих в період до 1914 р. (розміщених в 129 ящиках); книг на польській мові — 50%, книг на латинській мові — 25%, книг на французькій, англійській і німецькій мовах — 25%.

Всі книги на мовах: польській, французькій, англійській і німецькій в основному видання XIX та початку XX століття до 1914 р.

При перевірці комісією не виявлено антирадянських видань.

Підбір попередньою комісією зазначеної літератури в кількості 67381 книги проведено якісно і вона може бути передана в дар польському Урядові.

Члени Комісії:

1) Мостіцька А. В.	(підпис)
2) Гуменюк М. П.	(підпис)
3) Гнип П. І.	(підпис)
4) Янчак Я. В.	(підпис)
5) Горленко І. Т.	(підпис)
6) Генсьорський А. І.	(підпис)
7) Луцик Р. Я.	(підпис)

Львів, дня 31 грудня 1946 р.

* Копія Акта Львівського Облліту, подається за публікацією з кн.: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України: Документи, факти, коментарі / Авт. вступ. ст. та упор. Л. І. Крушельницька. — Львів, 1996. — С. 32—33.

Проблема прав собственности различных государств на культурное наследие, в частности на библиотечные, музейные и архивные коллекции и собрания, в последнее десятилетие широко обсуждается в связи с актуализацией проблемы реституции незаконно перемещенных культурных ценностей во время Второй мировой войны. С другой стороны, остро встает вопрос и о разработке концепции перемещенных фондов и общем культурном наследии, который актуализировался после радикальных социально-политических изменений на карте Европы. Поэтому особенный интерес представляет изучение различных международных ситуаций относительно перемещения культурных ценностей и, в

частности, прецедент передачи Польше исторических культурных ценностей с территории Украины по директивным решениям советской власти в 1945—1947 гг. Среди них важное место занимает собрание Оссолинеум из Львовской научной библиотеки им. В. Стефаника — общее культурное наследие Украины и Польши, часть которого была вывезена с территории Украины уже во время оккупации в 1944 г. Следствием военных действий и передачи собрания в 1945—1947 гг. стало то, что оно оказалось на территории двух государств — Украины и Польши. Предлагаемая публикация новых документов по истории передачи библиотеки исходит из того, что изучение таких ситуаций представляет не только исторический интерес, но и прямо влияет на современное развитие международного права, иницирует научное и культурное сотрудничество Украины и Польши в области общей истории и культуры.

Returning to the question of common history and culture heritage. Last decade the problem of different states property for culture heritage (in particular for libraries, museum and archives collections) is broadly discussing because of restitution of culture values which was illegally moved during World War II period. From other hand, it is very actual question about development of moved collections and common culture heritage conception. This question became actual after radical social and political changes on the map of Europe. That is why special interest is making research on different international situations. In particular, case of handover to Poland historical values from Ukraine territory according to Soviet authority desission in 1945—1947. Important part of those values made Ossolenium collection from Stefanyk scientific library in Lviv. It was common Ukrainian and Polish culture heritage. Part of this collection was moved during occupation in 1944. Because of World War II and culture heritage handover in 1945—47 the Ossolineum collection is located in two states territories Ukraine and Poland. This article is about new documents on this collection moving. It is based on thesis that research of such situations consist not only historical interest, but also directly influing on international law development, initialize scientific and culture cooperation betweeng Ukraine and Poland in the field of common history and culture.

Das Problem des Eigentumsrechts verschiedener Länder auf die kulturelle Erbe, besonders auf die Bibliotheks-, -Museums-, -und Archivsammlungen wird sehr breit die letzten 10 Jahre in der Zusammenhang mit dem Problem der Restitution von unrechtmäßig versetzten Kulturgütern während des 2. Weltkrieges besprochen. Andererseits sehr wichtig sind auch die Fragen der Bearbeitung dieser gemein – samen Erbe, was aktuell besonders heute, nach den radikalen Verwandlungen auf der Europakarte, ist.

Darum sehr großes Interesse hat das Erlernen verschiedener internationalen Situationen in der Zusammenhang der Übergabe der Kulturgütern für Poland aus dem Territorium der Ukraine nach den direktiven Beschlüssen der Sowjets macht in Jahren 1945—1947. Ein sehr wichtiger Platz besitzt auch die Büchersammlung Ossolineum aus der Lwower wissenschaftlicher Bibliothek Namens W. Stephanyk, gemeinsame Kulturerbe der Ukraine und Polens, ein Teil welcher schon während der Okkupation im Jahre 1944 weggeführt worden war. In Folge des Krieges und Übergabe der Sammlung in Jahren 1945—1947 befinden sich diese Bestände auf dem Territorium zweier Länder – Ukraine und Polen. Die Publikation der neuen Dokumenten aus der Geschichte der Übergabe dieser Bibliothek hat nicht nur historische Interesse sondern beeinflusst auch gegenwärtige Entwicklung des Internationalen Rechts, ergreift die Initiative für wissenschaftliche und kulturelle Zusammen arbeit zwischen Ukraine und Poland auf dem Feld der gemeinsamen Geschichte und Kultur.

Le problème des droits de la propriété de différents pays sur héritage culturel hotamment, sur les collections de bibliothèques, de musées et d'archives, depuis une dernière dizaine d'années est l'objet d'une discussion en rapport avec l'actualisation du problème lié à la restitution des valeurs culturelles déplacées illégalement pendant la Deuxième guerre mondiale. D' autre part, rende actuelle la question d'une manière mordante liée au traitement de la conception des fonds déplacés et l'héritage culturel commun actualisés après les changements socio-politiques radicaux sur la carte de l'Europe. C'est pourquoi un intérêt particulier représente l'étude des différentes situations touchant le déplacement des valeurs culturelles et, notamment, le présédent du transfert des valeurs culturelles historiques à la Pologne, du territoire de l'Ukraine, conformément aux décisions de direction du pouvoir soviétique dans les années 1945—1947. La collection d'Ossolineum des fonds de la Bibliothèque scientifique Stephanyk de Lviv tient une place importante parmi elles – l'héritage culturel commun de l'Ukraine et de la Pologne, une partie duquel a été déjà emporté du territoire de l'Ukraine pendant l'occupation en 1944. Les résultats de la guerre et du transfer de la collection dans les années 1945—1947 sont devenus cela, que la collection s'est trouve sur le territoire de deux pays: l'Ukraine et la Pologne. Une publication proposée de nouveaux documents concernant l'histoire du transfer de la bibliothèque il s'en suit que l'étude de pareilles situations représente non seulement l'intérêt historique mais influant directement sur le développement contemporain du droit mondial, contribue à la coopération scientifique et culturelle existant entre l'Ukraine et la Pologne dans le domaine de l'histoire et de la culture commune.

Янна Чепуренко

Структура, формування та збереження документних фондів президентських бібліотек США

Система президентських бібліотек США, яка почала складатися в середині ХХ ст., сьогодні являє собою упорядковане зібрання документів на різних носіях інформації, яке відображає історію президентства, життя та діяльність президентів США.

Структура документних фондів, елементами якої є тематично та технологічно об'єднані бібліотечний, архівний та музейний фонди, визначається наявністю документів на різних видах носіїв інформації. Це зумовлює напрями формування документних фондів та організацію їх збереження.

Документна спадщина президента – це державні та приватні архіви, бібліотеки, які є потужним інформаційним ресурсом офіційної, громадсько-політичної діяльності, життя та творчості президента. В багатьох країнах вирішуються питання: у якій спосіб і як структурно будуть формуватися фонди цих архівів, як буде організовано доступ до документів, яку участь братиме сам президент у формуванні таких документосховищ. У практиці формування президентських архівів корисним є досвід системи президентських бібліотек США.

Збереження архівних документів офіційної діяльності президентів США йшло у трьох напрямках: у приватних архівах, у рукописному відділі Бібліотеки конгресу США та у президентських бібліотеках, які сьогодні складають систему президентських бібліотек США.

Традицію приватному збереженню документів офіційної діяльності було започатковано президентом США Дж. Вашингтоном, який після припинення своїх президентських повноважень у 1797 р. прийняв рішення про перевезення цих документів у свій родинний маєток Маунт-Вернон у Філадельфії. Його послідовники пішли тим же шляхом, зосереджуючи такі цінні документи в приватних архівах, заповідаючи їх своїм родичам, які потім розпоряджалися ними, як самі того бажали: інколи і зберігаючи, а, нерідко, знищуючи ці архіви [6, 12, 14, 17].

Чепуренко Янна Олексіївна, к. і. н., зав. відділу пошуку та обліку документів Фонду президентів України НБУВ.

Рукописні колекції американських президентів Бібліотека конгресу почала комплектувати з кінця ХІХ ст. У фондах Бібліотеки конгресу США зберігається уся основна документація президентів США від Джеймса Гарфілда до Кальвіна Куліджа (двадцяти трьох президентів).

Ідея президентських бібліотек США веде свій початок від дев'ятнадцятого президента США Раттерфорда Б. Хейса, який обіймав посаду президента США з 1877 р. по 1881 р. Його документна спадщина була організована у Центр президента Раттерфорда Б. Хейса (м. Фремонт, штат Огайо). Послідовниками Р. Хейса ця ідея не була підтримана, і документи президентської діяльності залишалися або у їхніх приватних архівах, або в рукописному відділі Бібліотеки конгресу США [12, 14, 49, 52].

Національна архівна система в цій країні сформувалася в першій половині ХХ ст., коли у 1934 р. Ф. Рузвельтом було підписано закон про створення Національного архіву США. Саме тоді саме цим президентом було порушено питання і вжито конкретних заходів щодо упорядкованої організації документів, пов'язаної з діяльністю президента. В грудні 1938 р. президент США Ф. Рузвельт офіційно заявив про свої наміри щодо будівництва та подальшої передачі в дар американському народу президентської бібліотеки-архіву з метою збереження документів своєї президентської діяльності і надання їх дослідникам, науковцям, всім, хто буде цікавитися історією Америки та політикою «нового курсу», оскільки це був один з найважливіших періодів в історії США. Ф. Рузвельт вважав за доцільне надати можливість користуватися історичними документами цього періоду в належних умовах. Вирішивши розмістити свій архів у окремому приміщенні і підпорядкувавши його Національному архіву США, Ф. Рузвельт відійшов від традиційних форм зберігання президентських документів (приватних архівів та Бібліотеки конгресу США). На думку президента, такий архів мав називатися «Архів матеріалів «нового курсу». З метою організації такого архіву було створено організаційний комітет, який працював на гро-

© Чепуренко Я. О., 2002

мадських засадах і до складу якого увійшли провідні архівісти, історики, співробітники Білого дому, друзі і колеги президента, які погодилися допомагати йому в упорядкуванні його документів і будівництві документосховища. В процесі роботи цього комітету виникла ідея назвати цей архів «Бібліотека президента Франкліна Рузвельта». Ця ідея була підтримана президентом і набула подальшого втілення в життя [14, 15, 52, 60, 62].

Історики та політологи одноставно поділяють думку, що Ф. Рузвельт є засновником сучасного інституту президентства в США [1]. Реорганізувавши американський інститут президентства, Ф. Рузвельт, можливо, вирішив реорганізувати і збереження президентських документів. Існує також думка, що в заснуванні президентської бібліотеки певну роль відіграли і психологічні фактори: честолюбні прагнення Рузвельта, бажання увічнення не стільки своєї персони, скільки подій часу його президентства. Однак, які б чинники не вплинули на створення та заснування президентських бібліотек, вони плідно функціонують протягом півстоліття як основні документосховища президентських документів, їх заснування — закономірний результат розвитку архівної справи США. Саме з відкриття президентської бібліотеки Ф. Рузвельта 1 травня 1946 р. і веде свій початок система президентських бібліотек США, до складу якої сьогодні входить 10 президентських бібліотек (Президентська бібліотека Франкліна Рузвельта, Гайд-Парк, штат Нью-Йорк, 1946 р.; Президентська бібліотека Гаррі Трумена, Індепендес, штат Міссурі, 1957 р.; Президентська бібліотека Дуайта Ейзенхауера, Абелін, штат Канзас, 1962 р.; Президентська бібліотека Герберта Гувера, Уест-Бранч, штат Айова, 1962 р.; Президентська бібліотека Ліндона Б. Джонсона, Остін, штат Техас, 1971 р.; Президентська бібліотека Джона Ф. Кеннеді, Бостон, штат Массачусет, 1979 р.; Президентська бібліотека Джералда Р. Форда, Енн Арбор, штат Мічиган, 1981 р. — Музей Джералда Р. Форда, Гранд-Рapid, штат Мічиган, 1981 р.; Президентська бібліотека Джиммі Картера, Атланта, штат Джорджія, 1987 р.; Президентська бібліотека Рональда Рейгана, Сімі-Велс, штат Каліфорнія, 1991 р.; Президентська бібліотека Джорджа Буша, Колледж-Стейшл, штат Техас, 1997 р.), фонд Національного архіву США «Президентські матеріали Р. Ніксона» та Проект президентської бібліотеки Б. Клінтона. Загальний документний фонд президентських бібліотек США складає 400 млн. архівних документів, 10 млн. фотографій, 100000 годин аудіо- та відеозаписів, 500 тис. музейних експонатів [60].

Президенти — послідовники Ф. Рузвельта

підтримали ідею створення президентських бібліотек. Г. Гувер, президент США з 1929 по 1933 рік, майже через 30 років після того, як залишив Білий дім, у 1962 р. відкрив свою президентську бібліотеку і приєднав її до вже трьох створених і діючих (Президентської бібліотеки Франкліна Рузвельта (1946 р.), Президентської бібліотеки Гаррі Трумена (1957 р.), Президентської бібліотеки Дуайта Ейзенхауера (1962 р.)).

Інша доля спіткала президентські документи Р. Ніксона. Оскільки з часу заснування системи президентських бібліотек Р. Ніксон був першим президентом США, який залишив свою президентську посаду внаслідок імпічменту, то Конгресом США було прийнято рішення про створення окремого фонду документів його офіційної діяльності в Національному архіві США (Nixon Presidential Materials Staff), а приватні архіви сам Р. Ніксон вирішив організувати в президентську бібліотеку і розмістити їх у м. Джорба Лінде (штат Каліфорнія), де він народився. Ця бібліотека відповідно до законодавства про президентські бібліотеки США не входить до федеральної системи президентських бібліотек [18, 25, 52].

Президентські бібліотеки США — це культурно-меморіальні скарбниці історії цієї країни, її політичної системи, інституту президентства. Документи фондів президентських бібліотек всебічно висвітлюють всіма видами документів життя і діяльність державних діячів США, які впливали на хід історії цієї країни. Президентські бібліотеки відіграють важливу роль у справі збереження історичної спадщини країни, виконуючи покладені на них такі основні функції:

- зібрати документи, пов'язані з особою певного президента США, діяльністю його адміністрації, його службовим та родинним оточенням, а також документи, що відображають події в житті країни, які відбувалися за часів його президентства;
- забезпечити науковий, освітній та культурний обіг цих документів;
- зберегти документи фондів президентської бібліотеки.

Ці функції реалізуються таким чином:

- зосередження в одному місці документів і матеріалів Білого дому, президента, членів його адміністрації, родини та близького оточення і забезпечення дослідникам доступу до цих документів згідно з законодавством;
- науковий опис документів і матеріалів, забезпечення цих матеріалів інформаційно-пошуковими засобами (каталогами, картотеками, базами та банками даних тощо);

- організація науково обґрунтованих виставок, де життя президента та його час представлені у фотографіях, музейних експонатах та пам'ятних речах;
- розробка та виконання програми усної історії;
- організація освітніх програм, наукових конференцій, симпозіумів та семінарів відповідно до тематики певної президентської бібліотеки для науковців, дослідників, студентів, школярів, широкого загалу з метою дослідження і пропаганди історичних матеріалів, пов'язаних з життям і діяльністю певного президента та інституту президентства США;
- розшук, придбання та організація збереження додаткових історичних матеріалів, видань, що розкривають тематику президентства взагалі і окремого президента зокрема [47, 48, 52].

Складовими елементами системи документного фонду президентської бібліотеки відповідно до видового складу документів є: бібліотечно-архівний фонд (фонд архівних документів, у тому числі і фонд документів усної історії; фонд видань (творів друку), фонд аудіовізуальних матеріалів, машинозчитуваних документів і електронних видань) та музейний фонд.

Документи і матеріали президентських бібліотек доступні для широкого кола дослідників (крім документів, які відповідно до законодавства є закритими і доступ до них обмежений), опрацьовані відповідно до вимог архівознавства, бібліотекознавства, музеєзнавства, документознавства; забезпечені довідково-пошуковим апаратом.

Президентські бібліотеки США є архівними установами і перебувають у прямому підпорядкуванні Національного управління архівів та документації — National Archives and Records Administration (NARA). Науково-методичне та організаційне керівництво системою президентських бібліотек США здійснює структурний підрозділ NARA — Управління президентських бібліотек (Office of Presidential Libraries), яке відповідає за організацію надходження, збереження, систематизацію, опис, публікацію та використання документів і матеріалів усіх президентських бібліотек. Управління веде роботу з інструктивно-нормативного та науково-методичного забезпечення президентських бібліотек. У цьому напрямі ведеться підготовка і видання науково-методичних посібників як на допомогу створення нової президентської бібліотеки (Program Statement for a New Library / Office of Presidential Libraries' / National Archives and Records Administration. — Washington, 1995—56 p.), так і на вдосконалення роботи президентських

бібліотек (President Libraries Manual / National Archives and Records Administration. Washington, 1985. — 73 p.). Одним з напрямів роботи Управління президентських бібліотек є розробка організаційних заходів та тематичної спрямованості програм усної історії президентських бібліотек та забезпечення методичного керівництва цих програм. Крім того, надається допомога в організації нових президентських бібліотек, а також автоматизації процесів обробки документів [3, 6, 15, 18, 43].

Президентські бібліотеки функціонують як установи академічного та науково-дослідного центру вивчення історичних документів президентської адміністрації, особи певного президента, історії державної влади певного історичного періоду.

Ядро текстових документів президентської бібліотеки — офіційні документи адміністрації президента: документи, що стосуються адміністрації президента у справі виконання ним своїх обов'язків, його стосунки з Конгресом США, вирішення внутрішньополітичних і зовнішньополітичних питань, зустрічі з главами інших держав. Серед документів Білого дому — кореспонденція президента, тексти виступів, інтерв'ю, прес-конференції президента. Значну частину документів президентської бібліотеки складають документи і матеріали, передані окремими особами, чия діяльність так чи інакше була пов'язана з президентом. До фондів президентських бібліотек входять і документи тих осіб, які обіймали ключові посади в адміністрації президента, членів різноманітних президентських комітетів і комісій, дипломатів. Інші надходження — це документи однопартійців президента, його близького оточення (родини, друзів).

Значну частину документів президентських бібліотек складають документи і матеріали, пов'язані з допрезидентським і післяпрезидентським періодом. Наприклад, серед таких зібрань — документи Г. Гувера, які висвітлюють його діяльність на посаді міністра торгівлі у 1920-х роках (Президентська бібліотека Герберта Гувера); документи Ф. Рузвельта — його діяльність в Уряді США (Президентська бібліотека Франкліна Рузвельта); документи Д. Ейзенхауера — його військову кар'єру (Президентська бібліотека Дуайта Ейзенхауера); документи Г. Трумена, Л. Джонсона та Дж. Форда (Президентська бібліотека Гаррі Трумена, Президентська бібліотека Ліндона Джонсона, Президентська бібліотека Джеральда Форда) — як конгресменів та віце-президентів. Спеціальний характер президентської бібліотеки зумовлений життям, кар'єрою та громадсько-політичною діяльністю певного президента. Відповідно до цього

визначається тематичне спрямування документного фонду бібліотеки. Наприклад, у Президентській бібліотеці Герберта Гувера систематизація архівних документів здійснюється відповідно до етапів його суспільно-політичної та бізнесової діяльності: фонд документів бізнесової діяльності в галузі гірничої справи (1895—1921 рр.); документний фонд, що розкриває його діяльність на посаді міністра торгівлі США (1921—1928 рр.); документи виборчої кампанії з виборів президента (1928—1929 рр.). Основні тематичні напрями Президентської бібліотеки Дуайта Ейзенхауера — військова кар'єра генерала Д. Ейзенхауера та президентська діяльність 34-го президента США. У першому напрямі документний фонд бібліотеки відтворює тему Другої світової війни та ролі в ній Д. Ейзенхауера як головнокомандувача експедиційними силами союзників в Західній Європі (1943 р.), що керував висадкою англо-американських військ на узбережжі Північно-Західної Франції (Нормандська десантна операція 1944 р.). У фонді представлені також документи, пов'язані з військовими призначеннями Д. Ейзенхауера у післявоєнні роки: як командувача окупаційними силами США в Німеччині після розгрому фашистської Німеччини; як начальника штабу армії США (листопад 1945 — лютий 1948 рр.), верховного головнокомандувача збройними силами НАТО в Європі (1950 — 1952 рр.). Фонд документів допрезидентської діяльності Д. Ейзенхауера містить також документи, пов'язані з періодом, коли він обіймав посаду ректора Колумбійського університету в Нью-Йорку (1948—1952 рр.). Другий тематичний напрям документного фонду бібліотеки — діяльність Д. Ейзенхауера на посаді президента США (1953—1961 рр.) — представлений матеріалами, що відображають виборчі кампанії Д. Ейзенхауера з виборів президента США 1952 р. та 1956 р. (агітаційні плакати, кіно-, фотоматеріали, політичні агітаційні мультиплікаційні фільми тощо), а також документами його президентської діяльності [34].

Особливістю президентських бібліотек США є те, що в них збираються як документи стосовно безпосередньої діяльності окремого президента, так і документи та матеріали, які відображають певні події в житті держави, що відбувалися за часів президентства особи, чие ім'я носить президентська бібліотека. Так, наприклад, у Президентській бібліотеці Ліндона Джонсона зберігаються архівні матеріали Інформаційного агентства США за 1956—1968 рр., Міністерства праці за 1962—1968 рр. та інших федеральних установ періоду президентства Л. Б. Джонсона.

Отже, тематична спрямованість документів,

якими комплектуються президентські бібліотеки США, така:

- ❖ президентські документи (архівні документи, які є результатом офіційної діяльності президента та його адміністрації);
- ❖ документи допрезидентської діяльності;
- ❖ документи післяпрезидентської діяльності;
- ❖ документи родини президента та його близького оточення;
- ❖ документи та особисті архіви осіб, які були причетні до виконання президентом його службових обов'язків (об'єднуються в певні фонди);
- ❖ документи державних та громадських організацій періоду певного президентства;
- ❖ окремі документи, які об'єднуються у фонди, що розкривають певний історичний етап або історичні події, характерні для часу діяльності певного президента;
- ❖ документи і матеріали, що відображають історію президентської влади в США.

Кожна президентська бібліотека висвітлює одну, дві або більше історичних тем, які розкриваються архівними документами, виданнями, аудіовізуальними документами, мікрофільмами та іншими видами документів. Комплектування бібліотек такими документами здійснюється постійно, оскільки з часом з'являються все нові учасники подій, які відбувалися у певний період президентства. Ці особи прагнуть передати власні архівні документи до фондів бібліотеки. Поповнюються фонди і за рахунок документів з ювілеїв та роковин тих чи інших історичних подій та особи президента. Так, наприклад, Президентська бібліотека Дуайта Ейзенхауера значно поповнилася документами і матеріалами, виданими до 50-літнього ювілею Другої світової війни [34].

Кількість документів зібрання президентської бібліотеки залежить від багатьох факторів: від кількості років, проведених особою на посаді президента (один чи два президентські строки); від громадсько-політичної кар'єри президента, від історичних подій, учасниками яких був президент у допрезидентський, президентський і в післяпрезидентський періоди; від визначних подій, які відбувалися під час президентства як в загальнодержавному, світовому масштабі, так і в приватному житті президента тощо.

Документи президентської бібліотеки США, висвітлюючи певний історичний період у розвитку держави, роблять вагомий внесок у розвиток досліджень з питань американського державознавства, історії і теорії американського президентства. Можна вважати, що система президентських бібліотек США — це розкриття

історії президентства США, внутрішньої і зовнішньої політики ХХ століття (з 40-х років до нашого часу — з президентства Ф. Рузвельта до президентства Б. Клінтона). Президентські бібліотеки — це не персональні пам'ятники президентам, а заклади, які працюють на справу виховання поваги до рідної історії. Вони стали популярним місцем для американців різного віку та різного роду занять: від школярів до вчених.

Президентські бібліотеки США мають єдину структуру фондів. Як вже зазначалося, два основних елементи цієї структури — архівно-бібліотечний фонд та музейний фонд.

Архівно-бібліотечний фонд президентської бібліотеки — це система фондів, яка складається з окремих фондів, об'єднаних однією тематикою: розкриття життя і діяльності певного президента США та відповідного історичного періоду. Архівно-бібліотечний фонд президентської бібліотеки можливо класифікувати відповідно до:

- видів документів (фонд архівних документів; фонд кіно- та відеодокументів; фонд фотодокументів; фонд документів усної історії; фонд творів друку);
- приналежності документів (фонд президентських документів (документи офіційної діяльності президента); фонд приватних документів президента (документи, які передані за власним рішенням президента); фонд документів дружини президента; фонд документів осіб, причетних до життя і діяльності президента; фонд видатних осіб, які жили і працювали під час президентства особи, чие ім'я носить президентська бібліотека; фонд приватних колекцій президента, персональні президентські бібліотеки; фонд документів, доступ до яких обмежено відповідно до законодавства США (документи, закриті з інтересів національної безпеки країни, та приватні документи, закриті за бажанням фондоутворювача або особи, яка передала певні документи);
- хронологічних меж документів (документи допрезидентської діяльності, документи президентської діяльності, документи післяпрезидентської діяльності) [49, 52].

Основу зібрання архівних матеріалів президентської бібліотеки відповідно до законодавства складають так звані «президентські документи» — «документальні матеріали, створені або отримані президентом на виконання ним президентських повноважень, його апаратом або окремою особою, до повноважень якої належало консультування або допомога президенту у виконанні його посадових обов'язків»

[58, 59]. Синонімом цього терміну можна вважати термін «документи офіційної діяльності президента». До архівного фонду президентської бібліотеки належать також «персональні документи» — «документи приватного або неофіційного характеру, які не мають відношення до діяльності президента на його посаді». До таких документів належать щоденники, інші особисті записи, які є еквівалентом щоденників; матеріали, які стосуються громадської діяльності президента, не пов'язаної з виконанням його президентських обов'язків; документи, що пов'язані безпосередньо з персоною президента та його родиною. До них віднесено також документи виборчої кампанії. Відповідно до законодавства право на президентські документи (документи офіційної діяльності президента та його апарату) належить державі, яка забезпечує збереження, наукове опрацювання і систематизацію цих документів [58, 59].

Складовою частиною бібліотечно-архівного фонду президентської бібліотеки є фонд документів усної історії. Документальні джерела, які отримали назву «усна історія» — це метод накопичення інформації, зібраної шляхом звукової або відеореєстрації (аудіозапису, відео-запису) та друкування і редагування розшифрованих стенограм цього запису. Збір історичних фактів за допомогою усних переказів свідків та учасників тих чи інших історичних подій — справа, яка сягає в давнину. Науково-технічний прогрес ХХ ст. надав цій справі нового подиху. Надання у розпорядження істориків таких технічних засобів, як друкарська машинка, магнітофон, кіно- та відеокамера, забезпечили створення цілої системи документів окремого виду — документів усної історії. Зберігання і використання цих документів тісно пов'язано з системою законів, які регулюють державну таємницю, свободу інформації, свободу слова тощо. Зрозуміло, що створення, зберігання і використання документів усної історії розвивалося в тих країнах, де був відповідний технічний рівень, умови для використання досягнень техніки, а також розвинута законодавча система. Такі документи створюються окремо кожною президентською бібліотекою відповідно до прийнятої нею Програми усної історії. Розробкою і виконанням цієї Програми кожна президентська бібліотека займається за індивідуальним планом. Документи, створені відповідно до Програми, заповнюють ті прогалини, які існують у друкованих та письмових документах. Мета Програми усної історії полягає в тому, щоб зібрати, зберегти і зробити доступними інтерв'ю з особами, які мають спогади про людей і події, пов'язані з президентом, але ці спогади не записані і не відтворені друко-

ваним способом. Тематика Програми пов'язується з іменем певного президента та подіями, які мали місце за часів його президентства. Деякі інтерв'ю — це спогади як відомих державних діячів, так і деяких окремих маловідомих осіб, що відігравали незначну роль в діяльності президента. З метою поповнення зібрання документів усної історії президентські бібліотеки організують інтерв'ю з конгресменами, політичними лідерами, журналістами, главами і представниками зарубіжних держав, які так чи інакше пов'язані з особою певного президента або часом його президентства.

Зібрання усних інтерв'ю у Президентській бібліотеці коливається від 700 до 1000 записів. Сьогодні президентські бібліотеки налічують 7000 годин інтерв'ю та 200000 сторінок розшифровок стенограм [60].

З метою заощадження коштів на виконання Програми усної історії президентські бібліотеки запозичують (відповідно до умов авторського права) одна в одній документи усної історії, вирішуючи тим самим питання повноти і вичерпності своїх фондів.

Технологія створення матеріалів усної історії у президентських бібліотеках є традиційною. В деяких випадках організується запис інтерв'ю не співробітниками президентської бібліотеки, а іншими особами або установами. В такому разі бібліотека придбаває стрічки з записом та розшифровкою стенограм. Директор президентської бібліотеки отримує юридичне право від репортера або установи, які зробили ці матеріали, на використання їх у роботі бібліотеки.

Використання матеріалів усної історії таке саме, як і інших документів і матеріалів президентської бібліотеки. Документи усної історії, як правило, не використовуються на виставках та для інших форм роботи, крім науково-дослідної.

Збереження у документосховищі стрічок та розшифровок стенограм документів усної історії проводиться так само, як і інших архівних документів. Збереження магнітних стрічок організується відповідно до технологічних норм збереження аудіовізуальної продукції, а розшифровок стенограм — так само, як і паперових носіїв інформації. В довідково-пошуковому апараті інформація про документи усної історії представлена так само, як і на інші документи.

Основними технологічними етапами здійснення Програми усної історії президентської бібліотеки є такі:

1. Визначення тематичного напрямку Програми усної історії певної президентської бібліотеки.

2. Визначення кола осіб, діяльність яких була

пов'язана з подіями, які відповідають тематичному напрямку Програми усної історії. Встановлення пріоритетів у запису інтерв'ю.

3. Підготовка архівістів-репортерів з тематики Програми усної історії.

4. Проведення інтерв'ю.

5. Опрацювання інтерв'ю: розшифровка стенограм інтерв'ю, первинне редагування розшифровки стенограм.

6. Передача розшифровки стенограм, яка пройшла первинне редагування, реципієнту з метою ознайомлення та уточнення фактів.

7. Літературне редагування розшифровки стенограм інтерв'ю.

8. Передача інтерв'ю до зібрання президентської бібліотеки відповідно до Угоди, укладеної між реципієнтом та президентською бібліотекою [50, 42].

Документи, створені відповідно до Програми усної історії, є, безперечно, цінним історичним джерелом. Однак, створення такого виду документів вимагає залучення значних коштів та професійно підготовлених кадрів. Незважаючи на це президентськими бібліотеками розробляються і здійснюються такі Програми; тим самим до наукового обігу вводяться нові історичні документи.

Важливим напрямом діяльності президентських бібліотек з формування своїх фондів є формування зібрання видань, яке здійснюється у двох напрямках: формування фонду видань (текстових, образотворчих, нотних та картографічних), які відповідають тематиці президентської бібліотеки, та формування фонду службових видань, який призначається для забезпечення професійних потреб співробітників президентської бібліотеки щодо виконання ними технологічних процесів збирання, зберігання документів різних видів та організації обслуговування цими документами дослідників. Таким чином, зібрання видань президентської бібліотеки складається з двох фондів: загального та службового.

Кожна президентська бібліотека визначає тематику документів, які складатимуть загальний фонд видань. Традиційно це теми, які висвітлюють події, що відбувалися в суспільстві під час президентства того чи іншого президента. Також кожна президентська бібліотека намагається зібрати якомога більший фонд видань, які розкривають розвиток американського суспільства за часів певного президента. До зібрання входять як академічні (наукові видання), так і видання громадсько-політичні, навчальні, художні. Значну частину книжкового зібрання становлять видання, які розкривають історію президентської влади взагалі, і американського президентства зокрема.

Початкове зібрання видань президентської бібліотеки складається з документів, які були передані президентом на стадії її заснування. Традиційно до складу книжкового фонду входять приватні та службові бібліотеки президента.

Комплектування основного фонду видань здійснюється за такими напрямками. Перший напрям — видання, що розкривають природу президентської влади та історію американського президентства. Серед видань цієї тематики багато зарубіжних видань, які розкривають питання організації і функціонування інституту президентства в інших країнах. Другий напрям — видання офіційних документів періоду президентства певного президента (документи Конгресу США, Білого дому).

Такі видання складають фонд офіційних видань президентської бібліотеки. Третій напрям — видання, які розкривають діяльність президента в усіх галузях життя американського суспільства. Такі видання не завжди повністю присвячені діяльності президента, але вони відображають основні досягнення в тій чи іншій галузі за часів певного президента. Четвертий напрям — видання, автором чи співавтором яких є президент, незалежно від того, коли це видання вийшло в світ: у допрезидентській, президентській чи післяпрезидентській періоди. Такі видання найцінніші у книжковому зібранні президентської бібліотеки. Серед них — наукові, суспільно-політичні, мемуарні видання. П'ятий напрям — видання, які стосуються життя президента, його громадсько-політичної діяльності. Ця частина книжкового зібрання президентської бібліотеки поповнюється систематично. Багато таких видань написано авторами в стінах цієї ж президентської бібліотеки з використанням її архівних фондів та фондів інших видів документів. Шостий напрям — видання архівних документів фондів президентської бібліотеки. Видання таких матеріалів певною мірою впливає і на організацію збереження архівних документів. Серед цієї частини книжкового зібрання президентської бібліотеки і видання інших науково-дослідних установ США та зарубіжжя, результатом роботи яких є видання листів та інших архівних матеріалів, пов'язаних з певним президентом або часом його президентства. Сьомий напрям — провідні американські та іноземні журнали і газети, які виходили в період президентства особи, чие ім'я носить бібліотека. У зібранні президентської бібліотеки, як правило, представлено академічні журнали, які розкривають проблеми суспільно-політичного, економічного життя цього часу. Восьмий напрям — бібліографічні матеріали, які можуть бути викори-

стані дослідниками в роботі з документами і матеріалами президентської бібліотеки. Дев'ятий напрям — путівники по фондах інших президентських бібліотек США, президентських архівів інших держав. Такими виданнями обмінюються усі президентські бібліотеки. Вони надають дослідникам відомості про склад інших фондів, в яких можуть бути документи і матеріали, пов'язані з певним президентом або історичним часом його президентства. В тому разі, коли президентська бібліотека не має можливості придбати оригінал видання, вона придбає відбитки з цих видань. Відбитки з видань зберігаються в мікроформі та в електронному вигляді (у формі комп'ютерних файлів).

Певну увагу в президентських бібліотеках приділяють виданням з авторськими написами президенту, виданням, виготовленим у штучних примірниках і подарованих президенту, виданням з приватної та службової бібліотеки президента. Видання особливої цінності в основному використовуються для демонстрації на виставках, і доступ до них обмежується.

Первинна мета службового фонду видань президентської бібліотеки — забезпечення співробітників інформацією та підвищення їх професійного рівня щодо технологічних процесів збирання, обробки, зберігання і використання документів на різноманітних носіях інформації, визначення історичної цінності документів. Службове зібрання видань президентської бібліотеки призначається для ознайомлення співробітників президентської бібліотеки з новими досягненнями в галузях документознавства, бібліотекознавства, книгознавства та музеєзнавства, а також новими технологіями збору, передачі та збереження інформації. До фонду друкованих документів, який призначений для службового користування, в президентській бібліотеці ставляться дуже уважно.

До зібрання службового фонду традиційно включають зарубіжні періодичні і неперіодичні видання, які розкривають процеси збору, збереження і використання інформації на різноманітних носіях, а також видання, які розкривають досвід діяльності установ, подібних до президентської бібліотеки.

Таким чином, зібрання творів друку президентської бібліотеки в першу чергу призначається для розкриття її тематики засобом друкованого слова, а в другу — служить інформаційно-науково-методичним інструментарієм організації діяльності цієї установи.

Музейний фонд президентської бібліотеки є складовою частиною її документного фонду. Він організовується з метою збирання, збереження і демонстрації трьохвимірних об'єктів (музейних експонатів), пов'язаних з історичною епохою,

життям і діяльністю президента-фондоутворювача. Музей президентської бібліотеки — це унікальне зібрання сімейних реліквій родини президента, колекцій, зібраних особою президента, дарунків президенту від глав інших держав та громадян США. Серед музейних експонатів президентської бібліотеки — особисті речі президента, його дружини, сімейні реліквії, особисті зібрання та колекції як самого президента, так і членів його родини та його оточення. Окрему колекцію музею складають нагороди президента.

Так, наприклад, серед експонатів музею Президентської бібліотеки Франкліна Рузвельта — колекція марок, монет та морських сувенірів, які належали президентові. В музеї Президентської бібліотеки Дуайта Ейзенхауера знаходиться унікальна колекція його нагород і колекція вогнепальної зброї. Нагороди Д. Ейзенхауера — це своєрідна колекція військових нагород Другої світової війни. Цей президент був нагороджений орденами багатьох країн світу, у тому числі в 1945 році його було нагороджено радянським орденом «Победа». Усі ці нагороди представлені в музеї. Колекція вогнепальної зброї складається не лише з екземплярів зброї вітчизняного виробництва, а й зброї, яку застосовували різні країни під час Другої світової війни. Колекцію доповнюють інструкції з використання кожного виду представленої зброї, а також додаткова амуніція для кожного виду зброї. Багатою є колекція творів образотворчого мистецтва, подарованих президенту. Окреме місце в колекції посідає зібрання портретів Д. Ейзенхауера, виконаних різними авторами. На особливу увагу заслуговує колекція картин, виконаних самим Д. Ейзенхауером (14 картин).

Основу музейного фонду президентської бібліотеки становить дар безпосередньо самого президента та його родини. Музейні документи, отримані від президента, його представників або придбані президентською бібліотекою з інших джерел, додаються до основного зібрання президентської бібліотеки.

Як правило, музей знаходиться в одному приміщенні з президентською бібліотекою. Але є і винятки. Президент Д. Форд — перший президент, який географічно відокремив два основні фонди президентських бібліотек, поділивши свою документальну спадщину на бібліотеку і музей. За бажанням президента його особисті папери (документи) були поділені між двома невеликими містечками штату Мічиган: містом Анн-Арбор, де Форд вчився в коледжі при Мічиганському університеті — там 27 квітня 1981 р. було відкрито президентську бібліотеку, — та містом Гранд-Рапідсом, в якому він

народився і де 18 вересня 1981 р. було відкрито музей президента. В такій організації президентської бібліотеки у Д. Форда послідовників не було [35, 37].

Робота музею президентської бібліотеки ведеться за такими напрямками: організація постійно діючої експозиції, тимчасових тематичних виставок, роботи музеєсховища, розкриття музейного фонду шляхом освітніх програм.

Постійно діюча виставка музею президентської бібліотеки — це ядро музею. Вона відтворює основну тематичну спрямованість президентської бібліотеки. Мета такої виставки — якомога повніше розкрити життя і діяльність президента-фондоутворювача найкращими експонатами музею, вичерпно відтворити епоху, в якій він жив і працював, представити збалансовані інтерпретації певних подій часу його президентства.

Адміністрація президентської бібліотеки ретельно розробляє план постійно діючої виставки. Цей план включає в себе загальну концепцію виставки, короткий опис документів та матеріалів, які на ній будуть представлені, джерела документопостачання цих матеріалів. Ядро виставок базується, як правило, на біографічних особливостях персони президента. Основним принципом формування виставки є організація її структури таким чином, щоб біографія президента органічно пов'язувалася з тими історичними подіями, сучасником яких він був і брав у них безпосередню участь.

Традиційно невід'ємною частиною постійно діючої виставки музею президентської бібліотеки є копія Овального кабінету Білого дому.

Частиною постійно діючої виставки президентської бібліотеки є експозиція матеріалів, присвячених дружині президента. Експонатами такої виставки є її особисті речі (сукні, аксесуари), фотографії, що висвітлюють життя жінки, яка була поруч з президентом. У більшості президентських бібліотек у бібліотечно-архівному фонді утворюються окремі документні фонди, присвячені дружині президента.

Функції тимчасових тематичних виставок музею — органічно доповнити експонати, які не представлені на постійно діючій виставці. Такі виставки присвячуються певним ювілеям, деталізують окремих період життя президента або визначної події, яка відбувалася за певний історичний період. У деяких випадках на таких виставках представляють запозичені експонати з інших музеїв президентських бібліотек. Такі експонати розкривають зв'язок між певними історичними періодами інституту президентства США. Тимчасові тематичні виставки сприяють також більш повному розкриттю фондів

музейного зібрання президентської бібліотеки, пропаганді зібрання фонду. Вони організуються як в самій президентській бібліотеці, так і за її межами, і є тим елементом, який приваблює відвідувачів.

Закрите для відвідувачів музеєсховище — це місце, де знаходяться незадіяні експонати музею і де постійно ведеться ретельна робота співробітниками президентської бібліотеки з дослідження музейного фонду, його наукової обробки. В разі потреби організації тимчасової виставки або заміни експонатів постійно діючої виставки використовуються предмети з музеєсховища.

Організація музею президентської бібліотеки передбачає попереднє дослідження ряду факторів, які впливатимуть на його функціонування. Музей президентської бібліотеки розрахований на відвідувачів різних категорій: дослідників-науковців, фахівців, студентів, школярів, пересічних громадян — усіх, хто цікавиться історією інституту президентства в США і особою окремого президента. При організації музею враховуються усі категорії відвідувачів.

Ця ідея має втілення у багаторівневій організації музею: музей готує і виставляє кілька виставок, розрахованих на певні категорії відвідувачів. Досвід функціонування президентських бібліотек показав, що представлення в музеї виставок, розрахованих лише на певну категорію відвідувачів, знижує ефективність роботи музею і зменшує кількість відвідувачів. Багаторівнева система експонування в музеї президентських бібліотек визнана найбільш ефективною формою організації роботи.

Як показує практика функціонування президентських бібліотек, протягом першого року після відкриття президентська бібліотека може розраховувати на велику кількість відвідувань саме її музею. Це зумовлено тим, що людей цікавлять в першу чергу наочні предмети, пов'язані з життям президента та його родини. Надалі кількість відвідувань музею зменшується і збільшується кількість відвідувань саме бібліотечно-архівного зібрання (робота з історичними документами і матеріалами).

Характерним є те, що при організації музею у структурі президентської бібліотеки виставкові зали, як правило, віддалені від місця розташування архівосховищ та читальних залів з метою надання дослідникам сприятливих умов роботи.

Розкриття музейного фонду — один з провідних напрямів роботи музею президентської бібліотеки, яке ведеться як водночас з розкриттям всього документного фонду президентської бібліотеки, так і окремо. Основні форми цієї роботи є традиційними для музеїв — органі-

зація освітніх програм, організація екскурсій по виставковим залам музею.

Освітні програми, як правило, здійснюються співробітниками музею спільно з викладачами університетів, коледжів. Такі програми розраховані на доповнення загальноосвітніх навчальних програм з гуманітарних дисциплін.

Розробка екскурсій по музею президентської бібліотеки — один з важливих напрямів роботи. На екскурсії розкривається кілька тем: коротко подається історія інституту президентства США і певного періоду президентства, якому присвячена президентська бібліотека, розкривається індивідуальність президента, його політичні погляди, характер. Важливим напрямом у розкритті як бібліотечно-архівного, так і музейного фонду президентської бібліотеки є відеофільм, який отримав назву в практиці роботи президентських бібліотек «фільм орієнтації». Первинна мета такого фільму — показати відвідувачам самого президента, основну ідею, яку він символізує, його політичну систему, економічні та соціальні умови, які він створив. Такий фільм допомагає відвідувачам зрозуміти виставки і експонати музею, він має зацікавити відвідувача ознайомитися з додатковими матеріалами стосовно життя і діяльності президента. Вдало підготовлений фільм однаковд добре служить і президентській бібліотеці, і демонструється по телебаченню, і показується у школах. Цей фільм традиційно буває у кількох версіях: скороченій (15—20 хв.) і повній (30—35 хв.). «Фільм орієнтації» має і рекламний, і освітній характер. Його мета — зацікавити глядачів відвідати президентську бібліотеку та її музей. Освітній характер фільму реалізується у формуванні інтересу до життя і діяльності певного президента. При організації музею президентської бібліотеки є важливим уникнути ідеалізації особи президента та часу його президентства. Достовірність у президентській історії, її розкриття в музеї президентської бібліотеки викликає довіру до історії, президентства, і, зокрема, до президентської бібліотеки.

Музей президентської бібліотеки є її візитною карткою. Характерним для музею президентської бібліотеки є те, що експозиції музею мають органічно поєднуватися з бібліотечно-архівним фондом бібліотеки. Музей має розкрити життя і діяльність президента-фондоутворювача, відтворити і передати дух епохи, в яку він жив і працював. Саме музею в президентській бібліотеці відводиться місце в реалізації культурно-меморіальної та освітньої функції.

Організація збереження документного фонду є реалізацією однієї з основних функцій президентської бібліотеки. Робота зі збереження документів у президентській бібліотеці почи-

нається вже під час розробки проекту бібліотеки. При плануванні документосховищ, читальних залів та інших приміщень, в яких буде розміщено документи, враховуються в першу чергу фактори, які впливатимуть на їх збереженість. Від проектування приміщень для обслуговування значною мірою залежатиме збереженість фонду. Відповідно до законів про президентські бібліотеки Архівіст Сполучених Штатів затверджує архітектурний проект певної президентської бібліотеки з урахуванням відповідності цього проекту основним її функціям, у тому числі і умовам надійного збереження документів.

З метою гарантування збереження документів, які відповідно до законодавства складають фонд президентської бібліотеки, в будівлі бібліотеки передбачаються відповідні приміщення для зберігання, обробки та використання документів дослідниками.

Адміністрація президентської бібліотеки несе відповідальність за підтримання адекватних заходів безпеки та збереження історичних матеріалів, які складають її документний фонд: документи мають зберігатися за умов, які гарантуватимуть їх фізичну безпеку та захист інтересів національної безпеки. Законодавчо визнано, що заходи стосовно зберігання документів мають бути сплановані так, щоб не заважати доступу дослідників до документів і матеріалів президентської бібліотеки. Ці заходи гарантують відвідувачам повноцінний доступ до документів і зручність у їх використанні. Адміністрацією розробляється довгострокова програма збереження документного фонду. На цю програму виділяються окремо кошти з бюджету президентської бібліотеки.

Збереженість документів фонду президентської бібліотеки здійснюється за такими напрямками:

- ▶ фізична збереженість документів у місцях, спеціально призначених для відповідного виду документа (документів на паперових носіях, аудіовізуальних документів, електронних документів, музейних експонатів тощо);
- ▶ забезпечення збереження документа шляхом його копіювання; створення страхового фонду;
- ▶ реставрація пошкоджених документів [47, 48].

Різні види документів вимагають і різних організаційних та технічних заходів щодо їх збереження і використання. Фотосховище планується так, щоб матеріали, які в ньому будуть зберігатися, були захищені від денного освітлення, в приміщенні має бути відповідний температурний режим, вологість. Якщо фото-

матеріали отримані президентською бібліотекою без негативу, на них робиться копія, з метою забезпечення наявності документа в разі його втрати та для забезпечення обслуговування дослідників копією такого документа. У разі, якщо фотоматеріали надходять до президентської бібліотеки разом з іншим видом документів (наприклад, виданнями, рукописними), вони відокремлюються від іншого виду документа і зберігаються разом з іншими фотоматеріалами — у тих умовах, які відповідають стандартам збереження фотоматеріалів. При обліку документа (як фото-, так і друкованого чи рукописного), його каталогізації та систематизації зазначається, що документ об'єднує кілька форм носіїв інформації, і фіксується інформація про те, де кожний з них зберігається і як його можна взяти у користування. Кіно-, відеоматеріали та мікрофільми зберігаються лише за умов виконання технологічних процесів збереження, затверджених стандартами, оскільки матеріал, на якому виконані ці документи, є вогнебезпечним. Збереження аудіовізуальних матеріалів доручається фахівцям, які професійно підготовлені для роботи з такими видами документів. При роботі з аудіовізуальними матеріалами (їх збереженні та обробці) не допускається робота дилетантів.

Президентські бібліотеки, які мають у своєму фонді машинозчитувані документи на магнітних та оптичних дисках, забезпечують певні технологічні умови зберігання такої інформації. Основна ідея збереження машинозчитуваних документів полягає у збереженні тієї інформації, яка міститься на цих документах. Технологічні умови збереження таких документів вимагають відсутності пилу, електричних і магнітних полів високої інтенсивності, раптових коливань температури та вологості повітря. При отриманні президентською бібліотекою машинозчитуваних документів з них робиться копія. При зберіганні машинозчитуваних документів систематично здійснюється перегляд інформації на предмет її пошкодження або втрати.

Реалізація другого напрямку збереження документів передбачає створення страхових копій цих документів. Документи частого використання (підвищеного попиту) дублюються з метою збереження оригіналу. Це стосується не лише рукописних і архівних документів, а й друкованої продукції. При копіюванні документів, як правило, використовується ксерокопіювання, фотокопіювання або сканування. Перед тим, як робити копію з документа, вивчається оригінал і приймається рішення про найефективніший спосіб копіювання з метою отримання найкращої копії з оригіналу.

При організації копіювання документа дотримуються таких умов:

- › копія має бути зроблена без пошкодження документа;
- › копія має бути якісною для використання;
- › копія має бути виконана у спосіб, який забезпечить тривалість її користування [47].

У президентських бібліотеках копіювання та облік копій проводиться за традиційно налагодженою технологією. Копії документів, які зроблені з метою збереження оригіналу або в разі пошкодження оригіналу, обліковуються паралельно з оригіналом. На копії робиться помітка «копія». В тому разі, коли на документ зроблена копія, оригінал видається лише за дозволом директора президентської бібліотеки.

Один з аспектів збереження фондів є кваліфікаційна підготовка штату президентської бібліотеки, який працює з окремими видами документів. Кваліфіковані спеціалісти можуть професійно контролювати фізичне збереження окремих видів документів відповідно до технічних вимог.

Важливим елементом збереження документів президентської бібліотеки є постійне підтримання у документосховищах чистоти і порядку. У документосховищі постійно перевіряється температурний режим та вологість повітря. В документосховищах, призначених для збереження архівних та рукописних матеріалів, видань забороняється зберігати документи на вогнебезпечних носіях (аудіовізуальну продукцію), а також категорично забороняється влаштовувати місця для їдальні.

Для підтримання безпеки фізичної втрати документів усі без винятку президентські бібліотеки обладнуються системами охорони, протипожежної та сейсмічної безпеки.

Для запобігання фізичній втраті (викрадення, завдання шкоди, пошкоджень) документів президентської бібліотеки адміністрацією вживаються такі заходи:

1. Штемпелювання усіх документів особою печаткою президентської бібліотеки, використання для печатки безкислотних чорнил (особливої стійкості). Штемпелюються виключно усі документи, листи з метою запобігання підміні документів. Документи найвищої цінності копіюються і зберігаються в спеціально обладнаних документосховищах. Для користування дослідникам видаються копії таких документів.

2. У тому разі, коли документи запозичуються іншими установами та організаціями і перевозяться в інші установи, такі документи обов'язково супроводжуються співробітниками президентської бібліотеки.

3. Документи і матеріали президентської бібліо-

теки не передаються на постійне зберігання до інших установ. Виняток становлять лише випадки, передбачені законодавством. Співробітники не мають права на користування документами президентської бібліотеки за межами бібліотеки.

4. Ключі від документосховища видаються лише визначеному колу співробітників, які відповідно до своїх посадових обов'язків мають право на роботу в документосховищі.

5. У тих приміщеннях, де виставлені експонати музею, або в читальних залах, де працюють дослідники з документами фонду, постійно знаходяться співробітники президентської бібліотеки [48].

До штату президентської бібліотеки включають осіб, відповідальних за систему пожежогашіння та непередбачених ситуацій, причому такі співробітники завжди мають бути фахівцями в цих галузях.

Важливим елементом збереження документів президентської бібліотеки є організація доступу до документосховищ. Вхід до кожного документосховища дозволений лише певним співробітникам, посадові обов'язки яких пов'язані з тим видом документів, який зберігається у цьому документосховищі. Туристичні групи та дослідники, які користуються документами і матеріалами президентської бібліотеки, не мають права на відвідування документосховища. Відвідування групами або окремими дослідниками документосховища можливе лише з дозволу директора президентської бібліотеки і у супроводі співробітника документосховища.

Для президентських бібліотек є характерним збереження документів, обмежених у доступі відповідно до законодавства. Документосховище таких матеріалів, як правило, відокремлене від основного документосховища і обладнано додатковою охоронною системою. Закриті документи зберігаються в окремій частині документосховища, вхід до якої постійно закритий. Доступ до цих документів має чітко визначене коло співробітників президентської бібліотеки.

При затвердженні проекту президентської бібліотеки велика увага приділяється проектуванню не лише документосховищ, а й читальних залів. Розташування читальних залів має певний вплив і на збереження документів. Адміністрація президентської бібліотеки має забезпечити не лише зручне користування дослідників документами і матеріалами фонду, а й врахувати питання збереження документів та їх безпеку під час користування ними дослідників.

Особливо гостро питання збереження документів постають у тих бібліотеках, які роз-

міщені у реконструйованих будівлях (садибах президента, будівлях, які раніше не призначалися для зберігання і використання бібліотечно-архівних документів). У цих приміщеннях адміністрацією президентської бібліотеки організуються спеціальні заходи, пов'язані з реконструкцією будинку і раціональним використанням їх площі з метою організації збереження документів.

Систематично президентською бібліотекою проводиться інвентаризація музейних експонатів. У бібліотеці виділяється фонд особливо цінних експонатів, які проходять щорічну інвентаризацію. Інша частина експонатів (ті, що мають меншу цінність) інвентаризується поетапно: щорічно встановлюється перелік тих малоцінних експонатів, які будуть інвентаризуватися у поточному році. Таким чином, інвентаризація музейних експонатів проводиться щорічно для високоцінних документів і поетапно для малоцінних.

Наступним напрямом роботи щодо збереження є організація реставрації документів, які вже пошкоджені або мають тенденцію до пошкодження: в музеї постійно проводиться робота з реставрування експонатів. Адміністрацією президентської бібліотеки встановлюються пріоритети щодо організації реставрації документів.

Інколи експонати музею певної президентської бібліотеки запозичуються іншими президентськими бібліотеками або подібними установами для доповнення власних виставок. Документи і матеріали музею президентської бібліотеки можуть бути запозичені іншим установам лише з метою організації останніми виставок. Надавати документи в тимчасове користування директор президентської бібліотеки може лише на основі договору, і лише тим установам та закладам, які можуть забезпечити необхідні умови зберігання і безпеки цих документів. Документи передаються у тимчасове користування на чітко визначений у договорі строк. При наданні такого дозволу враховується те, з якою метою будуть виставлені експонати; на яку кількість відвідувачів розрахована виставка тощо. Врахування таких факторів дає уявлення про доцільність витрат та ступінь ризику при передачі документів.

При організації передачі документів музею президентської бібліотеки для експонування в інших установах та закладах визначаються фізичні можливості цих установ для організації виставки: професійний штат співробітників такої установи; безпечні приміщення для експонування, технічні умови зберігання і експонування документів на виставці. Тільки при позитивному вирішенні усіх вищезазначених пи-

тань підписується договір про передачу документів музею президентської бібліотеки у тимчасове користування іншим установам із зазначенням позицій:

- ◆ приміщення, в якому буде організовано виставку, має бути обладнане відповідною протипожежною та охоронною системами, 24-годинною службовою охороною та надійною сигналізаційною системою;
- ◆ експонати мають опрацьовуватися лише співробітниками того закладу, з яким укладено договір, його акредитованими представниками або співробітниками Національного управління архівів та документації (NARA);
- ◆ установою-позичальником не будуть копіюватися, реставруватися ці експонати без дозволу представників президентської бібліотеки;
- ◆ установа-позичальник не має права на передачу запозичених експонатів в інші установи або у приватне користування;
- ◆ експонати на виставці мають бути представлені для огляду у спеціально пристосованих для цих цілей шафах, які закривають прямий доступ до документів;
- ◆ документи і матеріали, які експонуватимуться, мають бути захищені від прямих променів сонця, не можуть бути сфотографовані з використанням будь-яких фотографічних засобів, спеціально не призначених для фотографування музейних експонатів;
- ◆ співробітники президентської бібліотеки, в якій запозичені документи, мають обстежити заздалегідь умови експонування документів і матеріалів на виставці;
- ◆ запозичені експонати страхуються за рахунок установи, яка взяла їх у тимчасове користування;
- ◆ час перебування документів в іншій установі чітко визначається [48].

Така сувора система запозичення документів і матеріалів президентської бібліотеки відповідає основним функціям Президентських бібліотек — зберегти зібрання президентської бібліотеки і якомога ширше його представити громадськості з освітньою і пропагандистською метою.

Музей президентської бібліотеки і особливо його виставкова частина відповідно до вимог щодо збереження документів розташовується у просторах, не заставлених меблями приміщення, де можливий перегляд усіх ліній. Експонати виставки розміщуються у спеціально пристосованих розбірних або пластмасових шафах. Природне освітлення має бути обов'яз-

ково фільтроване (виставкове приміщення має бути обладнано фільтрами денного освітлення) з метою запобігання пошкодженню документів ультрафіолетовим промінням. Освітлювальні прилади розташовуються на відстані від документів з метою запобігання підвищенню температури цих документів і їх пошкодженню.

Відділ бібліотеки, який першим приймає документи до президентської бібліотеки, обладнується охоронною системою, оскільки нові документи у цьому відділі зберігаються певний час, поки вони не пройдуть первинне опрацювання та облік. У такому приміщенні, як правило, існує лабораторія, яка займається дезінфекцією та обезпилюванням тих документів, які щойно надійшли. Ці заходи вживаються з метою запобігання попаданню бактерій та пилу на ті документи, які вже знаходяться у документосховищі.

Важливим елементом президентської бібліотеки є аудіовізуальна лабораторія. Мета такої лабораторії — відтворення копій документів на аудіовізуальні та машинозчитувані документи та виготовлення мікроформ. Функціонування такої лабораторії — це один з елементів політики збереження фондів президентської бібліотеки. У цьому підрозділі оригінали документів перебувають певний час, тому при обладнанні її забезпечується функціонування охоронної, протипожежної та сейсмічної систем.

У кожній президентській бібліотеці є приміщення для підготовки виставок та реставрації музейних експонатів із зібрання. Таке приміщення традиційно складається з трьох кімнат:

- ❖ виробничого цеху для зборки виставкових стелажів та реставрації музейних експонатів; студія для заключних робіт з організації виставки, макетів, робіт, які вже відреставровані (для огляду їх замовниками);
- ❖ кімнати для збереження вогнебезпечних матеріалів, які використовуються в реставраційних роботах (фарби, деревина, інші хімічні засоби); в цьому ж приміщенні розташовуються також лабораторії, в яких проводиться чистка, герметизація, зняття іржі, виведення бруду з документів і матеріалів зібрання;
- ❖ кімната для копіювання документів різними технічними засобами [47, 48].

Таким чином, робота зі збереження фонду президентської бібліотеки ведеться не лише при організації постійного зберігання документів, а й тимчасового зберігання з метою реставрування, копіювання та підготовки документів до виставок.

Організація збереження документного фонду президентської бібліотеки — це організація

збереження наукової та культурної спадщини американського народу, тому в цій роботі широко використовуються найновітніші технології збереження документів на різних носіях інформації.

Президентські бібліотеки США визнані в цій країні як ефективна форма організації президентських документів. Ця система має ряд позитивних аспектів збереження і використання такого роду документів; вона увібрала в себе характерні риси організації архівних документів, які притаманні архівній справі в США. Однак окремі аспекти технології формування фондів президентських бібліотек можуть бути використані в організації і збереженні національної документної спадщини в інших країнах.

1. Американские президенты: 41 исторический портрет от Джорджа Вашингтона до Билла Клинтона. — Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. — 640 с.

2. Берг М. П. Устная история в Соединенных Штатах // Новая и новейшая история. — 1976. — № 6. — С. 213—215.

3. Берк Френк. Национальный архив и управление документацией в США // Советские архивы. — 1988. — № 3. — С. 92—101.

4. Быкова Л. А., Леонтьева О. Г. Организация доступа к архивным документам в США // Отечественные архивы. — 1998. — № 6. — С. 102—109.

5. Волкова Т. С. Федеральный закон США «О свободе информации» и архивы // Вестник архивиста. — 1997. — № 3. — С. 91—104.

6. Гарбузов В. Н. Президентские библиотеки // США—Канада: Экономика. Политика. Культура. — 1999. — № 5. — С. 119—127.

7. Джекобс Р. Рассекречивание документов в США: история, принципы и методика // Вестник архивиста. — 1994. — № 1—2. — С. 65—71.

8. Кузнецова Н. П. «Устная история» в практике зарубежных архивов и научных учреждений // Советские архивы. — 1980. — № 1. — С. 73—76.

9. Мурашова З. С. По архивам Соединенных Штатов Америки // Советские архивы. — 1966. — № 4. — С. 110—112.

10. Мурашова З. С. Современная организация документов в США // Советские архивы. — 1968. — № 1. — С. 80—83.

11. Научно-информационное обеспечение аппарата президента и правоохранительных органов США / РАН; Институт научной информации по общественным наукам. — М., 1990. — 77 с.

12. Орлов В. Н. Личные архивы президентов // США: Экономика. Политика. Идеология. — 1987. — № 8. — С. 116—125.

13. Релея Г. Доступ до урядової інформації: права та обмеження: Пер. з англ. / Програма сприяння парламентам України. — К., 1999. — 11 с.

14. Старостин Е. В. Зарубежное архивоведение: проблемы истории, теории и методологии. — М., 1997. — С. 114—127.

15. Старостин Е. В., Кабочкина Т. С. Президентские библиотеки в системе архивной службы США // Советские архивы. — 1978. — № 6. — С. 78—86.

16. Тишков В. А. К вопросу о доступности архивных документов в США // Советские архивы. — 1983. — № 4. — С. 71—80.
17. Уайсбергер Б. Президентские библиотеки-архивы — достояние всех // Америка. — 1972. — № 187. — С. 26—32.
18. Уолек У. Обзор американской архивной действительности // Вестник архивиста. — 1994. — № 6(24). — С. 33—41.
19. Фурсенко А. А. Библиотека Президента США Линдона Б. Джонсона // Вспомогательные исторические дисциплины. Вып. XVI. — Л., 1985. — С. 317—328.
20. Baum Willa. Transcribing and Editing Oral History. — American Association for State and Local History, 1977. — 127 p.
21. Bush presidential library to open in Texas // American History. — Nov/Dec 1997. — Vol. 32, Is. 5. — P. 6.
22. Bonds for Clinton library // American Libraries. — May 1998. — Vol. 29, Is. 5. — P. 26.
23. Bowker R. American Library Directory. 1993—94. — Vol. 1, 2. — New Jersey, 1995. — 1225 p., 1265 p.
24. Clinton, William J. Remarks at the dedication of the George Bush Presidential Library in College Station // Weekly Compilation of Presidential Documents. — 1997. — Vol. 33, Is. 45. — P. 1741—1744.
25. Directory of Special Libraries and Information Centers. 1988. — Vol. 1. Part 2. / Gale Research Company, Book Tower. — Detroit, Michigan, 1988. — P. 1508—1509.
26. Dellenbach D. The Ronald Reagan Presidential Library // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 23—36.
27. Dwight Eisenhower Library // [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.eisenhower.utexas.edu/contents.htm>. The title from the screen.
28. Easton R. Resource and research in the Hoover Institute and Library. Collection // American Archivist. — 1955. — Vol. 18. — № 2. — P. 141—150.
29. Friends boost Bush Presidential Library // American Libraries. — Jul/Aug 1995. — Vol. 26, Is. 7. — P. 626.
30. Giglio J. Past frustrations and new opportunities: Researching the Kennedy presidency at the Kennedy library // Presidential Studies Quarterly. — 1992. — Vol. 22, Is. 2. — P. 371—380.
31. General Information for All Researchers on Using the Historical Resource of the Herbert Hoover Presidential Library // [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://hoover.nara.gov/research/index.htm>. The title from the screen.
32. Historical Materials in the Herbert Hoover Presidential Library. — West Branch, Iowa, 1996. — 53 p.
33. Historical Materials in the John Fitzgerald Kennedy Library. — Boston, Massachusetts, 1993. — 154 p.
34. Historical Materials in the Dwight Eisenhower Library. — Abilene, Kansas, 1997. — 99 p.
35. Historical Materials in the Gerald R. Ford Library. — Ann-Arbor, 1997. — 95 p.
36. Historical Materials in the Lindon Baines Johnson Library. — Austin, Texas, 1988. — 121 p.
37. History of the Gerald R. Ford Library and Museum // [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.ford.utexas.edu/library/listubj.htm>. The title from the screen.
38. Horrocks D. Access and Accessibility at the Gerald R. Ford Library // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 47—66.
39. Jones H. G. Presidential Libraries: Is There a Case for National Presidential Library? // American Archivist. — 1975. — Vol. 38. — № 3. — P. 325—329.
40. Lloyd Dawid D. The Harry S. Truman Library // American Archivist. — 1955. — Vol. 18. — № 2. — P. 99—110.
41. Naulty S. Creating an Archives at the Richard Nixon Library and Birthplace // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 37—46.
42. Neuschander J. Oral History and the Law. — Oral History Association, 1993. — 53 p.
43. National Archives and Records Administration [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.nara.gov/president/overview.html>. The title from the screen.
44. Oral History and Archivist: Some Questions to Ask. The Committee on Oral History of the SAA // American Archivist. — 1973. — Vol. 36. — № 3. — P. 361—370.
45. Parachin V., Reider M. 8 presidents' libraries you can visit // Good Housekeeping. — Feb 1995. — Vol. 220, Is. 2. — P. 174—179.
46. Presidential Libraries of the National Archives and Records Administration // [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.nara.gov/nara/president/overview.htm>. The title from the screen.
47. President Libraries Manual / National Archives and Records Administration. — Washington, 1985. — 73 p.
48. Program Statement for a New Library / Office of Presidential Libraries' — FY, 1995. — 56 p.
49. Relyea H. The Federal Presidential Library System // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 7—22.
50. Ritchie D. Oral History / Twayne Publishers. — New York, 1995. — 265 p.
51. Symposium on Presidential Libraries // Government Information Quarterly. — Vol. 11.—1994. — № 1. — P. 7—72.
52. Schick F. Records of the Presidency: Presidential Papers and Libraries from Washington to Reagan. — Oryx Press, 1989. — 234 p.
53. Schewe D. The Jimmi Carter Library: An Update // Government Information Quarterly. — 1994. — Vol. 11. — № 1. — P. 67—72.
54. Seligman J. A «wonderful» life on display at the Bush library // Newsweek. — 11/17/97. — Vol. 130, Is. 20. — P. 102.
55. St. Lifer E., Rogers M. Nixon library gets it all // Library Journal. — 1994. — Vol. 119. — P. 16.
56. St. Lifer E., Rogers M. Clinton Library proceeding // Library Journal. — 1998. — Vol. 123, Is. 15. — P. 23.
57. Thompson P. The Voice of the Past: Oral History. — New York: Oxford University Press, 1988. — 257 p.
58. US Code: Title 44 — Public Printing and Documents. Chapter 22 — Presidential Records. [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www4.law.cornell.edu/uscode/44/22.text.html>. The title from the screen.
59. US Code: Title 44 — Public Printing and Documents.

Chapter 21 — National Archives and Records Administration. Sec. 2112 — Presidential archival depository. [Electronic resours]. — Way of access: URL: <http://www.law.cornell.edu/uscode/44/21.text.html>. The title from the screen.

60. Velt F. Presidential Libraries and Collections. — Greenwood Press, 1987. — 145 p.

61. Wayne C. Gr. Presidential Libraries: a new feature of the archival system of USA // The Indian archives. — 1957. — Vol. 11. — № 1—2. — P. 1—2.

62. Weisberger B. The paper Trust // American Heritage. — 1977. — Vol. 22. — № 3. — P. 41.

63. Waldo G. Leland. The creation of the Franklin D. Roosevelt Library: a Personal narrative // American Archivist. — 1955. — Vol. 18. — № 1. — P. 18—21.

64. Wilson, Don W. Presidential libraries: Developing to maturity // Presidential Studies Quarterly. — 1991. — Vol. 11, Is. 4. — P. 771—780.

Система президентських бібліотек США, которая стала складываться в середине XX в., сегодня представляет собой упорядоченное собрание документов на разных носителях информации, которое отображает историю президентства, жизни и деятельности президентов США.

Структура документных фондов, элементами которой является тематически и технологически объединенные библиотечный, архивный и музейный фонды, определяется наличием документов на разных видах носителей информации. Это обуславливает направления формирования документных фондов и организацию их сохранения.

System of US Presidents libraries is developing since the middle of XX century. Today it is ordered collection of documents about history of presidentship, life and activity of US Presidents. Different types of information carriers determine structure of documents collection. The elements of documents collection are library, archives and museum holdings united on topics and technology base. This is determine directions of documents collection's development and organization of preservation.

Das System der Präsidentenbibliotheken der USA wurde in der Mitte des 20. Jh. gebildet. Heute ist es eine Dokumentarsammlung auf verschiedener Informationsträger, die Geschichte der Präsidentschaft, das Leben und Schaffen der USA-Präsidenten widerspiegelt.

Die Struktur der Dokumentarbeständen, welcher Elemente sind thematisch und technologisch vereinigten Bibliotheks-, Archiv-, und Museenbestände, enthält die Dokumente auf den verschiedenen Informationsträger. Das bedingt die Richtungen der Formierung der Dokumentarbeständen und Organisation ihrer Erhaltung.

Le système des bibliothèques présidentielles des Etats-Unis d'Amérique a été organisé au milieu du XX-e siècle, présente aujourd'hui les collections de documents et la plupart de sources d'information sont produites sous formes électroniques et sur tous les types de supports de l'information. L'article fait le point sur les fonds des bibliothèques présidentielles contemporaines touchant l'histoire de la vie et des activités des présidents américains.

La structure des fonds documentaires réunis de fonds de bibliothèques, d'archives et de musées déterminant par les documents étant donnés sur tous les types de supports de l'information et qui favorisent le développement des directions de la formation des fonds documentaires ainsi que l'organisation de leur conservation.

Презентація нових книг видавництва «Рада»

26 лютого 2002 р. о 16⁰⁰ у конференц-залі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського відбулася презентація двох видань, що вийшли друком у видавництві «Рада» за сприяння депутатів Київської міської ради: перевидання «Біблії» — першого повного україномовного Святого Письма — у перекладі П. Куліша, І. Пулюя, І. Нечуй-Левицького — та книги «Ганна Барвінок. Збірник. До 170-річчя від дня народження» (загальна редакція професора В. Шендеровського, упорядкування В. Яцюка).

Перевидання Святого Письма зберігає оригінальний текст видання 1903 р. у Відні, схваленого Британським і Заграничним Біблійним товариством, за винятком усунення помічених технічних помилок набору та варіативності написання деяких слів, що ускладнювало їх розуміння. Видавництво вдалося до вживання сучасного шрифту, звичного для сучасного читача. Біблія Куліша, Пулюя та Нечуй-Левицького, яка майже сторіччя підтримує український народ на його історичних шляхах, і надалі слугуватиме потужним джерелом духовного росту людини. Для загалу читачів

книга ця стане не лише одкровенням Письма Святого, але й відкриттям глибинних багатств щирої української мови.

Видання «Ганна Барвінок. Збірник» — це перша в незалежній Україні книга про маловідомі сторінки життя і творчої діяльності донедавна замовчуваної видатної української письменниці Ганни Барвінок (літературний псевдонім Олександри Михайлівни Білозерської-Куліш). Читач ознайомиться з вибраними оповіданнями, спогадами та листами Ганни Барвінок, довідається про її взаємини з П. Кулішем, Т. Шевченком, М. Костомаровим, І. Пулюєм, І. Шрагом. Окрім прижиттєвої та новітньої літературної критики до книги увійшли архівні матеріали та фотодокументи, що оприлюднюються вперше. У збірнику публікується каталог першої ювілейної виставки «Ганна Барвінок: життя і творчість», яка експонувалась у Державному музеї Тараса Шевченка, та матеріали до її бібліографії.

Презентацію нових видань здійснено за сприяння Київської міської ради, Міжнародного Енциклопедичного бюро з фізики та видавництва «Рада».

Віктор Вергунов

Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук в інформаційному просторі

Висвітлюється діяльність Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук та її мережі з інформаційного супроводження наукового забезпечення агропромислового виробництва. Запропоновані заходи щодо удосконалення сучасного стану в бібліотечній галузі, акцентовано увагу на необхідності прийняття загальнодержавної доктрини з бібліотечної справи.

Агропромисловий комплекс — одна з основних галузей народного господарства України, що виробляє 35% валового продукту, в якій зайнято 29% населення, використовується 33% основних фондів.

До важливих чинників стабільного функціонування сільського господарства держави, особливо в умовах його реформування, можна віднести інформаційне супроводження наукового забезпечення агропромислового виробництва для будь-якої форми власності на землю.

Сьогодні наша країна володіє значним інформаційно-бібліографічним ресурсом, сільськогосподарська частина якого зосереджена, головним чином, у бібліотечних закладах, підпорядкованих Українській академії аграрних наук (УААН), а саме Центральній науковій сільськогосподарській бібліотеці (ЦНСГБ), бібліотеках 73 науково-дослідних інститутів (НДІ) та 65 державних науково-дослідних станцій (ДНДС).

ЦНСГБ УААН з 1998 р. — науково-дослідна установа, з 2001 р. набула статусу НДІ першої категорії. Нещодавно Бібліотека відзначила 80-річчя від дня створення. Нині в ній працює понад 100 працівників, серед яких 4 доктори, 10 кандидатів наук і 30 наукових співробітників. Установа щорічно обслуговує близько 13 тис. читачів, яким пропонується понад 1 млн назв книг, журналів та іншої друкованої продукції. Щорічна передплата періодичних видань в установі становить 140 тис. грн. Крім того, Бібліотека одержує обов'язковий примірник авторефератів дисертацій сільськогос-

подарської тематики. Пріоритетне значення надається інформаційному обслуговуванню працівників Президії, а також науково-дослідних установ мережі Української академії аграрних наук. Надання послуг у бібліотеці для читача безкоштовні, за винятком послуг з ксерокопіювання.

Рішенням Загальних зборів УААН у лютому 2001 р. ЦНСГБ увійшла до Відділення регіональних центрів наукового забезпечення агропромислового виробництва Академії.

Постановою Президії УААН від 26 квітня 2001 р. «Про виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» визначено два пріоритетних стратегічних напрями подальшого розвитку ЦНСГБ УААН, що будуть фінансуватися з 2002 р.:

- ✓ створення на базі ЦНСГБ електронного зведеного каталогу сільськогосподарських бібліотек країни (віртуальної сільськогосподарської бібліотеки). Для виконання цих планів усі нові надходження до ЦНСГБ УААН з кінця 2000 р. каталогізуються за допомогою IRBIS;
- ✓ створення у ЦНСГБ Центру історії аграрної науки з метою проведення комплексних галузевих наукових досліджень, зокрема з проблеми започаткування, становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні.

З 2002 р. Бібліотека має державні договори на створення наукової продукції. За останній рік при установі підготовлено 4 дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 — історія науки і техніки. Дві з них захищено в Центрі українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. На даний час при аспірантурі Бібліотеки, відкритої згідно з рішенням Президії УААН та Міністерства науки і освіти України, готують кандидатську дисертацію 14 осіб як аспіранти або здобувачі наукового ступеня, а також 4 — як докторанти. Здійснюється робота з організації постійно діючих курсів та відповідних кафедр державних навчальних закладів для підготовки і перепідго-

Вергунов Віктор Анатолійович, к. с.-г. н., професор, директор Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук.

товки науковців та висококваліфікованих бібліотечних працівників.

Як науково-дослідна установа бібліотека видає реферативний журнал «Агропромисловий комплекс України» (чотири випуски на рік), «Бюлетень ЦНСГБ УААН» (чотири випуски на рік), історико-бібліографічні серії «Академіки Української академії аграрних наук» і біобібліографічні покажчики вчених-аграріїв. З 2001 р. започатковано нову історико-бібліографічну серію «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Підготовлено до друку біобібліографічні покажчики професорів О. П. Довгополої, Д. Ф. Лихваря, П. В. Будріна.

Бібліотека є науково-методичним центром для 273 бібліотечних закладів сільськогосподарського профілю України. Серед них зазначені вище бібліотеки системи УААН та Міністерства аграрної політики України.

Плідно працюючи з ЦНСГБ УААН, нові підходи у своїй діяльності реалізує бібліотека Іванківської дослідної станції (Сумська обл.), яка вперше за час свого існування опублікувала бібліографічний покажчик наукових праць своїх працівників. Бібліотека Інституту тваринництва УААН видала бібліографічний покажчик наукових праць д-ра с.-г. наук О. Д. Бугрова, а Науковий інформаційно-бібліотечний центр Інституту експериментальної і клінічної ветеринарної медицини підготував бібліографічний покажчик, присвячений пам'яті видатного вітчизняного вченого-ветеринара І. Н. Гладенка. Слід відзначити також роботу бібліотек національних центрів — інститутів картоплярства, механізації та електрифікації сільського господарства, розведення та генетики тварин, аграрної економіки. Ці бібліотеки впроваджують ефективні форми інформаційно-бібліографічного супроводження наукових розробок своїх установ, здійснюють індивідуальне інформування провідних учених, готують бібліографічні покажчики наукових праць своїх співробітників.

У нових специфічних умовах розвитку економіки країни бібліотечні працівники системи УААН докладають зусиль і до удосконалення своєї діяльності. З цією метою вони вишукують резерви в організації комплектування, збереження фондів, розповсюдження сільськогосподарської науково-технічної інформації, проводять і беруть участь в організації масових заходів, семінарів, конференцій тощо. Лише останнім часом проведено вперше в державі наукові аграрні історико-бібліографічні читання «Професор Олександр Алоїзович Яната. Повернення із забуття», присвячені 113-й річниці від дня народження цього видатного українського вченого та педагога, організатора сільськогосподарської і біологічної науки.

Готуються біобібліографічні покажчики до читань, присвячених авторові першої ґрунтової карти України — професору Г. Г. Махову та засновникові першої в Європі машиновипробувальної станції — професору К. Г. Шиндлеру.

Бібліотечні працівники сільськогосподарських бібліотек взяли участь у науково-практичній конференції Української бібліотечної асоціації «Професійний бібліотечний рух: назустріч змінам бібліотечно-інформаційного середовища», Міжнародній конференції під егідою ФАО (ООН) представників сільськогосподарських бібліотек та інформаційних центрів країн Центральної та Східної Європи «Роль аграрної науки в процесі європейської інтеграції», а також багатьох інших заходах, спрямованих на підвищення кваліфікації та розбудову бібліотечної справи України.

Проте сьогодні цього вже не достатньо, щоб задовольнити запити і потреби науковців і фахівців УААН, які в ринкових умовах невпинно зростають.

Тому, поряд з подальшим удосконаленням функціонуючої нині системи, постає питання про створення принципово нової електронної інформаційно-бібліотечної системи, інтегрованої у світовий інформаційний простір. Концепція такої системи вже розробляється у ЦНСГБ і незабаром буде винесена на розгляд новоствореної Інформаційно-бібліотечної ради УААН.

Передбачається, що така система буде спиратися на нові інформаційні технології і використовувати сучасні надійні телекомунікації, які забезпечують одержання інформації з віддалених, в т. ч. зарубіжних, баз та банків даних, використання дорадчих та експертних систем, оперативний обмін інформацією з науковцями всього світу, оперативне розповсюдження здобутків агронауки і виробництва. Звичайно, створення зазначеної системи сьогодні можна розглядати як стратегічне завдання, виконання якого потребує стабільного фінансування для комп'ютерного обладнання бібліотек, оплати послуг телекомунікаційних мереж, закупівлі інформаційних продуктів і підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів тощо. Сьогодні ж ситуація така, що лише 13 бібліотек НДІ мають комп'ютери, більшість з яких є застарілими моделями і не підключені до Інтернету. Все це не дає змоги бібліотечним працівникам використовувати в роботі світові інформаційні ресурси та комп'ютерні інформаційні продукти або наукові документи на CD-ROM тощо, без чого вже не можна уявити сучасне інформаційно-бібліографічне обслуговування. Водночас необхідно вирішувати і загальні поточні питання:

□ Вже зараз на вдосконалення «Національної програми інформатизації на 1999—

2001 рр.», прийнятої постановою Верховної Ради України від 13.07.99 р., треба розпочати обладнання бібліотек сучасними комп'ютерно-телекомунікаційними засобами, без застосування яких годі й казати про трансформацію бібліотек із книгозбірень у науково-інформаційні центри ХХІ століття.

- «Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000—2005 роки», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.99 р., передбачає формування національних ресурсів та створення відповідних умов зберігання фондів. В той же час, тісні, мало пристосовані приміщення для роботи і зберігання фондів мають бібліотеки Кримської, Одеської, Драбівської, Устимівської ДНДС; Миронівського інституту пшениці, Інституту садівництва ім. Л. П. Семиренка, Миколаївського інституту АПВ, Інституту птахівництва, Інституту клінічної біохімії та санітарії тварин та інші.
- Аналіз фондів бібліотек системи УААН свідчить, що в період з 90-х років до 2000 р. вони зменшились з 5,2 тис. до 3,9 тис. примірників. Більшість бібліотек НДІ та станцій за останні роки не отримали жодної книги. Серед них бібліотеки інститутів клінічної біохімії та санітарії тварин, шовківництва, біології тварин Західного регіону, Миколаївського, Донецького, буковинського АПВ та багатьох інших.
- Бібліотечна праця сьогодні набуває нової якості, що передбачає ускладнення функцій бібліотекаря. Виходячи з цього необхідно вирішити ряд проблем, пов'язаних з підвищенням кваліфікації бібліотечних працівників системи УААН.
- У зв'язку з вищезгаданими проблемами доречною була би пропозиція про створення Науково-інформаційного аналітичного центру «Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН», де можуть бути об'єднані зусилля щодо інформаційного супроводження наукового забезпечення суб'єктів сільськогосподарської діяльності. До такого об'єднання увійшли б установи УААН, що займаються такою формою діяльності, а саме створюють, опрацьовують, а також видають друковану продукцію з подальшим переносом цієї інформації на електронні носії.

На підставі викладеного вище, враховуючи певний досвід діяльності ЦНСГБ УААН стосовно сучасного реформування економіки держави, нами пропонується ряд конкретних заходів

щодо покращання або збереження і трансформації бібліотечної справи в Україні. Наші підходи базуються на розумінні того, що бібліотека не тільки книгозховище, а й центр накопичених суспільством за віки знань.

У Національній доктрині розвитку освіти України стверджується: «Реалізація доктрини забезпечить перехід до нової гуманістично-інноваційної філософії освіти, що виходить із її пріоритетності для розвитку України. Це забезпечить підвищення інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства і особистості, нації і народу, в разі чого відбудуться значні позитивні зміни в системі матеріального і духовного виробництва».

Національна освітня доктрина є першою документальною спробою розробити і спланувати подальший розвиток важливого стратегічного напрямку в державі, чим Україна завжди пишалась — освіти і науки. (Для прикладу, на сьогодні в Росії розроблено чотири доктрини: Військова, Зовнішньополітична, Інформаційної безпеки, Розвитку освіти. На стадії обговорення — Геополітична.) Тому, оскільки це перший документ такого рівня та значущості, поряд з позитивним у ньому є ряд недоопрацьовань. Так, на нашу думку, в ньому відсутня або ігнорується наявність системної кризи суспільства, не враховані особливості урбанізації, вплив загальної інформатизації на формування особистості тощо. А найголовніше — не враховані галузеві потреби у відповідних фахівцях.

Відомо, що підготовка спеціалістів, а тим більше фахівців вищої кваліфікації, тобто кандидатів і докторів наук, не можлива без залучення бібліотечних фондів. Незважаючи на це при розробці освітньої доктрини жодна галузева бібліотека не мала можливості внести свої пропозиції. І, як наслідок, бібліотечна справа взагалі не знайшла свого місця у вищезгаданому документі.

Тому, на нашу думку, є потреба розробити Національну доктрину про розвиток бібліотечної справи в Україні. В разі її прийняття вирішиться ряд нагальних і стратегічних питань, серед яких можна назвати дублювання діяльності бібліотек. Так, про нові надходження в документний потік України інформують і Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, і Книжкова палата, і наша бібліотека в своїй галузі. Доктрина дасть змогу закріпити цю функцію, наприклад, за Книжковою палатою, а НБУВ можна доручити координаційну роботу з розробки новітніх наукових підходів у галузі на рівні держави. Міністерство культури може здійснювати загальнодержавну науково-методичну та координаційну роботу, включаючи законодавче забезпечення різних бібліо-

течних послуг. Тоді, можливо, не виникне таких негараздів, як із Програмою збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000—2005 роки, куди галузь сільського господарства зовсім не включено! (Сподіваємося, що за підтримки Президента УААН акад. М. В. Зубця у наступному році буде створено Національний реєстр цінних видань у галузі сільського господарства.) І тоді провідний у галузі бібліотечної справи освітній центр — Київський національний університет культури і мистецтв, який свого часу і був утворений для підготовки працівників для 45 тис. бібліотек України, фактично не припинить їх навчання. (А це впливає з так вдало розрекламованої нової стратегії Університету — «масової культури».) Але лише наша мережа — 273 бібліотеки — потребують поки що спеціалістів-бібліотекарів «класичної підготовки», яких сьогодні готують у Харківській державній академії культури та середніх бібліотечних спеціальних навчальних закладах.

Прийняття власної доктрини, на наш погляд, дасть змогу узгодити загальнодержавну підтримку в галузі бібліотечної справи, особливо її матеріального забезпечення і вирішення всіх стратегічних питань подальшого розвитку, принаймні на 5—10 років, без розпорошеності. Нам видається, що так буде раціональніше і реалістичніше. Навіть за радянських часів пропонувалось вирішувати державні проблеми за п'ять років.

З огляду на сучасні проблеми комплектування бібліотечних фондів пропонуємо звернутись до Уряду і заручитись його фінансовою підтримкою з відновлення раніше існуючої багатогалузевої загальнодержавної програми «Наукове реферування». Для її здійснення видається доцільним звернутися до керівництва Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яка завдячуючи акад. О. С. Онищенко має наймогутніший потенціал у бібліотечній галузі держави і український реферативний журнал «Джерело», який і може стати фундаментом цієї роботи. На нашу думку, майбутнє будь-якої бібліотеки полягає в прибутковості її діяльності, яка за рахунок наукової та інформаційно-аналітичної роботи дасть можливість комплектуватися та видавати свою інформаційну продукцію. Для цього потрібно дещо перебудуватись, але зберегти свій кадровий потенціал.

Нашою Бібліотекою у трьох міністерствах і Державному комітеті аграрного і екологічного профілю планується відкриття своїх філій. Основна мета — за їхньої фінансової підтримки створювати і розповсюджувати спільно розроблений інформаційний ресурс.

До наукової роботи ЦНСГБ УААН, а також до інформаційного супроводження агропромислового виробництва ми запрошуємо спеціалістів з бібліотечної та сільськогосподарської справи і всіх, хто не байдужий до наших проблем.

Освещается деятельность Центральной научной сельскохозяйственной библиотеки Украинской академии аграрных наук и ее сети по информационному сопровождению научного обеспечения агропромышленного производства. Предложены меры по усовершенствованию современного состояния в библиотечной сфере, акцентировано внимание на необходимости принятия общегосударственной доктрины по библиотечному делу.

The activity of the Central Scientific Agricultural Library of the Ukrainian Academy of Agrarian Sciences and its networks on information support of scientific maintenance of agroindustrial manufacture. The ways on perfection of modern condition of library branch are offered, the attention to necessity of acceptance of the nation-wide doctrine of librarianship is inverted.

Der Autor widerspiegelt die Tätigkeit der Zentralen Wissenschaftlichen Landwirtschaftlichen Bibliothek der Ukrainischen Akademie der Agrarwissenschaften und auch ihre Informationsnetzen für die Informationsversorgung der Agro-Industriebetriebe. Man schlägt die Maßnahmen der Vervollkommnung gegenwärtigen Standes des Bibliothekswesens und der Notwendigkeit staatlicher Doktrin auf diesem Gebiet.

Sont examinées les activités de la Bibliothèque scientifique centrale agricole près l'Académie ukrainienne des sciences agraires ainsi que son réseau de l'accompagnement informatif d'informatisation dans le domaine de la production agro-industrielle. On propose les moyens concernant le perfectionnement de l'état actuel en matière de bibliothéconomie. L'auteur de l'article porte l'accent sur la nécessité de l'adoption de la doctrine d'intérêt national dans le domaine de la bibliothéconomie.

Юрій Пивоваров

Роль Інституту наукової інформації з суспільних наук в інформаційному забезпеченні соціальних і гуманітарних наук у Росії*

Розкрито структуру Інституту наукової інформації з суспільних наук Російської Академії наук, який здійснює інформаційний моніторинг новітніх тенденцій соціального і гуманітарного знання.

В особі Інституту РАН володіє єдиним у країні холдингом у галузі соціально-гуманітарної науки.

Висвітлено функції ІНІСН, найважливіші результати роботи наукових напрямів, аспекти роботи Автоматизованої системи інформації з суспільних наук. До БД ІНІСН існує телекомунікаційний доступ в Інтернет. Випускаються бази даних на оптичних компакт-дисках. Створюється електронна бібліотека.

I

Інформаційна революція останніх десятиліть перетворила світ у єдине інформаційне ціле, єдиний інформаційний простір. Виробництво і використання інформації має ключове значення для життєдіяльності сучасного соціуму. В цих умовах — з метою впорядкування — необхідна інституціоналізація процесу створення, збереження і трансляції інформації. У сфері соціального і гуманітарного знання така інституціоналізація означає, що суспільство (його підсистеми, окремі індивіди) відіграє роль замовника інформаційного продукту, виробленого спеціалізованою інформаційною установою. Але вона не тільки виконує замовлення суспільства на інформаційне обслуговування соціальних і гуманітарних наук, а й перебирає на себе функцію перетворювача наукового знання в інформаційний продукт. У його завдання входить і участь у формуванні основних параметрів інформаційної політики.

Наукова інформація, підкреслимо, — а йдеться саме про неї — відрізняється від звичайної тим, що пройшла певну «обробку» за допомогою наукового інструментарію і розрахована на особливу категорію споживачів.

* В основу статті покладено доповідь, прочитану на міжнародній науковій конференції «Бібліотечно-інформаційний сервіс», що відбулася 9—11 жовтня 2001 р. в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Пивоваров Юрій Сергійович, член-кореспондент РАН, директор Інституту наукової інформації з суспільних наук Російської Академії наук.

Така установа була створена в 1969 р. Йдеться про Інститут наукової інформації з суспільних наук (ІНІСН РАН). Він являє собою складну структуру з виробництва, збереження і поширення інформації з соціально-гуманітарних наук. Це — головний орган російської державної системи науково-технічної інформації з суспільних наук, що здійснює комплексне інформаційне забезпечення дослідницької і викладацької діяльності в нашій країні. ІНІСН входить у число найбільших у світі інституцій, які проводять інформаційний моніторинг новітніх тенденцій соціального і гуманітарного знання. Основними споживачами наукової інформації, підготовленої ІНІСН, є інститути РАН відповідного профілю, вищі навчальні заклади, органи державної влади, суспільні і комерційні організації.

Попередником ІНІСН була Фундаментальна бібліотека з суспільних наук (ФБСН), створена в 1918 р. Розвиваючись, вона «обростала» дослідницькими функціями і підрозділами. Процес ішов цілком органічно, відповідаючи потребам сучасної науки. Остання потребувала дедалі більшого інформаційного забезпечення. Так виник ІНІСН. Його організаційна структура була розрахована на завдання, поставлені перед ним АН. Тобто — на суспільні наукові дисципліни, всі суспільствознавчі академічні інститути. Цей принцип збережений і досі.

Співробітники наукових відділів ІНІСН були зобов'язані реферувати, аналізувати і перекладати найзначущу закордонну наукову літературу практично по всьому спектру соціального і гуманітарного знання. Зрозуміло, це глобальне завдання було б не під силу навіть дуже численному і висококваліфікованому колективу ІНІСН, якби не було створено великий корпус позаштатних авторів. У нього ввійшли кращі дослідники Академії і вищої школи. Таким чином ІНІСН перетворився в загальнонаціональний центр науки й освіти. Ця «система» (штатні співробітники ІНІСН плюс позаштатні автори) сприяла тому, що протягом двох-трьох десятиліть російська соціально-гуманітарна наука

© Пивоваров Ю. С., 2002

ліквідувала основні прогалини у своєму інформаційному забезпеченні.

Однак 90-ті роки кардинально змінили ситуацію. Об'єктивні обставини нанесли ІНІСН дуже відчутний удар. Практично розпався колектив позаштатних авторів, звільнилися й деякі висококласні фахівці — співробітники Інституту, різко погіршилося комплектування фондів Фундаментальної бібліотеки, уповільнилися автоматизація інформаційно-бібліотечної діяльності і перехід до використання нових інформаційних технологій. Знизилася якість інформаційного забезпечення російської соціально-гуманітарної науки й обсяги обробки наукового матеріалу.

Безперечно, головна причина цього — істотне недофінансування Інституту.

Правда, були й інші об'єктивні причини, що також об'єктивно поставили ІНІСН у важке становище. Йдеться про зміну соціальної форми (якщо вдатися до традиційної суспільствознавчої мови), що відбулася в нашій країні. Відповідно, затвердився й інший підхід до науки, до наукової інформації. (Зрозуміло, й недофінансування пов'язане із соціальною трансформацією російського суспільства, але тут хотілося б звернути увагу на інший її аспект).

У СРСР система наукової інформації ґрунтувалася на трьох принципах:

- ✓ ідеологічний контроль, що передбачав цілеспрямовану фільтрацію і препарування інформації (необхідно додати: одночасно з цим ІНІСН мав потужну волю для творчої діяльності, і далеко не завжди цей контроль, як це ясно тепер, завдавав науці шкоду);
- ✓ централізоване нагромадження і розподіл інформації, що, з одного боку, полегшувало ідеологічний контроль, а з іншого — давало змогу заощаджувати кошти на придбання закордонної літератури;
- ✓ розвиток і функціонування системи інформації здійснювалися на базі держбюджетних коштів, що кореспондувало першому і другому принципу.

Нині вони канули в Лету разом із соціалістичним суспільним ладом, що їх породив. Країна все ще перебуває в хворобливому процесі пошуку нової формули соціального ладу. Одночасно відбувається явна децентралізація науки; бурхливий прогрес інформаційних технологій дає дослідникам — у принципі — нові, що раніше не існували, можливості самозабезпечення інформацією. Все це разом узятє кидає

виклик ІНІСН як головному і центральному органу наукової інформації в сфері соціальних і гуманітарних наук.

Яким йому бути? У чому його нові функції? Які його шанси на виживання?

Думаю, ІНІСН необхідний і сьогодні. В його особі Академія наук Росії володіє єдиним у країні холдингом у галузі соціально-гуманітарної науки. Не випадково і те, що він підпорядковується Президії РАН. Це організаційно підкреслює його центральне місце, становище (у певному значенні, звичайно).

Далі розглянемо холдинг, що включає в себе науково-дослідну, реферативно-оглядову, бібліографічну, бібліотечну й інформатизаційну (інформаційно-технологічну) складові. Відомо, що в період кризи найбільшу стійкість, виживання виявляють саме холдинги. Їх «складно-підрядність» дає змогу концентрувати зусилля в тих складових, котрі в даний момент перебувають під негативним впливом кризи менше, ніж інші.

ІНІСН на сьогодні найскладніша, високоорганізована інституція соціально-гуманітарної частини Академії. Маючи цей інструментарій, РАН, як і раніше, може підтримувати світовий рівень російської суспільствознавчої науки. За умови гнучкого використання холдингових форм ІНІСН, тобто зосереджуючи зусилля на тому чи іншому напрямі діяльності — залежно від ситуації, РАН, насамперед п'ять його соціально-гуманітарних відділень, можуть розраховувати на високий рівень віддачі цього Інституту.

Незважаючи на всі негативні тенденції загальносоціального розвитку, попри фундаментальну системну трансформацію, головне завдання ІНІСН* залишилося незмінним. Змінилися умови й способи його реалізації.

с II

Нині ІНІСН здійснює такі функції:

- ❖ розвиток комплексної системи інформаційних видань науково-аналітичного, реферативного, бібліографічного і довідкового характеру;
- ❖ бібліотечно-бібліографічне обслуговування російських і закордонних учених, викладачів вузів, а також державних службовців і працівників громадських і комерційних організацій;
- ❖ створення і розвиток автоматизованих

* Його колись удадо сформулював, коли ще був директором Інституту сходознавства, акад. Є. М. Примаков.

бібліографічних і повнотекстових баз даних, у тому числі на оптичних дисках і на сайті ІНІСН в Інтернеті;

- ❖ співробітництво з вищими навчальними закладами: підготовка науково-методичних і навчальних посібників;
- ❖ депонування наукових рукописів із соціальних і гуманітарних наук;
- ❖ виконання замовлень на виготовлення копій документів, що є у фондах бібліотеки (ксерокопії, мікрофіші, мікрофільми й інші машиночитані носії);
- ❖ координація інформаційної діяльності в галузі соціальних і гуманітарних наук з метою формування в Росії єдиного інформаційного простору.

ІНІСН бере активну участь у науково-інформаційному забезпеченні ряду федеральних і регіональних програм, співробітничав з аналітичними підрозділами Адміністрації Президента РФ, Ради Федерації і Державної Думи, Ради безпеки, Центральним банком РФ (в Інституті діє Центр банківської і підприємницької діяльності, підтримуваний Центробанком), мерії й уряду м. Москви.

У 90-ті роки ІНІСН продовжив комплексні науково-інформаційні дослідження, що забезпечують аналіз і міждисциплінарний синтез наукової інформації в основних галузях соціальних і гуманітарних наук. Найважливіші результати були досягнуті за такими науковими напрямами в галузях:

- ❖ **соціальних наук** — актуальні проблеми становлення ринкової економіки, регіональні аспекти економічних реформ у Росії, світовий досвід венчурного фінансування і можливості його використання в РФ; теорія і практика федералізму, регіонального керування і місцевого самоврядування; теорія і методологія політичної науки, політична культура, політичні еліти і типи влади в порівняльно-історичній перспективі, історія закордонної і російської політичної думки ХІХ—ХХ ст.; актуальні проблеми сучасної західної і російської соціології і соціальної психології;
- ❖ **гуманітарних наук** — теорія і методика історії, археології і етнології, особливості розвитку історичної науки в РФ на сучасному етапі, актуальні питання історичного процесу; теорія й історія культури, філософія культури, соціологія культури і мистецтва, культура і духовний розвиток людини; культура російського зару-

біжжя; сучасна філософія; інформаційна культура; теорія та методологія літературознавства і мовознавства;

- ❖ **дослідження глобальних і регіональних проблем** — Росія й окремі регіони у світовій системі; процес глобалізації і його вплив на політичні, соціально-економічні та культурні взаємини суб'єктів світової політики; проблеми глобальної і європейської безпеки; шляхи запобігання та розв'язання міжнародних конфліктів; національна безпека Росії; політичні, економічні і культурні аспекти європейських інтеграційних процесів; системна трансформація й аналіз політичних і соціально-економічних процесів у країнах Східної Європи;
- ❖ **наукознавства** — теорія і методологія науки; узагальнення міжнародного досвіду організації наукової діяльності; аналіз програм регіонального розвитку в контексті державної науково-технічної політики (на прикладі провідних закордонних країн); людина, інформація і технологія як фундаментальні фактори динаміки культур і цивілізації.

У це десятиліття ІНІСН здійснював науководослідну і науково-інформаційну роботу з 280 тем. У 1991—2001 рр. вийшло в світ 520 випусків реферативних журналів з десяти галузей науки. У 1993 р. був заснований журнал «Россия и современный мир», що одержав високу оцінку широкої наукової громадськості. Видано понад 30 номерів.

З 1992 р. ІНІСН розпочав випуск інформаційного бюлетеня «Россия и мусульманский мир» (російською та англійською мовами). Усього видано більше 218 випусків. Заслужене визнання суспільствознавців одержали тематичні збірники, що видавалися в цей період: «Актуальные проблемы Европы», «Политическая наука», «Экономические и социальные проблемы России», «Федерализм, региональное управление и местное самоуправление», дайджест «Культурология», аналітичні огляди серії «Политические портреты» та ін.

Інститут видав також понад 1000 номерів поточних щомісячних бібліографічних покажчиків, у яких містяться відомості про 1 млн нових вітчизняних і закордонних книг і статей; опублікував понад 180 реферативних збірників, 95 збірників оглядів, 27 проблемно-тематичних збірників, понад 100 аналітичних оглядів. Підготовлено більше 73 біобібліографій видатних учених нашої країни. Ретроспективну бібліо-

графічну інформацію було представлено 52 покажчиками літератури. Видано понад 50 монографій співробітників Інституту. Всього за цей період опубліковано більше 2600 інформаційних видань загальним обсягом близько 28 тис. обл.-вид. арк.

У 1991—2001 рр. ІНІСН провів приблизно 30 наукових конференцій, симпозіумів і круглих столів.

III

У 70-ті роки виникла Автоматизована система інформації із суспільних (соціальних і гуманітарних) наук (з 1986 р. працює в промисловому режимі). Вона складається з трьох основних підсистем:

- ❖ введення інформації (щорічно обробляються близько 100 тис. бібліографічних описів);
- ❖ підготовки каталожних карток для традиційних бібліотечних каталогів і макетів бібліографічних покажчиків літератури ІНІСН;
- ❖ довідково-інформаційного обслуговування читачів бібліотеки і виключених користувачів.

За чверть століття функціонування цієї системи створено унікальні бібліографічні бази даних (загальний об'єм перевищує 2,5 млн записів). Це найбільші в Росії БД із соціальних і гуманітарних наук й одні з найбільших у світі. В 1993 р. вони встановлені в комп'ютерній мережі наукових бібліотек США і користуються там великим попитом. У 80-ті роки був організований телекомунікаційний доступ до БД ІНІСН. Можливість віддаленого пошуку мали 120 організацій у країні і за кордоном. Надалі з технічних причин ми відмовилися від надання телекомунікаційного доступу; недавно він знову був відроджений у Інтернет.

З 1994 р. ми випускаємо бази даних на оптичних компакт-дисках. На сьогодні зроблено вісім тематичних дисків, на яких представлено 80% БД ІНІСН. Найбільші бібліотеки країни обслуговують читачів інформацією з цих дисків. Вони поширюються і за кордоном.

У 1996 р. ми першими в Росії організували службу електронного копіювання і доставку копій джерел (статей з журналів і збірників) віддаленим користувачам. Ті російські вчені, які не мають можливості приїхати в Москву, одержують електронні копії джерел на свої комп'ютери протягом 1—2 днів з моменту замовлення. За п'ять років існування служби виконано

13 тис. замовлень, тобто, крім іншого, створено повнотекстову БД електронних копій цих джерел. Склалася інформаційна мережа, в котру входять ДПНТБ СВ РАН, університетські бібліотеки Саратова, Воронежа, Єкатеринбурга, Петрозаводська, Челябінська й ін. Ми обмінюємося копіями і з нашими західними партнерами.

У 1998 р. ІНІСН розпочав створення електронної бібліотеки. У мережі Інтернет розміщено 12 бібліографічних БД і електронних каталогів (1,4 млн записів). Весь бібліографічний масив ІНІСН буде переведений в Інтернет. Протягом найближчих двох років заплановано створити повнотекстові БД реферативно-аналітичних і інших видань ІНІСН, змістів наукових журналів, наукових тезаурусів із соціальних і гуманітарних наук. Потім вони будуть включені до складу електронної бібліотеки.

На сьогодні створено тезауруси з економіки і правознавства (у традиційному вигляді і на оптичних дисках).

IV

Комплектування ФБСН. З моменту свого створення і протягом 80-літньої історії Фундаментальна бібліотека ІНІСН ставила за мету формувати, за можливістю, повне зібрання джерел і наукової літератури соціально-гуманітарного профілю. Починаючи з 1920 р. бібліотека одержувала обов'язкові екземпляри всіх видань (російською і українською мовами). З 1923 р. здійснюється комплектування іноземною літературою. Нині ми маємо 13,7 млн од. зб. документів і наукової літератури з суспільних наук. Фундаментальна бібліотека ІНІСН являє собою централізовану бібліотечну мережу, в котру входять бібліотеки 21 інституту РАН соціально-гуманітарного профілю.

У 1991—2001 рр. в умовах браку фінансів на придбання літератури продовжувала вдосконалюватися діяльність Фундаментальної бібліотеки ІНІСН і її відділів у 21 інституті РАН гуманітарного профілю. Так, у 1991 р. ІНІСН на придбання іноземної літератури було виділено 1 млн 850 тис. інвалютних крб. У 1995 р. — 240 тис. дол. США, в 2001 р. ІНІСН одержав від Російського фонду фундаментальних досліджень (РФФД) лише 120 тис. дол., що забезпечило передплату на 473 періодичні видання (в 1991 р. ІНІСН передплачував 2332 періодичні видання). За минулі 10 років послугами бібліотеки скористалося близько 350 тис. чол., обсяг книговидачі перевищив 12 млн од. зб. Було також організовано понад 520 виставок літератури.

Бібліотечний фонд Інституту на 1 січня 2001 р. становив 13 743 597 од. зб., кількість читачів — 33 223 чол., книговидача — 1 212 790 од. У 2000 р. ІНІСН організував 52 тематичні виставки. Усього в 2000 р. у його Фундаментальній бібліотеці працювало 564 закордонних учених, аспірантів і студентів з 27 держав. Інститут підтримував відносини в галузі книгообміну з 860 організаціями 72 країн, протягом року за цими каналами отримано 9811 книг, 14 122 примірники журналів, 1604 — газет і 10 368 од. мімеографованих документів ООН.

V

ІНІСН у рамках міжнародних угод здійснює співробітництво з закордонними науково-дослідними, бібліотечними й інформаційними центрами в галузі соціальних і гуманітарних наук. Найбільш активними і взаємовигідними залишилися контакти з такими традиційними партнерами ІНІСН, як «Будинок наук про людину» (Франція), Федеральний інститут східно-європейських і міжнародних досліджень (Німеччина), Центр дослідницьких бібліотек (м. Чикаго, США), Центр документації й інформації Академії суспільних наук Китаю (м. Пекін, КНР), Група дослідницьких бібліотек (ГДБ, Каліфорнія, США), Національний центр мистецтв ім. Індіри Ганді (м. Делі, Індія), кни-

готорговельна фірма «Кубон і Загнер» (м. Мюнхен, ФРН), фірма «Мартинус Найхофф, Східна Європа» (Нідерланди), інформаційні центри і бібліотеки Білорусі, України, Грузії й ін.

У ІНІСН діють два міжнародних наукових центри — з питань європейської безпеки (угода з посольством ФРН) і Франко-російський центр з суспільних і гуманітарних наук (угода з посольством Франції).

Завершуючи цей короткий аналіз діяльності ІНІСН, можна передбачити, що найближчі роки стануть для нашого Інституту переломними. Мінливий на очах світ висуває нам жорсткі вимоги: або істотна трансформація в науково-інформаційній діяльності, модернізація головних її форм і напрямів, або поступове вгасання і втрата позицій. Оскільки зовнішні обставини (насамперед ситуація в країні) складаються далеко не найсприятливішим чином, то розраховувати нам доведеться, природно, в основному на самих себе. Напевно, це і краще, позаяк в екстремальних умовах виживають лише справді життєздатні організми. Хоч як би там було, керівництво Інституту повною мірою усвідомлює те, питання якого масштабу і якої складності доводиться і доведеться вирішувати сьогодні й завтра.

(Пер. з рос.)

Раскрыто структуру Института научной информации по общественным наукам Российской Академии наук, который осуществляет информационный мониторинг новейших тенденций социального и гуманитарного знания. В лице Института РАН владеет единственным в стране холдингом в области социально-гуманитарной науки. Освещены функции ИНИОН, наиболее важные результаты работы научных направлений, аспекты работы Автоматизированной системы информации по общественным наукам. К базам данных ИНИОН существует телекоммуникационный доступ в Интернет. Выпускаются базы данных на оптических компакт-дисках. Создается электронная библиотека.

It is disclosed structure of Institute of Scientific information on social sciences (ISISS) of Russian Academy of Sciences. This institute is performing informational monitoring of new tendencies in social and humanity knowledge development. Having this Institute, RAS have the only in the country holding for social and humanity science. In this article is defined the main functions of ISISS, the most important results of scientific directions development, aspects of automazed system of social science information functions. ISISS database is accessible through Internet. CD databases are issuing. Electronic library is creating.

Der Autor beschreibt die Struktur dieses Instituts, welches Informationsmonitoring aller neusten Tendenzen Sozialwissenschaften und Humanwissenschaft verwirklicht. Dieses Institut bleibt als einzigste Holding des Landes auf dem Gebiet der Sozial- und Humanwissenschaften. Es wurde Funktionen, wichtigsten Resultaten der wissenschaftlichen Tätigkeit, bzw. automatisierten Systems der Information auf dem Gebiet der Gessellschaftswissenschaft erleuchtet. Zum Datenbank dieses Instituts gibt's telekommunikale Zugang mit Internet. Es wurden auch Datenbanke auf den optischen CD ROM produziert und Elektronenbibliothek geschafft.

L'article présente une information sur la structure de l'Institut d'information scientifique des sciences sociales (IISSS) prus l'Académie des sciences de Russie (ASR) réalisant le monitoring informatif des nouvelles tendances dans le domaine des sciences sociales et humaines. L'Académie des sciences de Russie, dans la personne de l'Institut, possède un holding unique en Russie en matiere de sciences sociales et humaines. L'article examine les fonctions de l'IISSS, les résultats fondamentaux des activités scientifiques, les aspects du fonctionnement du Système automatisé d'information en sciences sociales. L'Institut prépare le proche avenir: un accus de télécommunication ouvert via l'Internet aux BD de l'IISSS, il étend sa gamme de CD-ROM bibliographiques, ouvre ses BD aux professionnels et forme une bibliothuque électronique.

Ірина Чабан

**Автоматизація бібліотечних процесів
(з досвіду роботи на пункті запису читачів
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)**

Проаналізовано аспекти автоматизації інформаційно-бібліотечних технологій на пункті запису читачів (ПЗЧ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) протягом 1995–2001 рр. Розглядаються можливості, переваги та недоліки автоматизованих інформаційних систем (АІС), які були розроблені впродовж цих років та введені в експлуатацію на ПЗЧ, а також інформаційних і програмних засобів, що використовувалися в процесі створення цих АІС. Впровадження АІС дало змогу істотно підвищити ефективність обслуговування читачів на ПЗЧ НБУВ.

Роботи з метою автоматизації бібліотечних процесів на ПЗЧ НБУВ розпочато в 1994 р. і проводилися в рамках створення інтегрованої автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи Бібліотеки. Відповідно до вимог співробітників пункту запису (ПЗ) було розроблено автоматизоване робоче місце ПЗЧ. (АРМ ПЗЧ реалізоване на ПЕОМ у середовищі операційної системи MS-DOS (версія 5.0 і вище)).

Для забезпечення його розробки та функціонування використовувалась інформаційно-пошукова система (ІПС) CDS/ISIS/M (розроблена в ЮНЕСКО і призначена для автоматизації роботи бібліотек, музеїв, архівів та інших організацій, що обробляють великі обсяги документальної інформації), яка реалізує всі основні функції ІПС зі створення і супроводження баз даних, а також з введення, редагування, синтаксичного контролю, зберігання, індексування, пошуку, перегляду, сортування, друку і видалення інформації, яка є в цих БД¹.

До складу ІПС CDS/ISIS входить вбудована мова програмування Pascal. Це дозволяє створювати прикладні програми, необхідні для реалізації функцій АРМ ПЗЧ.

Для організації пошуку інформації в БД відомостей про читачів (БД ВЧ) поряд з пошуковими засобами CDS/ISIS використовувалась система HEURISKO (розроблена в Італійсь-

кій асоціації документальних служб, бібліотек та архівів і в 1993 р. передана для поширення серед організацій і установ держав — членів ЮНЕСКО), що являє собою дружній інтерфейс кінцевого користувача для організації пошуку, перегляду та експорту інформації, яка зберігається в БД, підготовлених у системі CDS/ISIS. Вона дає змогу:

- 1) вибирати БД;
- 2) виконувати пошук інформації в них у спосіб формування запиту пошуковою мовою системи CDS/ISIS;
- 3) здійснювати пошук з вибором пошукових термінів безпосередньо зі словника термінів БД з додатковою можливістю вказівки поля, в якому вони повинні знаходитися;
- 4) переглядати документи, знайдені внаслідок виконання останнього пошукового запиту або раніше введених запитів і здійснювати при цьому відбір необхідних документів та їх запам'ятовування у файлі;
- 5) друкувати відомості з БД, відібрані за номерами записів, або результати виконання пошукових запитів;
- 6) здійснювати експорт інформації із БД CDS/ISIS у файл формату ISO 2709.

Порівняно з ІПС CDS/ISIS система HEURISKO надає зручніший для користувачів-непрограмістів інтерфейс для пошуку інформації в БД. Крім того, система HEURISKO не дозволяє вилучати, вводити або редагувати інформацію в БД. Тому ця система доцільна при організації пошуку інформації в БД користувачами, котрі мають недостатній досвід роботи з ІПС CDS/ISIS. Це унеможливило втрату або псування інформації в БД CDS/ISIS, коли нею послуговуються низькокваліфіковані користувачі.

У процесі реалізації АРМ ПЗЧ були також використані розроблені в ДПНТБ Росії програмні засоби, що розширюють функції системи CDS/ISIS, надають можливості, не реалізовані в ІПС CDS/ISIS, та забезпечують зручніший порівняно з ІПС CDS/ISIS інтерфейс користувача при виконанні різних операцій

¹ Пакет прикладних програм CDS/ISIS/M. Версія 2.3 // Метод. матер. и документация по пакетам прикладных программ / Междунар. центр научн. и техн. информ. — М., 1991. — Вып. 70.

Чабан Ірина Анатоліївна, головний бібліотекар НБУВ.

обробки даних². У ході розробки АРМ ПЗЧ використовувалися такі засоби, що надаються вказаними програмними засобами:

- ❖ введення значень деяких полів записів БД з використанням меню, коли користувач у процесі введення інформації в поле вибирає потрібне значення зі списку допустимих значень даного поля, а не вводить це значення з клавіатури. Використання списків допустимих значень полів дає змогу скоротити час введення і редагування інформації й зменшити кількість помилок у ході виконання цих операцій обробки даних. Допускається використання меню, що включають тільки списки допустимих значень відповідних полів (прикладом в АРМ ПЗЧ можуть служити списки, які використовуються при введенні відомостей про освіту читачів і місця їх навчання), і меню, котрі поряд зі списками допустимих значень містять пояснення до кожного із значень, що знаходяться в цих списках (наприклад, в АРМ ПЗЧ це списки категорій і шифрів спеціальностей читачів);
- ❖ автоматичний вибір та установка робочих листів у процесі редагування даних і форматів виведення на основі таблиць відповідності робочих листів / форматів виведення і значень певних полів записів бази даних (в АРМ ПЗЧ використовуються різні робочі листи й формати виведення для різних категорій читачів);
- ❖ пошук інформації в БД за допомогою пошукових робочих листів (створюються як звичайний робочий лист введення системи CDS/ISIS, але використовуються не для створення або редагування записів БД, а для збору даних, на основі яких формується пошуковий запит), що реалізують деякі сценарії пошуку, позбавляють користувача від необхідності вивчення складної для нього як непрограміста мови запитів ІПС CDS/ISIS;
- ❖ статистичний аналіз інформації з БД. Засоби статистичного аналізу дають змогу отримувати статистичні розподіли документів, що зберігаються в БД, за значеннями полів (підполів) цієї БД у вигляді таблиць. У АРМ ПЗЧ статистичний аналіз відомостей про читачів-студентів проводився за шифрами спеціальностей, місця-

ми навчання, курсами й змістом інших полів записів БД ВЧ;

- ❖ контроль записів БД з метою перевірки коректності даних у всіх або частині цих записів (забезпечується контроль обов'язкової наявності значень у деяких полях записів БД і звірка на дублетність).

Необхідні для реалізації функцій АРМ ПЗЧ програми були написані мовою програмування CDS/ISIS Pascal.

АРМ ПЗЧ автоматизував процеси введення, редагування, зберігання, пошуку, перегляду, друку і видалення відомостей про читачів Бібліотеки та інформації в списках, призначених для зберігання переліків допустимих значень певних полів записів БД ВЧ. Він також надавав засоби для багаторазового використання одних і тих же номерів читацьких квитків для тимчасового запису студентів у Бібліотеку. В АРМ ПЗЧ було передбачено можливість друку читацьких квитків зі штриховими кодами на матричному принтері. З метою забезпечення конфіденційності інформації, яка зберігалася в БД ВЧ, до роботи з АРМ ПЗЧ допускалися тільки працівники пункту запису, зареєстровані адміністратором БД ВЧ у файлі санкціонування доступу. Для контролю за виконанням операцій введення і редагування відомостей про читачів у кожному записі БД ВЧ зберігалася інформація про співробітника Бібліотеки, котрий ввів або останнім відредагував цей запис. У процесі роботи користувач за бажанням міг отримувати коротку контекстно-залежну інформацію про можливості АРМ ПЗЧ. У ньому були передбачені засоби для відновлення загубленої або зіпсованої інформації у БД ВЧ і в списках з використанням резервних копій інформації, створених на гнучких магнітних дисках.

У БД ВЧ зберігалася необхідна для обслуговування інформація про читачів Бібліотеки.

Вищеописаний АРМ ПЗЧ у квітні 1995 р. почали використовувати на пункті запису НБУВ для обслуговування читачів-студентів. Робота з АРМ виконувалася на ПЕОМ з 286 мікропроцесором (об'єм оперативної пам'яті 640 Кб, вінчестер об'ємом 40 Мб). Спочатку в квітні-серпні співробітники пункту запису ввели з карток реєстрації читачів у БД ВЧ відомості про всіх студентів, котрі були читачами НБУВ на 1 вересня 1995 р., і відтоді всі операції з обслуговування читачів-студентів (їх запис у Бібліотеку, статистичний аналіз відомостей про них, продовження термінів дії та видача дублікатів загублених читацьких квитків) виконувалися в автоматизованому режимі. Після його впровадження в експлуатацію відпала необхідність ведення контрольних реєстраційних книг і щоденної статистики. У 1995 і 1996 рр. за до-

² Бродовский А. И. Программные средства, расширяющие возможности ППП CDS/ISIS, и их применение для автоматизации библиотечно-информационных процессов в ГПНТБ России // Научн. и техн. б-ки. — 1995. — № 2. — С. 24—34.

помогою АРМ ПЗЧ було проведено перереєстрацію читачів-студентів. До 24 лютого 1998 р. у БД ВЧ було введено інформацію про 21 тис. читачів-студентів.

Розробка і використання АРМ ПЗЧ дали змогу автоматизувати всі основні операції, що виконувалися на пункті запису НБУВ. Однак через слабе технічне забезпечення АРМ ПЗЧ (відсутність принтера і використання ПЕОМ з 286 мікропроцесором, об'ємом оперативної пам'яті 640 Кб і вінчестером об'ємом 40 Мб) в автоматизованому режимі обслуговувалися тільки читачі-студенти, а не всі категорії читачів; не було вирішено питання друку читацьких квитків зі штриховими кодами. Співробітники пункту запису оформляли картонні читацькі квитки вручну; використання неякісних гнучких магнітних дисків для резервного копіювання інформації із БД ВЧ спричинило великі витрати часу на створення резервних копій і не забезпечувало необхідної надійності збереження інформації.

При експлуатації АРМ ПЗЧ на пункті запису НБУВ було виявлено ряд недоліків технологій обслуговування читачів. Так багаторазове використання одних і тих же номерів читацьких квитків для тимчасового запису студентів у Бібліотеку приводило до того, що внаслідок допущених співробітниками пункту запису помилок читацькі квитки з одним і тим же номером видавалися декільком студентам і були дійсними одночасно. Це спричинювало проведення контролю на дублетність за номерами читацьких квитків і заміну номерів у читачів, котрі мають номери-дублі. Крім того, шифри спеціальностей читачів не відповідали Рубриктору НБУВ.

Ці недоліки були усунені у ході створення і впровадження в експлуатацію в НБУВ нового програмно-технічного комплексу пункту запису читачів (ПТК ПЗЧ). Він розроблений на основі АРМ ПЗЧ у 1997 р. і використовується з 24 лютого 1998 р. (працює в середовищі операційної системи Windows 95 на ПЕОМ Pentium-166 з оперативною пам'яттю об'ємом 16 Мб, вінчестером об'ємом 1.6 Гб, пристроєм для роботи з ZIP-дисками і спеціалізованою платою обробки відеосигналів замість стандартної відеоплати). До складу технічного забезпечення ПТК ПЗЧ входять відеокамера ф. DataCard (США) й електронний спалах Portaflash 336V з функцією синхронізації від відеокамери, які застосовуються в ПТК ПЗЧ для фотографування читачів. Друк пластикових квитків з фотографіями читачів і з штриховими кодами з наступним нанесенням прозорого захисного покриття здійснюється на спеціалізованому термопринтері ImageCard III ф. DataCard.

ПТК ПЗЧ призначений для введення, редагування, контролю, вилучення, зберігання, пошуку, перегляду, друку і статистичної обробки відомостей про читачів НБУВ, котрі мають постійні читацькі квитки (як нові пластикові, так і старі картонні), й інформації в списках, необхідних для зберігання переліків допустимих значень певних полів записів БД ВЧ, а також для друку пластикових читацьких квитків. При впровадженні ПТК ПЗЧ в експлуатацію БД ВЧ із АРМ ПЗЧ, яким обслуговувалися раніше, з інформацією про читачів-студентів було перенесено в ПТК ПЗЧ з метою подальшого використання при виконанні операцій.

Поряд з ІПС CDS/ISIS/M (версія 3.0 для операційної системи MS-DOS), системою NEURISKO і розробленими у ДПНТБ Росії програмними засобами для забезпечення розробки та функціонування ПТК ПЗЧ застосовується пакет прикладних програм (ППП) QuikWorks Capture Software ф. DataCard, програма Fangogn для конвертування текстових файлів у файли стандартного формату ISO 2709 і розроблена у ф. ТОП-Сервіс-Системс (м. Київ) програма імпорту даних з текстового файла в PPP QuikWorks Capture Software.

У процесі розробки ПТК ПЗЧ був модифікований старий АРМ ПЗЧ. У склад ПТК ПЗЧ входять цей модифікований АРМ ПЗЧ, PPP QuikWorks Capture Software і програма імпорту даних з текстового файла в PPP QuikWorks Capture Software. У процесі обслуговування читачів Бібліотеки (запис у Бібліотеку і перереєстрація з видачею пластикових читацьких квитків, продовження термінів дії цих квитків та видача дублікатів втрачених квитків) у ПТК ПЗЧ по чергово працюють АРМ ПЗЧ і PPP QuikWorks Capture Software.

ППП QuikWorks Capture Software працює в середовищі операційної системи Windows і забезпечує³:

- ❖ графічний інтерфейс користувача;
- ❖ відкриту архітектуру, що забезпечує можливість інтеграції в локальні та глобальні мережі (Novell NetWare, Vines, LANtastic, LanManager, 3Com та ін., підтримуючі протоколи NetBIOS або TCP/IP);
- ❖ підтримку БД MS Access, DB2, Oracle, dBase III&IV, Informix, FoxPro, MS SQL, Natural Adabase, Paradox, Sybase та ін., що відповідають стандарту ODBC;
- ❖ розробку, зберігання і вилучення дизайнів карток;
- ❖ підтримку різних шрифтів, 256 фонових та 20 текстових кольорів;

³ QuikWorks Image Capture Station. System Administrator's Guide/DataCard. — Part No. 526456-003. — Minneapolis, 1996.

- ❖ фотографування власників карток і друк на термопринтерах ф. DataCard пластикових карток необхідного дизайну з фотографіями власників;
- ❖ попередній перегляд до друку карток та фотографій;
- ❖ масштабування фотографій;
- ❖ імпорт / експорт текстових і графічних даних форматів BMP (Windows), DCX (Sun Raster), DIB, EPS (Postscript), GIF, PCX, PICT, TARGA, TIFF, WMF (Windows);
- ❖ друк на пластикових картках різних типів штрихових кодів (UPC-A, UPC-E, EAN / JAN-13, EAN/JAN-8, Code 39, Extended Code 39, Codabar, Code 93, Extended Code 93, MSI Plessey, Code 128, Interleaved 2 of 5, UCC-128, Zip + 4 Postnet, PDF417).

ППП QuikWorks Capture Software використовується у ПТК ПЗЧ для фотографування читачів, формування, попереднього перегляду та друку пластикових читацьких квитків.

У зв'язку з тим, що ІПС CDS/ISIS не відповідає стандарту ODBC, для забезпечення стиковки в ПТК ПЗЧ АРМ ПЗЧ і пакету QuikWorks Capture Software було розроблено програму імпорту даних з текстового файлу в ППП QuikWorks Capture Software.

Розглянемо основні відмінності ПТК ПЗЧ від старого АРМ ПЗЧ.

Завдяки технічному забезпеченню, що застосовується у ПТК ПЗЧ, у НБУВ організовано автоматизоване обслуговування всіх категорій читачів, які при записі в Бібліотеку отримують постійні пластикові читацькі квитки, а не тільки читачів-студентів.

Робота ПТК ПЗЧ здійснюється в середовищі операційної системи Windows. (АРМ ПЗЧ працював у середовищі операційної системи MS-DOS). У ньому автоматично за наростанням формуються номери читацьких квитків, які забезпечують однозначну ідентифікацію читачів у БД ВЧ і в Бібліотеці. При роботі з АРМ ПЗЧ номери читацьких квитків вводили в записи БД ВЧ співробітники пункту запису. Автоматичне формування номерів читацьких квитків дозволило уникнути помилок, пов'язаних з видачею кільком читачам квитків з номерами, що збігаються. У ході роботи з ПТК ПЗЧ використовуються шифри спеціальностей читачів, які відповідають Рубриктору НБУВ.

У ПТК ПЗЧ забезпечується друк пластикових читацьких квитків з фотографіями власників і з штриховими кодами. В процесі розробки ПТК ПЗЧ співробітники НБУВ і ф. ТОП-Сервіс-Системс розробили і керівники НБУВ затвердили дизайн нового пластикового читацького квитка. Читацькі квитки друкуються на пластикових картках, на яких заздалегідь

при їх виготовленні нанесені назва «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського», її емблема і слова «Читацький квиток №». Усі інші необхідні для друку пластикового квитка відомості про читача (номер читацького квитка, категорія, шифр спеціальності, прізвище, ім'я і по батькові читача, рік запису в Бібліотеку і для студентів та іноземних громадян дата, до якої читач записаний у Бібліотеку) вводяться в БД ВЧ співробітником пункту запису при допомозі АРМ ПЗЧ, котрий натискує на клавіатурі клавішу з буквою «Д» (Друк) після введення або редагування відомостей про читача в середовищі АРМ ПЗЧ. У разі натискування цієї клавіші автоматично створюється текстовий файл з інформацією із БД ВЧ, необхідною для друку читацького квитка.

Відомості про читача в текстовий файл записуються українською мовою і кодуються згідно зі стандартом України «РСТ УРСР 2018-91. Системи обробки інформації. Кодування символів української абетки 8-бітовими кодами». Після створення цього текстового файлу програма імпорту забезпечує активізацію ППП QuikWorks Capture Software та передачу в цей ППП необхідних для друку квитка відомостей про читача. За допомогою ППП QuikWorks Capture Software співробітник Бібліотеки, котрий працює з ПТК ПЗЧ, фотографує читача та перевіряє на екрані монітора сформований цим пакетом програм читацький квиток. Можливість попереднього перегляду до друку сформованого пакетом QuikWorks Capture Software читацького квитка дає змогу перевірити якість фотографії читача і наявність помилок в інформації, введеній за допомогою АРМ ПЗЧ. Коли необхідно, співробітник Бібліотеки виправляє помилки у відомостях про читача у БД ВЧ або повторно фотографує його. Якщо помилок у відомостях на читацькому квитку нема, якість фотографії читача задовільна, квиток друкують на термопринтері ImageCard III. Підкреслимо, термопринтер ImageCard III забезпечує якісний друк на читацькому квитку відомостей про читача Бібліотеки, переданих із БД ВЧ, його кольорової фотографії та штрихового коду 128, а також наступне нанесення на пластикову картку прозорого захисного покриття. У штриховому коді кодується номер читацького квитка, що однозначно ідентифікує читача.

Код 128 є штриховим кодом з високою щільністю, контролепридатністю, невисокими вимогами до точності друку і рекомендується як найперспективніший штриховий код для систем автоматичної ідентифікації нормативним документом України «КНД 50-051-95. Коди і кодування інформації. Штрихове кодування. Вибір і застосування штрихових кодів. Основні

положення». Штриховий код друкується згідно з вимогами, викладеними у стандартах України «ДСТУ 3359-96. Коди та кодування інформації. Штрихове кодування. Маркування об'єктів ідентифікації. Якість друку штрих-кодових позначок. Загальні технічні вимоги та методи контролю» і «ДСТУ 3145-95. Коди та кодування інформації. Штрихове кодування. Загальні вимоги». Штриховий код розташовується на читацькому квитку таким чином, щоб його було зручно зчитувати як за допомогою контактного сканера штрих-кодів, так і за допомогою щілинного зчитувача штрих-кодів. Після фотографування файл з фотографією читача зберігається на вінчестері для його подальшого використання, а резервна копія цього файла автоматично записується на ZIP-диск. При роботі з АРМ ПЗЧ читачам видавалися картонні читацькі квитки без штрих-кодів, які виписувалися співробітниками пункту запису вручну. На ці читацькі квитки приклеювалися фотографії читачів, принесені ними в Бібліотеку.

З метою забезпечення відновлення втраченої або зіпсованої інформації у ПТК ПЗЧ використовуються ZIP-диски і пристрої для роботи з ними. Для цього періодично на ZIP-дисках створюються повні копії БД ВЧ і списків, призначених для зберігання переліків допустимих значень певних полів записів БД ВЧ. У процесі експлуатації ПТК ПЗЧ виконується автоматичне копіювання на ZIP-диск введених і відредагованих відомостей про окремих читачів Бібліотеки. Ці відомості записуються на ZIP-диск удва текстових файли. В один текстовий файл записуються заново введені відомості про читачів, а в другий — відредаговані відомості про читачів. Ці текстові файли створюються у форматі, що є вхідним для програми конвертування Fangorn. У разі псування або втрати відомостей про читачів виконується відновлення БД ВЧ з повної її копії. За допомогою програми Fangorn текстові файли із заново введеними відомостями про читачів і з відредагованими відомостями про читачів, що були створені відразу після повного копіювання БД ВЧ і оновлені в міру необхідності, конвертуються у файли формату ISO 2709. Інформація з отриманих внаслідок конвертації файлів імпортується в БД ВЧ, яка була відновлена з повної її копії. В АРМ ПЗЧ для резервного копіювання інформації використовувалися гнучкі магнітні диски, що не забезпечували надійного зберігання інформації із БД ВЧ. Засоби ПТК ПЗЧ для відновлення втраченої або зіпсованої інформації мають важливе значення у зв'язку з великим обсягом БД ВЧ і списків.

Для запобігання видачі одному читачеві кількох читацьких квитків з різними номерами і ви-

ключення багаторазового введення у БД ВЧ відомостей про одного читача при введенні і редагуванні інформації у ПТК ПЗЧ автоматично виконується контроль БД ВЧ на дублетність.

У ПТК ПЗЧ забезпечується контроль за несанкціонованим видаленням інформації із БД ВЧ.

З метою забезпечення цілісності БД ВЧ і файлів з фотографіями читачів для ПТК ПЗЧ розроблено ряд програм-утиліт.

Нині БД ВЧ ПТК ПЗЧ містить 72 тис. записів з відомостями про читачів НБУВ.

Розробка і впровадження в експлуатацію на пункті запису ПТК ПЗЧ дали змогу автоматизувати всі операції, пов'язані з веденням БД ВЧ, що містить відомості про читачів, які мають постійні квитки, і друком пластикових квитків. Разом з тим, нарівні з постійними читацькими квитками в НБУВ певним категоріям читачів видаються тимчасові читацькі квитки. Кожен читач Бібліотеки може мати тільки один постійний або тимчасовий читацький квиток. Крім того, на пункті запису НБУВ є картотека читачів-порушників, які позбавлені права користування Бібліотекою. Для автоматизації виконання операцій, пов'язаних з видачею тимчасових читацьких квитків і перевіркою наявності в читача, що записується, раніше виданого постійного або тимчасового квитка, а також перевіркою наявності цього читача в картотечі порушників у листопаді 1998 р. на базі АРМ ПЗЧ, що раніше використовувався, був розроблений і впроваджений в експлуатацію інтегрований АРМ (ІАРМ) ПЗЧ. ІАРМ ПЗЧ реалізовано на ПЕОМ у середовищі операційної системи MS-DOS. Для реалізації ІАРМ ПЗЧ використано ІПС CDS/ISIS, систему NEURISKO, програму конвертування Fangorn і розроблені у ДПНТБ Росії програмні засоби. Необхідне для реалізації функцій ІАРМ ПЗЧ програмне забезпечення написано мовою програмування CDS/ISIS Pascal. ІАРМ ПЗЧ експлуатується на ПЕОМ з 486 мікропроцесором, об'ємом оперативної пам'яті 8 Мб і вінчестером об'ємом 500 Мб. ІАРМ ПЗЧ розроблено для використання в повсякденній роботі співробітниками пункту запису читачів.

ІАРМ ПЗЧ працює з об'єднаною БД (ОБД) ВЧ, яка включає відомості про читачів НБУВ, що мають постійні та тимчасові квитки, і про читачів-порушників. Відомості про читачів НБУВ, котрі мають постійні читацькі квитки, передаються в цей ІАРМ із ПТК ПЗЧ.

ІАРМ ПЗЧ забезпечує виконання всіх основних функцій, які виконувались в АРМ ПЗЧ, у ньому передбачено автоматичне формування за вказівкою користувача списку вільних но-

мерів тимчасових читацьких квитків та автоматичне вилучення із ОБД ВЧ за вказівкою користувача відомостей про читачів, термін дії тимчасових читацьких квитків котрих закінчився на певну дату.

ІАРМ ПЗЧ орієнтовано на роботу користувачів-непрограмістів і тому має простий інтерфейс і забезпечує реалізацію великої кількості інформаційно-довідкових функцій; містить систему контекстної допомоги, що дозволяє користувачеві натисканням клавіш <Alt>-<F1> у будь-який момент часу отримати у вікні в лівому верхньому кутку екрана монітора фрагмент інструкції, пов'язаний з поточним режимом роботи ІАРМ ПЗЧ. При введенні й редагуванні певного поля запису ОБД ВЧ натисканням клавіші <F1> можна отримати інформацію про те, які відомості про читача вводяться в дане поле запису. В усіх режимах роботи ІАРМ ПЗЧ у нижніх рядках екрана монітора виводиться коротка інформація про доступні в конкретний момент часу операції і про те, які клавіші на клавіатурі необхідно натискати для виконання цих операцій.

При записі в Бібліотеку після оформлення читачем картки реєстрації читача співробітники пункту запису за допомогою ІАРМ ПЗЧ перевіряють наявність у читача, який записується, раніше виданих постійних або тимчасових читацьких квитків. У разі наявності у ОБД ВЧ запису з відомостями про читача, що записується, співробітник Бібліотеки перевіряє у відповідному полі знайденого запису наявність інформації про номер наказу про виключення з Бібліотеки. Тільки після виконання цих перевірок співробітник пункту запису оформляє постійний або тимчасовий читацький квиток. Цей ІАРМ ПЗЧ також використовується співробітниками Бібліотеки для оформлення читачам разових перепусток у разі, коли читач забув взяти з собою в Бібліотеку свій постійний або тимчасовий читацький квиток. Для пошуку й перегляду відомостей про читачів Бібліотеки використовується система NEURISKO. В процесі пошуку в ОБД ВЧ відомостей про читачів співробітники Бібліотеки не вводять пошукові терміни з клавіатури, а вибирають їх безпосередньо із словника термінів бази даних з вказівкою полів записів, у яких терміни мають знаходитися. Такий підхід забезпечує велику швидкість виконання операції пошуку і уне-

можливіє помилки при введенні пошукових термінів з клавіатури. Найчастіше пошук виконується за прізвищем, ініціалами й роком народження читача, що записується. Поряд з цим можна виконувати й пошук за іншими даними, які зберігаються в полях записів ОБД ВЧ.

Особливе значення для забезпечення цілісності інформації в ОБД ВЧ мають засоби ІАРМ ПЗЧ для відновлення втраченої або зіпсованої інформації у ОБД ПЗЧ. Ці засоби мають важливе значення в зв'язку з великим обсягом ОБД ВЧ. Нині ОБД ВЧ ІАРМ ПЗЧ містить 80 тис. записів з відомостями про читачів НБУВ. Засоби для відновлення втраченої або зіпсованої інформації дають змогу копіювати на гнучкі магнітні диски із ОБД ВЧ введені при допомозі ІАРМ ПЗЧ відомості про всіх читачів, котрі мають тимчасові читацькі квитки, і про читачів-порушників, а також списки допустимих значень певних полів записів ОБД ВЧ. Ці засоби дають можливість копіювання на гнучкий магнітний диск відомостей про окремих читачів Бібліотеки в процесі введення або редагування цих відомостей. Наявність гнучких магнітних дисків з зазначеними копіями дозволяє відновити інформацію у ОБД ВЧ і в списках у разі псування або втрати цієї інформації. Однак потрібно вказати на низьку надійність резервних копій інформації, створених на гнучких магнітних дисках.

Засоби статистичного аналізу ІАРМ ПЗЧ дають змогу формувати статистичні розподіли відомостей про читачів Бібліотеки за значеннями полів записів ОБД ВЧ. Результати статистичного аналізу використовуються при вивченні контингенту читачів НБУВ з метою підвищення ефективності роботи Бібліотеки.

Використання ПТК ПЗЧ та ІАРМ ПЗЧ на пункті запису читачів дозволяє скоротити час і підвищити ефективність виконання основних технологічних операцій при записі читачів у Бібліотеку, в процесі їх перереєстрації та видачі дублікатів втрачених читацьких квитків. Наповнення ОБД ВЧ відомостями про всіх читачів НБУВ дасть змогу в майбутньому перейти до розробки і впровадження у Бібліотеці підсистеми книговидачі, яка працюватиме з електронним каталогом та ОБД ВЧ і забезпечить істотне підвищення ефективності обслуговування читачів.

Проанализированы аспекты автоматизации информационно-библиотечных технологий на пункте записи читателей (ПЗЧ) Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского (НБУВ) на протяжении 1995—2001 гг. Рассматриваются возможности, преимущества и недостатки автоматизированных информационных систем (АИС), разработанных в эти годы и введенных в эксплуатацию на ПЗЧ, а также информационных и программных средств, использующихся в процессе создания этих АИС. Внедрение АИС дало возможность существенно повысить эффективность обслуживания читателей на ПЗЧ НБУВ.

The automation technologies on readers registrations desk (RRD) of VNLU during 1995–2001 are analyzed. Possibilities, merits and limitations of automation information systems (AIS) are considered. Development of AIS gave the possibility to improve of readers services in VNLU.

Die Autorin analysiert Automatisierungsaspekte bibliothekarischen Technologien auf dem Punkt der Leseranmeldung in der Vernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine im Laufe von Jahren 1995–2001. Es werden auch die Möglichkeiten die Vorzüge und Mandel der automatisierten Informationssysteme und auch im Laufe diesen Jahren auf diesem Punkt erarbeiteten Software erforscht. Die Einführung dieses Systems ermöglicht die bessere Leserbetreuung auf dem Punkt der Leseranmeldung der Vernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine.

L'article analyse les aspects de l'automatisation des technologies bibliothéco-informatiques au service de l'inscription des lecteurs de la BNLU (1995–2001). Cet article offre une information sur les possibilités, les avantages et les défauts des systèmes informatiques automatisés (SIA) élaborés durant les années et mis en service ainsi que les moyens informatiques et de programme utilisés en processus de la création des SIA. La mise en service des SIA a donné la possibilité de perfectionner le service des lecteurs au poste de travail automatisé du service de l'inscription des lecteurs de la BNLU.

Інформація

19 лютого ц.р. відбулося чергове засідання методичного об'єднання бібліотек вищих навчальних закладів Києва. Крім інших, обговорювались і питання діяльності громадських професійних об'єднань — Асоціації бібліотек України (АБУ) та Української бібліотечної асоціації (УБА).

У своєму виступі відповідальний секретар АБУ Г. І. Солоіденко нагадала, що Асоціацію було утворено в 1992 році за ініціативою провідних бібліотек України — Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Державної наукової медичної бібліотеки, Наукової бібліотеки Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Центральної науково-технічної бібліотеки — як некомерційне добровільне об'єднання бібліотек різного підпорядкування.

Доповідачка ознайомила присутніх з основними напрямками діяльності Асоціації сьогодні, зі змінами у складі Ради, комітетах і секціях; з планами роботи на поточний рік і на перспективу, а також повідомила, що найближчим часом буде створено сторінку АБУ на Інтернет-вузлі НБУВ, інформація про її діяльність також вмішуватиметься в професійному часописі «Бібліотечна планета». Відповідальний секретар широ привітала нових членів Асоціації, вручила їм свідоцтва про прийняття до цієї організації, подарувала ряд видань НБУВ та енциклопедію «Хто є хто в економіці, культурі, науці: Київ та регіони».

Про роботу іншого професійного громадського об'єднання — УБА — проінформував її

Президент В. Г. Дригайло (директор НТБ НТУУ «КПІ»). Василь Герасимович ознайомив членів секції зі статутом Асоціації, структурою, керівним складом, складом постійно діючих комісій і секцій, умовами вступу, зупинився на зв'язках Асоціації з аналогічними об'єднаннями за кордоном, повідомив, зокрема, що найближчим часом буде підписано спільну Угоду про співробітництво з Білоруською бібліотечною асоціацією (президент — П. М. Лапо, директор фундаментальної бібліотеки Білоруського державного університету), яка є членом ІФЛА та засновником єдиного в країні професійного часопису «Бібліотечний світ». В. Г. Дригайло нагадав, що Асоціація стимулює творчу активність її членів, підтримує бібліотечних спеціалістів і щорічно нагороджує найактивніших з них Почесними відзнаками Асоціації. Діяльність Асоціації висвітлюється у щомісячному інформаційному листку «Бібліотекар України».

Вузивська секція відзначила, що сьогодні в Україні паралельно працюють два професійних об'єднання. Однак мета і завдання у них єдині, більшість з яких легше вирішувати спільними зусиллями.

Присутні виявили своє бажання і надалі плідно співпрацювати з Асоціаціями.

*Л. Г. Дружиніна,
головний бібліотекар НБ
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Ніна Рева, Лариса Рева

Бібліограф Олена Павлівна Довгопола

Олена Павлівна Довгопола (6.09.1927 — 1.01.2001) — відомий український бібліограф, книгознавець, активний діяч української культури, к. с.-г. н., професор. Народилася вона в Харкові в родині службовців.

Після закінчення школи в 1947 р. вступила до Харківського сільськогосподарського інституту. На другому курсі екстерном склала іспити за третій курс і вже в березні 1951 р. одержала диплом з відзнакою про закінчення агрономічного факультету за фахом «Селекція і насінництво», а також рекомендацію Вченої ради інституту про вступ до аспірантури, яку і закінчила в 1956 р. та стала викладати «Основи сільськогосподарського виробництва» в Харківському бібліотечному інституті, зосереджуючи творчі зусилля на загальній та галузевій бібліографії.

Уперше в СРСР вона видає посібник для студентів бібліотечних факультетів «Бібліографія сільськогосподарської літератури» (1959). 1964 р. їй було присвоєно наукове звання доцента кафедри бібліографії.

Чоловіка Олени Павлівни переводять із Харкова до Києва, на роботу в Міністерство сільськогосподарства, а її саму — до Київської філії Харківського інституту культури доцентом кафедри бібліотечнознавства. Згодом філія стає самостійним вузом. Тут Олена Павлівна обіймає посаду доцента кафедри бібліографії, декана. Потім — професора кафедри галузевої бібліографії.

О. П. Довгопола — автор близько 180 наукових, науково- та навчально-методичних праць, присвячених питанням підготовки бібліотечних кадрів і вдосконалення навчального

процесу на бібліотечних факультетах, розвитку бібліотечної та інформаційно-бібліографічної справи, створенню навчальних підручників та посібників, історії сільськогосподарської книги й періодичних видань в Росії та Україні, історії і теорії бібліографії, сільськогосподарської літератури, організації і методики бібліографічної роботи галузевих наукових і публічних бібліотек, поліпшенню бібліотечно-бібліографічного обслуговування працівників сільськогосподарства та вчених.

Вона з особливою повагою і любов'ю писала про один із найстаріших в Україні (заснований 1816 р.) Харківський сільськогосподарський інститут ім. В. В. Докучаєва, вихованкою якого була. Олена Павлівна писала про його викладачів і науковців: В. В. Докучаєва, О. Н. Соколовського, О. М. Можейка, М. К. Крупського, О. М. Грінченка, М. М. Кулешова, П. В. Будріна, Г. В. Пилипця, В. Я. Юр'єва, М. А. Ільїнську-Центилович, Л. М. Делоне, А. Д. Алексеєва, Ф. П. Мацкова, Т. Д. Страхова, В. Г. Аверіна, П. С. Пішемукі, Л. М. Клецького, Б. Г. Лазарева, Г. Г. Скробанського, П. Т. Медведєва, Д. І. Сарану та ін., а потім — і про досягнення своїх однокурсників — акад. І. І. Лукінова, Г. Ф. Наумова, Б. Ф. Остапенка, Б. П. Гур'єва, В. С. Цибулька, Б. М. Литвинова, В. С. Кочеткова, А. М. Лук'янченка, В. В. Милого, які стали професорами та заслуженими діячами науки і вищої школи, ректорами сільськогосподарських вузів, директорами науково-дослідних інститутів, деканами. В колі її наукових зацікавлень були праці вчених Української сільськогосподарської академії, багатьох сільськогосподарських інститутів України, які проводили

Рева Ніна Максимівна, к. філол. н., професор,
Рева Лариса Григорівна, к. філол. н., н. с. НБУВ.

© Рева Н. М., 2002
© Рева Л. Г., 2002

бібліографічну роботу. Допомогала також у налагодженні роботи Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української аграрної академії наук.

Олена Павлівна була редактором і рецензентом ряду монографій, збірок бібліографічних праць, підручників, посібників, статей, у т. ч. монографій: Корнейчик И. И. «Украинские революционные демократы и библиография»; Коршунов О. П. «Проблемы общей теории библиографии»; Барсук А. И. «Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин»; збірки «Библиотека и научно-технический прогресс» та ін., а також була опонентом дисертацій і давала відгуки на них.

Олена Павлівна постійно підтримувала творчі контакти з колегами з інститутів культури України, Росії, Білорусі, з бібліографами провідних бібліотек, котрі працювали в галузі сільського господарства. Серед них були й її вихованці.

Майже 25 років О. П. Довгопола була активним членом Бібліотечної комісії та Вищої навчально-методичної ради Міністерства культури СРСР, головою навчально-методичної ради і членом Ученої ради бібліотечного факультету Київського державного інституту культури, в останні роки діяльності — членом Ученої ради Київського національного університету культури і мистецтв і понад 20 років — членом Комісії з підготовки бібліотечних кадрів Міністерства культури України. Очолювала в інституті культури Комітет соціального захисту професорсько-викладацького складу і студентів. Енергійно виступала проти руйнівних перетворень у навчальному процесі, проти фактичного згорання бібліотечного факультету, проти введення невластивих цьому навчальному закладу спеціалізацій, закриття кафедр історії України, руйнування творчих здобутків колективу в створенні змістовних національних програм і впровадження часто безглузких шоу та хіт-парадів.

Її лекції були взірцем змістовності, бездоганної логічної послідовності, розкнутості мислення і глибини знань.

Основні праці О. П. Довгополої:

1. Формирование хозяйственно-биологических свойств гибридов озимой пшеницы от прямых и обратных скрещиваний при разных сроках посева: Автореф. дис. — Х.: Харьк. с.-х. ин-т им. В. В. Докучаева, 1956. — 14 с.

2. Рекомендаційно-бібліографічні видання бібліотек України з питань сільського господарства (1950—1956) // Учені зап. (Харк. держ. бібл. ін-т), 1957. — Вип. III. — С. 239—256.

3. Об отражении принципа зональности в

рекомендательной сельскохозяйственной библиографии // Сов. библиогр. — 1958. — Вып. 49. — С. 45—52.

4. Бібліографія радянських сільськогосподарських журналів: Учб.-метод. посібник для студентів з курсу «Бібліографія с.-г. літератури». — Х.: ХДБІ, 1960. — 51 с.

5. Бібліографія дореволюційних сільськогосподарських журналів: Лекція з курсу «Бібліографія с.-г. літератури». — Х.: ХДБІ, 1961. — 34 с.

6. Рекомендательная библиография сельскохозяйственной литературы на Украине: Лекция для студ. по курсу «Библиография с.-х. литературы». — Х.: Изд-во Кн. палаты УССР, 1962. — 32 с.

7. Поточна загальносільськогосподарська науково-інформаційна бібліографія вітчизняної літератури // Бібліотекознавство та бібліогр. — 1965. — Вип. 2. — С. 5—16.

8. Общая библиография сельскохозяйственной литературы: Лекция по курсу «Библиография с.-х. литературы». — Х.: ХГИК, 1978. — 26 с.

9. Бібліографія — ключ до книжкових скарбів. — Книга. Читач. Сучасність: Зб. ст. — Х., 1971. — С. 81—104.

10. Бібліографія сільськогосподарської літератури: Учб. посібник для студентів бібл. фак. ін-тів культури. — Х.: Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1972. — 160 с.

11. Вдосконалювати діяльність органів науково-технічної інформації по сільському господарству в Українській РСР // Вісник с.-г. науки. — 1973. — № 9. — С. 111—112; (у співавт. з О. З. Беляковим).

12. Научная конференция по вопросам совершенствования библиотечно-библиографического обслуживания (Киев) // Сов. библиогр. — 1976. — № 4. — С. 91—98 (у співавт. з В. А. Бураном).

13. Справочно-информационное обслуживание управления сельскохозяйственным производством // Совершенствование информ. обеспечения упр. с.-х. производством в УССР // Укр. НИИТИ. — Обзор. информ. — К., 1976. — С. 34—44 (Сер. 19. Орг. и совершенствование работы служб НТИ и пропаганды).

14. Научно-техническая информация в сельском хозяйстве: Доп. Глав. упр. внеш. и сред. с.-х. образ. МСХ СССР в качестве учеб. пособия для студентов с.-х. вузов. — М.: Колос, 1977. — 176 с. (у співавт. з О. С. Завадським, М. І. Беляковим, Н. М. Петровою).

15. Справочно-информационное обслуживание управления сельскохозяйственным производством // Информ. обеспечение с.-х. производ. / Укр. НИИТИ. — Обзор. информ. —

К., 1977. — С. 33—40 (Сер. 36. — Экон., планир. и орг. с.-х. производ.)

16. Українська радянська бібліографія: Доп. М-вом культури УРСР як навч. посібник для студ. ін-тів культури (За ред. Ф. К. Сарани і Д. Д. Тараманова). — К.: Вища шк., 1980. — 263 с. (у співавт. з І. О. Вовченко, Н. Ф. Королевич, В. Д. Масленниковою, С. В. Сороковською).

17. Опирайтесь на практику: О библиогр. подготовке кадров // Сов. библиогр. — 1981. — № 6. — С. 39—44.

18. Бібліографія: Загальний курс. Доп. МВССО УРСР як навч. посібник для учнів культ.-освітніх училищ. — К.: Вища шк., 1984. — 215 с.

19. Развитие библиографоведения в УССР: Некоторые итоги и задачи. — Роль библиотек в современном мире: Тез. докл. на Междунар. науч. конф. Ч.1.: Роль библиотек в социальном и культурном развитии общества. — К., 10—13 окт., 1989. (ЦНБ АН УССР. — К., 1989. — С. 17—20).

20. Не забывать читателя: Проблемы высшего библиотечного образования // Сов. библиогр. — 1990. — № 3. — С. 45—47.

21. Современное состояние и основные направления совершенствования подготовки кадров для библиотек в Украинской ССР: Докл. на 57-й сессии и Ген. ассамблее ИФЛА. — М., 1991. — 8 с. (у співавт. з В. С. Бабичем, В. С. Пашковою).

22. Там само (англ., франц. мовами). — М., 1991. — 8 с. (у співавт.).

23. Библиография сельскохозяйственной литературы. — Х.: ХГБИ, 1963. — 18 с.

24. Библиография сельскохозяйственной литературы: Темат. план курса для студ.-заочн. библ. фак. — Х.: ХГИК, 1965. — 9 с.

25. Бібліографія: Заг. курс: Темат. план для студ. библ. фак. — К.: КДІК, 1973. — 25 с.

26. Бібліографія: Заг. курс: Метод. розробки для студ. библ. фак. — К.: КДІК, 1975. — 29 с.

27. Организация текущего контроля успеваемости студентов: Метод. указания. — К.: КГИК, 1977. — 22 с.

28. Методические указания по подготовке и написанию курсовых и дипломных работ по общему и отраслевому библиографоведению. — К.: КГИК, 1980. — 34 с. (у співавт.).

29. Методические указания и типовая программа непрерывной практической подготовки студентов по специальности 2113 «Библиотечное ведение и библиография, рассчитанная на весь период обучения в вузе». — К.: КГИК, 1980. — 55 с. (у співавт.).

30. Библиография сельскохозяйственной литературы: Программа для институтов культуры, педагогических вузов и университетов. — М.: МГИК; КГИК, 1981. — 21 с. — 2-е вид. — 1987. — 23 с. (у співавт.).

31. Организация сквозной практической подготовки студентов: Метод. рекомендации. — К.: КГИК, 1981. — 42 с. (у співавт.).

32. Библиография сельскохозяйственной литературы: Метод. разработка для студ. библ. фак. всех специализ. и форм обучения. — К.: КГИК, 1983. — 44 с. (у співавт. з В. С. Пашковою).

33. Методичні рекомендації по комплектуванню бібліографічними посібниками з с.-г. ДІФ ЦБС та підвищенню ефективності їх використання. — К.: КДІК; ДРБ УРСР, 1983. — 26 с. (у співавт.).

34. Бібліографія сільськогосподарської літератури: Програма вузької спеціаліз. для библ. відділів культ.-освітніх училищ УРСР (Міністерство культури УРСР: Наук. метод. каб. по учб. закладах мистецтв і культури). — К.: ДОЛК УРСР, 1985. — 13 с. (у співавт. з Н. П. Руденко).

35. Книговедение и история сельскохозяйственной книги: Метод. разработки для студ. специализ. «Библиотечное ведение и библиогр. сельскохозяйственной литературы» стац. и заоч. форм обучения. — К.: КГИК, 1985. — 28 с. (у співавт. з В. С. Пашковою).

36. Методические указания к выполнению дипломной работы: В помощь самостоятельной работе студ. библ. фак. всех специализ. и форм обучения. — К.: КГИК, 1987. — 27 с. (у співавт.).

37. Библиография сельскохозяйственной литературы: Метод. рекомендации в помощь самостоятельной работе студ. библ. фак. всех специализ. и форм обучения. — К.: КГИК, 1988. — 88 с. (у співавт. з В. С. Пашковою).

38. Методические рекомендации по составлению рекомендательных библиографических пособий сельскохозяйственной тематики. — К.: ГРБ УРСР, КГИК, 1988. — 20 с. (у співавт. з В. В. Патокою).

39. Бібліографія сільськогосподарської літератури: Методичні рекомендації на допомогу самостійній роботі студ.-заочн. библ. фак. — К.: КДІК, 1989. — 40 с. (у співавт. з В. С. Пашковою).

Автори висловлюють щире подяку Григорію Ігнатовичу Довгополу за сприяння і допомогу при підготовці цього матеріалу до видання.

Алла Соляник

**Аналітичний огляд змісту бібліотекознавчих розділів
«Вісника Харківської державної академії культури» (1999—2002)**

У 1999 р. під назвою «Вісник Харківської державної академії культури. Серія «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика» відновлено видання фахової наукової збірки, яка протягом трьох десятиліть (з 1964 по 1992 рр.) виходила на базі Харківського державного інституту культури (нині — академії культури) і була відома бібліотекознавчій спільноті як республіканський міжвідомчий науково-методичний збірник «Бібліотекознавство і бібліографія». На цей час вийшло в світ шість випусків «Вісника ХДАК». Кожний черговий випуск стимулює надходження до редакційної колегії все більшої кількості рукописів від науковців та практиків документно-комунікаційної сфери. Серед авторів статей як маститі корифеї — представники не лише харківської, але й київської, московської, рівненської наукових та освітянських бібліотекознавчих шкіл, так і молоді науковці, аспіранти, для яких публікація на сторінках «Вісника» — перший крок у науку.

Змістовне розмаїття матеріалів збірки, присвячених актуальним проблемам теорії та практики функціонування складових системи соціальних комунікацій суспільства, сприяє активізації інтеграційних процесів у документно-комунікаційній сфері, взаємозбагаченню і взаємовикористанню накопичених фахівцями знань та досвіду, генерації нових ідей. Серед найпопулярніших тематичних рубрик збірки: «Бібліотекознавство», «Документознавство», «Інформатика», «Бібліотечно-інформаційна освіта», які з випуску в випуск, традиційно повторюючись та збільшуючись за обсягом, стали своєрідною трибуною апробації результатів науково-методичних розвідок працівників різних документно-інформаційних структур. Не випадково постановами ВАК України від 8 червня 1999 р. та 9 лютого 2000 р. «Вісник ХДАК» затверджено як фахове видання з історичних та педагогічних наук.

П'ять випусків збірки містять понад 130 статей, з них 26% присвячено проблемам бібліотекознавства та бібліографознавства, 23% — питанням документознавства та інформатики, 18% — бібліотечно-інформаційній та культурологічній освіті.

Соляник А. А., к. п. н., доцент кафедри книгознавства та фонтознавства Харківської державної академії культури.

Інші стосуються питань музеєзнавства, історіографії України, висвітлюють найцікавіші аспекти теорії та історії культури.

Перший випуск збірки наукових праць редакція відкриває статтею ректора ХДАК проф. В. Шейка та декана факультету бібліотекознавства та інформатики проф. Н. Кушнарєнко — «Відродження фахової збірки на новій інформаційній основі», де висвітлено історію, принципів засади та проблематику видання, обґрунтовано стратегічні напрями його розвитку на перспективу, які нині виправдовуються. Цей випуск цінний перш за все статтями вітчизняних корифеїв — В. Ільганаєвої, С. Кулєшова, Н. Кушнарєнко, М. Сенченка, М. Слободяника, Г. Швецової-Водки, які піднімають на сторінках збірки принципові теоретико-методологічні питання перспектив розвитку документно-комунікаційної сфери в умовах інформатизації, аналізують сучасні підходи до визначення, функцій і концепцій документа як провідного засобу соціальних комунікацій.

Інноваційним змістовним навантаженням характеризуються публікації молодих науковців — В. Маркової «Культурологічна рецепція бібліотечного обслуговування етнічних меншин», О. Кобєлева «Бібліометрія — один із шляхів оптимізації бібліотекознавчих досліджень», С. Сищенко «Еволюція уявлень про книгознавство як наукову дисципліну». Значний обсяг випуску займають статті з проблем прикладної інформатики, в яких з системних позицій розглянуто роль і місце Інтернет (Б. Смолянський), автоматизованих бібліотечних технологій (І. Фоменко) та баз даних (Л. Філіпова) у розвитку сучасної світової інформаційної інфраструктури.

Другий випуск «Вісника» відкриває стаття Ю. Столярова «Соціальні комунікації: розвиток в інформаційному просторі», де узагальнено перший досвід класифікації соціальних інституцій з документознавчих позицій, розкрито сутність закону документаційного забезпечення соціальних комунікацій, що посилює життєздатність документаційної парадигми розвитку бібліотечної галузі.

У розділі «Інформатика» привертає увагу стаття В. Ільганаєвої «Еволюція технологічної та цільової бази інформаційного менеджменту», де роз-

© Соляник А. А., 2002

криті сутність і значення феномену управління інформацією, охарактеризовані основні етапи інформаційного менеджменту в контексті уявлень про інформаційну взаємодію у суспільстві, змін інформаційних технологій і завдань управління інформацією на різних рівнях організаційних систем.

Низка статей цього випуску присвячена висвітленню корисного для вітчизняних фахівців закордонного досвіду створення цифрових бібліотек (С. Арчакова), особливостей застосування автоматизованих технологій розповсюдження сільськогосподарської науково-технічної інформації (В. Дерлеменко), параметрів ефективності використання баз даних медико-біологічного профілю (Т. Жулід). Цікавими є матеріали, що знайомлять з результатами вивчення динаміки документного потоку з питань книгознавства та поліграфії в Україні за період з 1922 по 1996 рр. (С. Сищенко), вітчизняного документного потоку видань медичної тематики з 1918 по 1997 рр. (Т. Білякова), особливостей складу та структури краєзнавчого фонду наукових бібліотек України (І. Ганзя).

Розвитку бібліотекознавчої думки в Україні у 1920-ті рр. присвячена стаття Р. Драгана; комплексні проблеми формування бібліографознавства як наукової дисципліни у контексті внеску українських фахівців у розвиток бібліографознавчої думки розглядає Л. Глазунова.

Останній розділ випуску — «Бібліотечно-інформаційна та культурологічна освіта» містить як широкий погляд на сучасні проблеми та системну ієрархію цінностей освіти і культури (В. Шейко), так і аналіз окремих аспектів вдосконалення підготовки сучасних кадрів вищої кваліфікації (Н. Кушнарєнко, А. Соляник, Н. Мельник та ін.).

Третій випуск «Вісника» містить великий блок статей аспірантів факультету бібліотекознавства та інформатики ХДАК. Тематика цих статей відбиває широту й актуальність проблематики досліджень молодих науковців. Так, В. Кобелєв розкриває методику застосування бібліометричного аналізу для вивчення кількісного та змістовного аспектів вітчизняного бібліотекознавства. Цінність публікації в тому, що вперше як об'єкт бібліометричного дослідження обрано низку галузевих монографій сучасних українських бібліотекознавців — В. Ільганаєвої, С. Кулешова, В. Пашкової, М. Слободяника, А. Чачко.

Спираючись на результати соціологічного дослідження краєзнавчих потреб користувачів обласних універсальних наукових бібліотек, С. Денисенко на сторінках збірки характеризує основні групи споживачів бібліотечних про-

дуктів і послуг у сфері краєзнавства. Т. Галамага, аналізуючи попит на художню літературу читачів підліткового віку, доводить необхідність створення бібліотечних програм літературного розвитку підлітків, які відповідали б індивідуальним задаткам, потребам і нахилам кожного читача.

У статті Т. Булах «Селекція документів у фонди сучасних бібліотек» розглядаються загальні критерії та методика відбору у бібліотечний фонд документів не тільки на традиційних, але й на електронних носіях інформації. Актуальні проблеми конверсії каталогів бібліотек харківських вузів — тема статті В. Щабельник, яка підкреслює необхідність кваліфікованої методичної допомоги щодо перевірених практикою шляхів конверсії, єдиного програмного, лінгвістичного забезпечення та розробки державних стандартів стосовно надання бібліографічної інформації через зведені електронні бібліотечні каталоги.

Ю. Петрухно, характеризуючи директивну та кооперативну моделі управління, намагається сформулювати концепцію лідерства у контексті бібліотечного колективу, але, не показуючи специфіки навколишнього фахового середовища, робить висновки про те, що керівник як головний суб'єкт управління колективом має бути офіційним лідером. Неофіційні лідери, на її думку, теж виконують позитивну роль в колективі як ерудовані, ініціативні працівники, фахівці своєї справи.

З результатами дослідження індивідуально-характерологічних особливостей студентів факультету бібліотекознавства та інформатики ХДАК, проведеного з метою розробки підходів до фахової психопрогностики в системі профвідбору, знайомить стаття С. Арчакової «Значення індивідуально-особистісних рис студента у формуванні бібліотекаря-професіонала». Визначені дослідницею характеристики індивідуальних особливостей студентів з різними типами акцентуації характеру дозволяють запропонувати обстеженим певні види бібліотечної діяльності, допомогти у визначенні майбутньої спеціалізації, розробити науково-методичні рекомендації з метою підвищення успішності студентів, поліпшення перспектив їх працевлаштування, організації спеціалізованої студентської психологічної служби. Тему про напрям вдосконалення підготовки бібліотечно-бібліографічних кадрів продовжує на сторінках «Вісника» С. Сищенко, яка, аналізуючи сучасний стан змісту та структури книгознавчого компонента бібліотечної освіти, звертає увагу на необхідність скоординованості в ході розробки профільними закладами вищої освіти

концептуальних засад та програмно-методичної документації в організації процесу навчання.

Розділ «Документознавство. Інформатика» відкриває стаття Є. Медведєвої, присвячена вимогам інформаційного суспільства до морально-етичних відносин між суб'єктами документальної комунікації: свободі доступу до інформації, її конфіденційності, доцільності інформаційних потреб, захисту особистості від надмірностей інформаційного споживання. Авторка підкреслює, що дотримання цих основних морально-етичних принципів демократичного суспільства у повсякденному житті — це показник рівня інформаційної культури, досягнутої світовим співтовариством, державою або конкретною особистістю.

Не менш значущу проблему функціонування сучасної інфосфери порушує В. Маркова у статті «Книга і час (спроба постановки культурологічного питання)». У жанрі філософського есе вона простежує взаємозалежність феномена Книги і сприймання часу на фоні змін типів культур, констатує, що форма класичної книги вже не відповідає вимогам епохи постмодерну, для якого більш придатний не лінійний текст, а багатомірний інформаційний простір, зітканий із цитат, що відсилають до тисяч документальних джерел.

З авторською концепцією змісту, структури та методики викладання курсу «Інформаційний менеджмент і маркетинг» знайомить стаття І. Давидової «Управління інформацією — інноваційність фахової свідомості». Змістовно вона пов'язана з наступним розділом збірки — «Бібліотечно-інформаційна освіта», присвяченого 70-річчю ХДАК та 75-річчю підготовки в Україні бібліотечних фахівців. Серед статей, що висвітлюють історію виникнення та розвитку провідних профільних кафедр факультету бібліотекознавства та інформатики — кафедри бібліотекознавства (стаття ветеранів ХДАК С. І. Волкової, Т. П. Самійленко) та бібліографознавства (Н. Ф. Колосової і І. С. Трушевської), еволюцію заочної форми підготовки бібліотекарів-бібліографів вищої кваліфікації (Н. М. Березюк, В. А. Мільман). Цей розділ містить також публікації про сучасні напрями модернізації та підвищення ефективності навчального процесу на факультеті — можливості впровадження у навчання автоматизованих бібліотечних технологій (А. Соляник, І. Фоменко), використання Інтернет-технологій (Н. Сімейкіна), перспективи трансформації стратегій навчання під впливом змін інформаційного середовища (В. Карнаушенко, Алі Тавальбех).

У розділі «Рецензії» Н. Кушнарєнко пози-

тивно відгукнулася на вихід монографії В. Дерлеменка «Розповсюдження сільськогосподарської науково-технічної інформації» (К., 1999. — 410 с.), охарактеризувала її як цікаве, корисне і своєчасне фахове видання.

Більшість статей четвертого випуску збірника наукових праць «Вісник ХДАК» присвячені загальним проблемам теорії та історії культури, розвитку музеєзнавства, пам'ятниковознавства, характеристиці джерел української історіографії. Серед публікацій бібліотекознавчого напрямку привертають увагу статті Н. Кушнарєнко та А. Соляник, присвячена сучасному стану і тенденціям розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в США, С. Сищенко «Книжкова комунікація як базова компонента професійної книгознавчої підготовки бібліотечних фахівців», О. Адайкіної, яка наголошує на необхідності цілісного бібліографічного забезпечення галузі художньої культури.

Історичний аспект бібліографознавчої проблематики цікаво висвітлений у статті О. Щербіної «Бібліографія у науковій спадщині Д. І. Багалія». Однак найцікавішою з точки зору історичної свідомості, притаманній сучасній людині, є стаття В. Маркової, присвячена парадоксам інформаційного суспільства, яка містить аналіз змісту поширених нині за кордоном утопій електронної цивілізації, створених О. Тоффлером, М. Маклюєном, Б. Інслі, У. Еко та ін. Ці утопії, на думку авторки, є наслідком прагнення сучасної самотньої людини повернути втрачену єдність, подолати «дискретність», «фрагментарність», «розсіювання», «хаотичність» постмодерністського стану культури.

П'ятий випуск «Вісника» містить у розділах «Бібліотекознавство. Бібліографознавство», «Документознавство» 20 статей відповідної тематики. Перший блок статей присвячений проблемам адаптації вітчизняних бібліотек до функціонування у ринкових умовах. Н. Кушнарєнко в статті «Бібліотека в новій системі економічних відносин» своєчасно привертає увагу фахівців до того, що госпрозрахункова діяльність бібліотеки має не лише економічний, а й соціальний аспект і повинна здійснюватися на поєднанні інтересів користувача і бібліотекаря. І. Давидова, розглядаючи економічні механізми регулювання ринку інформаційних продуктів та послуг, наводить аргументи щодо необхідності внесення певних коректив у сучасну податкову, фінансово-кредитну та інвестиційну політику України відносно сфери інформаційної діяльності.

Важливим інструментом регулювання відносин бібліотек та користувачів у ринкових умовах є методи «паблік рилейшинз». Проте в статті

Н. Ворожейкіної «PR-діяльність у бібліотеці» слабо розкрита їх специфіка, особливості та проблеми застосування даних методів в практиці роботи вітчизняних бібліотек.

Глобальним проблемам сучасного бібліотекознавства присвячені статті О. Башун «Бібліотека нового тисячоліття: прогнози та перспективи», Х. А. Ріада «Національна бібліотека в системі формування та управління бібліотечно-інформаційними ресурсами», де автори окреслюють можливі напрями трансформації бібліотек в умовах створення єдиного інформаційного простору.

Переваги та недоліки дистанційного доступу порівняно з придбанням у бібліотечні фонди традиційних документів розглядає у своїй статті Т. Булах. Тематично перетинається з нею публікація А. Соляник, що висвітлює передумови зародження складових системи документопостачання бібліотек в контексті визначення закономірностей їх подальшого розвитку під впливом новітніх засобів документування та розповсюдження інформації. У статті Мохаммада Алі виявлено першочергові проблеми, пов'язані з особливостями електронного документа як об'єкта формування документних ресурсів бібліотек.

Важливі аспекти діяльності галузевих бібліотек висвітлюють у своїх публікаціях В. Дерлеменко, обгрунтовуючи необхідність створення на базі вітчизняних ресурсів віртуальної сільськогосподарської бібліотеки, а також Т. Білякова, виявляючи сучасний стан та перспективи розвитку медичних бібліотек Харківщини. С. Денисенко знайомить з досвідом ОУНБ щодо вивчення та задоволення соціокультурних краєзнавчих потреб користувачів, Т. Жулід розкриває можливості вузівської бібліотеки у створенні власних електронних продуктів з метою поліпшення документно-інформаційного забезпечення навчального процесу.

Важливі бібліографознавчі питання висвітлює Є. Медведєва, аналізуючи підходи до співвідношення універсального та галузевого обліку статей у системі поточної національної бібліографії. О. Адайкіна наголошує на необхідності цілісного бібліографічного забезпечення галузі художньої культури в Україні.

Про можливість використання результатів бібліометричних досліджень галузевих документних потоків для оптимізації комплектування бібліотечних фондів відповідної тематики фахівці дізнаються з публікацій Ю. Манжура та О. Андрющенко.

У шостому випуску «Вісника ХДАК» опубліковано десять статей з проблем бібліотекознавства та бібліографії і шість статей, присвя-

чених актуальним аспектам розвитку документознавства та інформатики. Серед авторів як відомі науковці — Г. Швецова-Водка, В. Ільганаєва, В. Дерлеменко, І. Шевченко, так і майбутні кандидати наук — О. Кобелєв, С. Сисенко, О. Володькова, С. Денисенко та ін.

Продовжуючи багаторічну дискусію, присвячену класифікації соціальної інформації, Г. Швецова-Водка пропонує нові підходи до побудови багатоаспектної фасетної класифікації інформації, запрошує фахівців до її обговорення, уточнення та доповнення. В. Ільганаєва відокремлює основні етапи становлення державної інформаційної політики, визначаючи їх взаємозв'язок з періодизацією розвитку інформаційних технологій, формулює завдання сучасного етапу становлення інформаційного суспільства — етапу управління інформацією.

Однією з найцікавіших в розділі «Бібліотекознавство. Бібліографознавство» є стаття О. Кобелєва, де на фоні аналізу еволюції кількісно-якісних методів пізнання у науці доведено висновку, що загальною тенденцією розвитку сучасного бібліотекознавства є різке збільшення значення теоретичних досліджень, поглиблення процесу їх формалізації (математизації, логізації, кібернетизації тощо).

Актуальній проблематиці присвячені статті І. Давидової («На шляху до електронної бібліотеки: правові питання»), В. Дерлеменко («Розповсюдження в Україні продуктів світового сільськогосподарського інформаційного центру (WAICENT) ФАО (ООН)»), І. Шевченко («Перспективи розвитку післядипломної інформаційної освіти в Україні») та ін.

Більшість статей, опублікованих у розглянутих випусках «Вісника ХДАК» (розділи «Бібліотекознавство. Бібліографознавство», «Документознавство. Інформатика») мають суттєве значення для розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної теорії, практики та освіти. На майбутнє редакція чекає від авторів більше статей загальнотеоретичного характеру, в яких би аналізувалася державна політика у галузі, піднімалися проблеми термінології та стандартизації документно-інформаційної сфери, глибше висвітлювався досвід, проблеми та перспективи впровадження у практику автоматизованих бібліотечних технологій. Але головне вже відбулося — збірка існує, постійно підвищує свій рейтинг, прагне продовжувати та розвивати кращі традиції колишнього республіканського міжвідомчого науково-методичного збірника «Бібліотекознавство і бібліографія», надаючи можливість професіоналам висловлювати власні погляди з актуальних фахових питань.

Подвижники й меценати: Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII—XIX ст. Історико-біографічні нариси / Під ред. В. Смолія. Національна академія наук України, Інститут історії України. — К., 2001. — 342 с.: іл.)

Нещодавно історіографію етнонаціональних досліджень поповнило нове — досить помітне з точки зору єдності змісту і форми — наукове видання, підготовлене Кабінетом українсько-грецьких відносин НАН України Інституту історії України НАНУ. Діяльність цього спеціалізованого відділу, створеного для вивчення історії грецьких спільнот в Україні, аналізу розвитку українсько-грецьких відносин, добре відома в Україні й за її межами проведенням наукових конференцій, підготовкою ґрунтовних праць. Черговим вагомим результатом досліджень співробітників відділу стала збірка історико-біографічних нарисів «Подвижники й меценати», присвячена життю і діяльності грецьких підприємців та громадських діячів в Україні XVII—XIX ст. Невипадковість вибору саме такої категорії представників грецького народу пояснюється в передмові тим, що в терміні «підприємництво» авторам вбачається щонайтісніший зв'язок з тяжінням греків до свободи, до вільного волевиявлення, до саморозвитку¹. Зазначимо, що перші спроби персоніфікувати етнічну історію греків на теренах України вже зробили В. Харабуга² та С. Мазараті, В. Томазов і Н. Томазова³. Однак дане видання за концепцією виходить далеко за межі біографічного довідника. Його складають 27 статей (українською і російською мовами) київських, львівських, мариупольських, одеських, керченських елліністів, а також учених з Грецької Республіки та Російської Федерації. Це спеціальні дослідження добродійної діяльності грецьких

підприємців Ніжина, Одеси, Миколаєва, історії відомих родів Папудових, Раллі, Маразлі, Родоканакі, видатних подвижників грецької Просвіти Євгенія Булгариса і Никифора Фетоки та ін.

Гортаючи сторінки нової праці українських, російських, грецьких науковців, не можна не погодитися з думкою його головного редактора академіка В. А. Смолія про те, що воно «викличе зацікавленість як українських та грецьких дослідників, так і більш широкого кола — культурних, громадських, освітянських діячів обох країн, та буде сприяти подальшому розвитку елліністичних досліджень в Україні»⁴. Цьому, вважаємо, прислужиться й важливий елемент оформлення книги — переклад змісту, відомостей про авторів, передмови та анотацій грецькою мовою, що фактично стирає мовні бар'єри для грецьких читачів і репрезентує дослідження українських учених ширшому загалу.

Відкриває збірник стаття кандидата історичних наук В. Ставнюка, присвячена витокам грецького національного характеру, аналізу особливого духу підприємництва, притаманного античній грецькій цивілізації. «Грецький національний характер, що найповніше представлений афінянами, орієнтується на підприємливість, на безперервну діяльність, яка тільки й вирізняє справжню людину з-поміж юрби», — вважає автор⁵.

Вужчому аспекту цієї проблеми присвятила публікацію аспірантка Київського національного університету Г. Голубева. Підприємливість як найхарактернішу рису елліністичного характеру вона розглянула на прикладі діяльності Ксенофонта — оратора, письменника, знавця військо-

¹ Терентьєва Н., Чернухін Є. Передмова // Подвижники й меценати: Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII—XIX ст. Історико-біографічні нариси. — К., 2001. — С. 8.

² Греки в истории Крыма: Краткий биографический справочник / Научн. ред.-сост. В. В. Харабуга. — Симферополь: Таврия Плюс, 1998. — 320 с.

³ Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти / М. Дмитрієнко, В. Литвин, В. Томазов, Л. Яковлев, О. Ясь. Вступна стаття В. Смолія. Національна академія наук України, Інститут історії України, Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. — К.: Либідь, 2000. — 488 с., іл.

⁴ Смолій В. А. Від редактора // Подвижники й меценати: Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII—XIX ст. Історико-біографічні нариси. — К., 2001. — С. 6.

⁵ Ставнюк В. Підприємливість в контексті становлення античної грецької цивілізації // Подвижники й меценати: Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII—XIX ст. Історико-біографічні нариси. — К., 2001. — С. 33.

вої справи, домогосподарства, мисливства, до-
вівши, що йому були притаманні активне став-
лення до життя та прагнення до успіху.

Маловідомі сторінки діяльності грецького
духовенства на теренах України висвітлили
Є. Чернухін, М. Абдуллаєва, Н. Терентьева,
А. Гедьо, Н. Бацак. Цінність їхніх статей по-
силують опубліковані в додатках документи та
ілюстративний матеріал.

Широко представлена в збірнику тема ку-
пецьких родів, яка умовно виокремлюється в
другий блок біографічних нарисів. Так, історію
львівської купецької родини Папара подав
І. Лильо, ніжинських купців братів Зосімад —
О. Терентьева та Є. Чернухін, сім'ї Маразлі з
Одеси — Н. Терентьева та Н. Ішуніна. Діяльність
одеських підприємців привернула увагу й інших
дослідників: К. Авгітідиса, О. Карамиш,
Г. Тіщенко.

До третього блоку публікацій можна відне-
сти праці, присвячені політичним діячам, воє-
начальникам та учасникам бойових дій. Зок-
рема, доктор історичних наук Ю. Пряхін яс-
краво відтворив участь моряків-греків в бойо-
вих діях російського флоту в 1821–1829 рр.,

О. Терентьева висвітлила роль купецтва у на-
ціонально-визвольному русі грецького народу
проти османського панування, всебічний пор-
трет адмірала П. Рікорда подала історик
О. Згинник. Не залишиться поза увагою читачів
і публікація П. Усенка «Грецькі профілі в галереї
декабристів».

Загалом видання стало істотним внеском як
у історіографію етнонаціональних досліджень,
так і в біографістику. Чітко продумана струк-
тура, обґрунтованість проблематики, вдале
поліграфічне оформлення відразу після виходу
книги в світ привернули до неї увагу науковців.
При цьому наклад в 150 примірників «прирік»
її на раритетність. На жаль, ситуація типова для
української наукової літератури. Залишається
лише, вітаючи авторський колектив з успіхом,
побажати нових видань.

*Ірина Матяш,
д. і. н., директор УНДІАСД*

© Матяш І. Б., 2002

**Петренко С. М. Археографічна спадщина Миколи Костомарова. —
Київ; Полтава: АСМ, 2000. — 192 с.**

Про історію створення цієї книги читач
дізнається з передмови, написаної відомим
костомаровознавцем, зав. відділу української
історіографії Інституту історії України НАН
України, д. і. н. Ю. А. Пінчуком.

Останнє видання з подібною назвою вийшло
ще в 1918 р. Його автором був відомий учений
І. П. Крип'якевич.

Рецензована нами монографія значно шир-
ше висвітлює тему завдяки пильному аналізу
друкованих матеріалів щодо діяльності Архео-
графічної комісії в Санкт-Петербурзі, зокрема
«Летописи занятий Археографической комис-
сии». Це видання І. Крип'якевич використав
лише побіжно, оскільки в ті часи не мав
можливості звернутися до архіву Археографічної
комісії. Крім того, С. Петренко досліджує
археографічну діяльність ученого на різних етапах
його наукового шляху, за хронологією. Спи-
раючись на новітні дослідження, автор подає
цікаві факти з біографії дослідника.

Особливу увагу привертає список викори-
станих джерел та літератури, який С. Петренко
подала у чотирьох частинах: археографічні та

джерелознавчі праці М. І. Костомарова;
його твори; видання Археографічної комісії в
С.-Петербурзі; література. У списку бракує
архівних матеріалів, як і в самій монографії.

Археографічна спадщина М. Костомарова
розглядається С. Петренко з урахуванням су-
часних тенденцій розвитку історіографії, архео-
графії та джерелознавства. Головне завдання
автора — комплексне дослідження археогра-
фічної діяльності та спадщини вченого. Йому
вдалося дослідити діяльність М. Костомарова
в Археографічній комісії С.-Петербурга, висвіт-
лити його редакторську та археографічну ро-
боту в процесі підготовки «Актів Южной и
Западной России» (далі — «АЮЗР»), дати огляд
археографічної діяльності вченого на різних
етапах творчого і життєвого шляху та просте-
жити еволюцію його історичних поглядів.

Монографія має продуману структуру і
складається зі вступу, двох розділів, п'яти па-
раграфів, висновків та списку використаних
джерел та літератури (260 поз.).

У вступі автор акцентує увагу на постаті
М. І. Костомарова не лише як історика, тала-

новитого публіциста і письменника, а й суспільно-політичного діяча, етнографа, публіциста, письменника. Його спадщина належить до різних галузей та дисциплін історичної науки, зокрема біографістики, епіграфіки, археології, джерелознавства та історії архівної справи.

У першому розділі — «Археологічний доробок М. І. Костомарова на початкових етапах його науково-дослідної діяльності (1838—1861)» С. Петренко ґрунтовно розглядає історіографію проблеми, характеризує початковий етап викладацької та археологічної діяльності вченого. Зокрема докладно аналізує курс лекцій М. Костомарова «Джерела руської історії».

У другому розділі — «Археологічна діяльність М. І. Костомарова в 60—80-ті роки ХІХ ст.» висвітлено умови, за яких розпочалася діяльність вченого в Петербурзькій Археологічній комісії.

Микола Іванович постає як головний фундатор видання «АЮЗР» — одного з найфундаментальніших серійних зібрань джерел та матеріалів з української історії. С. Петренко характеризує процес підготовки всіх 15 томів цього видання. Автор вказує на відсутність відомостей про місце зберігання оригіналів, коментарів та приміток, брак подекуди ґрунтовних передмов та іменного й географічного покажчиків, непропорційний розподіл опублікованого матеріалу за проблемно-тематичним принципом тощо.

Особливий інтерес викликає § 2.2 «Археологічна та джерелознавча проблематика в нау-

кових дискусіях М. І. Костомарова і Г. Ф. Карпова (початок 70-х років ХІХ ст.)». Дискусія показана автором як зіткнення двох різних течій в історіографії останньої третини ХІХ ст. — державницької (юридичної) школи російської історичної науки і народницького напрямку української історіографії).

Слушним є висновок дослідника про упередженість Костомарова стосовно історико-юридичних і дипломатичних джерельних комплексів, яка виявилася під час наукової полеміки.

Останній параграф цього розділу С. Петренко присвячує рецензіям, бібліографічним заміткам, передмовам та іншим працям вченого, які мають джерелознавче та археологічне спрямування.

У «Висновках» автор підбиває загальні підсумки дослідження.

Звичайно, в праці є деякі недоліки. Але вони не можуть перекреслити безсумнівно значного внеску автора у розвиток костомаровознавства.

*Ольга Гончар,
аспірантка Інституту історії України
НАН України*

Содержание

ИСТОРИЯ БИБЛИОТЕК И БИБЛИОТЕЧНЫХ ФОНДОВ

Опищенко А., Дубровина Л. Судьба библиотеки Оссолинеум в истории Украины и Польши в документах 1945–1946 гг.: возвращаясь к вопросам общего историко-культурного наследия 2

БИБЛИОТЕКИ МИРА

Чепуренко Я. Структура, формирование и сохранение документальных фондов президентских библиотек США 22

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Вергунов В. Центральная научная сельскохозяйственная библиотека Украинской академии аграрных наук в информационном пространстве 37

Пивоваров Ю. Роль ИНИОН в информационном обеспечении социальных и гуманитарных наук в России 41

Чабан И. Автоматизация библиотечных процессов (из опыта работы на пункте записи читателей Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского) 46

ЛИЧНОСТИ В НАУКЕ И КУЛЬТУРЕ

Рева Н., Рева Л. Библиограф Елена Павловна Довгополая 53

ОБОЗРЕНИЯ. РЕЦЕНЗИИ

Соляник А. Аналитическое обозрение содержания библиотечных разделов «Вестника Харьковской государственной академии культуры» (1999–2002) 56

Матяш И. Подвижники и меценаты. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Историко-біографічні нариси / Під ред. В. Смоля. Національна академія наук України, Ін-т історії України. – К., 2001. – 342 с., іл. (Подвижники и меценаты. Греческие предприниматели и общественные деятели в Украине XVII–XIX вв. Историко-биографические очерки.) 60

Гончар О. Петренко С. М. Археографічна спадщина Миколи Костомарова. – Київ; Полтава: АСМІ, 2000. – 192 с. (Петренко С. М. Археографічне насліддя Николая Костомарова) 61

Contents

HISTORY OF LIBRARIES AND COLLECTION

Onyschenko O., Dubrovina L. The fate of Ossolenium library in Ukrainian and Polish history in 1945–1946 historical documents 2

LIBRARIES OF THE WORLD

Chepureno Ya. Structure of Formation and Preserving of Document Collections in the Usa Presidents Libraries 22

DOCUMENT COMMUNICATIONS AND INFORMATION TECHNOLOGIES

Vergunov V. The Central Scientific Agricultural Library of the Ukrainian Academy of Agrarian Sciences in Information Space Our Days 37

Pivovarov Y. Role of ISSS in Information Provision of Social and Humanity Sciences in Russia 41

Chaban I. Library's Processes Automation (On Experience of Riders Registration Desk of Vernadsky National Library of Ukraine) 46

PERSONALITIES IN SCIENCE AND CULTURAL

Reva N., Reva L. Bibliographer Olena Pavlivna Dovgopola 53

REVIEWS. SURVEYS

Solyanyk A. Analytical review of contents for chapters on library science in «Visnyk Kharkivskoyi Derzhavnoyi Akademiyi Kultury» (News of Kharkov State Academy of Culture) (1999–2002) 56

Matiash I. Подвижники и меценаты. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Историко-біографічні нариси / Під ред. В. Смоля. Національна академія наук України, Ін-т історії України. – К., 2001. – 342 с., іл. (Featers and maccenases. Grecks enterpreneus and public doers in Ukraine XVII–XIX centuries. History and biographical essay) 60

Honchar O. Петренко С. М. Археографічна спадщина Миколи Костомарова. – Київ; Полтава: АСМІ, 2000. – 192 с. (Petrenko S. M. Archeography heritage of Mykola Kostomarov) 61

Inhalt

GESCHICHTE DER BIBLIOTHEKEN UND BIBLIOTHEKSWESENS

- Onyschchenko O., Dubrovina L.* Das Schicksal der Bibliothek Ossolineum in der Geschichte der Ukraine und Poland in den Dokumenten (1945–1946): Zurück zur Fragen gemeinsamen historisch-kulturellen Erbe 2

BIBLIOTHEKEN DER WELT

- Čepurenko Ja.* Struktur, Formierung und Erhaltung der Dokumentarbeständen der Präsidentenbibliotheken der USA 22

DOKUMENTARISCHE KOMMUNIKATION UND INFORMATIONSTECHNOLOGIEN

- Verhunow V.* Die Zentrale Wissenschaftliche Landwirtschaftliche Bibliothek der Ukrainischen Akademie der Agrarwissenschaften in dem Informationsraum 37
- Pywowarow Ju.* Die Rolle des Instituts Wissenschaftlicher Information für Gesellschaftswissenschaft der Russischen Akademie der Wissenschaften in der Informationsversorgung Sozialwissenschaften und Humanwissenschaft Russlands 41

- Čaban I.* Die Automatisierung der Bibliotheksarbeit. (Die Arbeitserfahrung des Punktes der Leseranmeldung) 46

PERSÖNLICHKEITEN IN DER WISSENSCHAFT UND KULTUR

- Reva N., Reva L.* Bibliograph Olena Pawliwna Dowgopola 53

UMSCHAU. REZENSIONEN

- Soljanuk A.* Analytische Inhaltsüberschau bibliothekswissenschaftlichen Abteilungen «Visnyka Charkivs'koi deržavnoi akademii kultury» (Nachrichten Charkover Staatlichen Kulturakademie) (1999–2002) 56
- Matjasch I.* Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Історико-біографічні нариси / Під. ред. В. Смолія. Національна академія наук України, Ін-т історії України. – К., 2001. – 342 с., іл. (Förderer und Gönner. Griechische Unternehmer und Staatsmänner in der Ukraine 17–19 Jh.: Historisch-biographische Skizzen) 60
- Hončar O.* Петренко С. М. Археографічна спадщина Миколи Костомарова. – Київ; Полтава: АСМІ, 2000. – 192 с. (Petrenko S. M. Archeographischer Nachlass von Mykola Kostomarov) 61

Sommaire

BIBLIOTHÈQUES DU MONDE ENTIER

- Onychtchenko O., Dubrovina L.* Le destin de la bibliothèque d'Ossolineum dans l'histoire de l'Ukraine et de la Pologne dans les documents des années 1945–1946: retour aux problèmes de l'héritage historico-culturel commun 2

HISTOIRE DES BIBLIOTHÈQUES ET DES FONDS DE BIBLIOTHÈQUES

- Tchepourenko Ia.* La structure de la formation et de la conservation des fonds de documents des bibliothèques présidentielles des Etats-Unis d'Amérique 22

COMMUNICATIONS DOCUMENTAIRES ET TECHNOLOGIES INFORMATIQUES

- Vergounov V.* La Bibliothèque scientifique centrale agricole près l'Académie ukrainienne des science agraires dans l'espace informatique 37
- Pyvovarov You.* Rôle de l'ISSS dans le système d'informatisation en sciences sociales et humaines en Russie 41
- Tchaban I.* L'automatisation des processus de bibliothèques (d'une expérience d'un poste de travail automatisé au service de l'inscription des lecteurs de la BNVU) 46

PERSONNALITÉS DANS LE DOMAINE DE LA SCIENCE ET DE LA CULTURE

- Reva N., Reva L.* Olena Pavlivna Dovgopola, bibliographe 53

TOUR D'HORIZON. COMPTES RENDUS

- Solianyk A.* Revue analytique du sommaire des divisions bibliographiques de Visnyk Kharkivskoï deržavnoï akademii kouloury (Messenger de l'Académie d'Etat de la culture de Kharkiv) (1999–2002) 56
- Matiach I.* Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Історико-біографічні нариси / Під. ред. В. Смолія. Національна академія наук України, Ін-т історії України. – К., 2001. – 342 с., іл. (Pionniers et mécènes. Hommes d'Etat et entrepreneurs grecs en Ukraine au XVIII et XIX siècles. Essais historico-bibliographiques) 60
- Gontchar O.* Петренко С. М. Археографічна спадщина Миколи Костомарова. – Київ; Полтава: АСМІ, 2000. – 192 с. (Petrenko S. M. L'héritage archéographique de Mykola Kostomarov) 61

Library News, issue 2, 2002
National Academy of Sciences of Ukraine. V. Vernadsky National Library of Ukraine.
The journal is founded in 1993. Frequency of publication is bi-monthly. The journal is being published in Ukrainian.
Editor-in-chief *O. Onyshenko*
03039, Ukraine, Kyiv, 3 prosp. 40-richya Zhovtnja

Библиотечный вестник, № 2, 2002
Национальная академия наук Украины. Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского.
Основан в 1993 г. Выходит 6 раз в год. На украинском языке
Главный редактор *А. С. Онищенко*
03039, Украина, Киев-39, пр-т 40-летия Октября, 3, НБУВ

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 189.

Передплатний індекс 74049

Адреса редакції
03039, Україна, Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, НБУВ.
Тел. 267-48-62.
E-mail: b_visnyk@csl.freenet.kiev.ua
www.nbu.gov.ua

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
від 9.04.2002 р. (протокол № 5)

Редактори *Н. Солонська, Н. Маслакова*
Комп'ютерна верстка *Л. Климова, Т. Павлюк*
Комп'ютерний набір *Т. Галемова*
Переклад іноземними мовами *Т. Арсеєнко, М. Воробей, Р. Кириченко, Ю. Ткаченко*

Підп. до друку 11.04.2002. Офс. друк. Формат 60x84/8. Папір офс. Ум. друк. арк. 7,44.
Обл.-вид. арк. 6,57. Наклад 1500 прим. Зам. 8.
Друкарня Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

02.344-26